

398

C18

John

TARBA FIARELOR

STUDII DE FOLKLOR

DE

I. A. CANDREA

CVLTVRA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1928

I. A. C A N D R E A
I A R B A F I A R E L O R
S T U D I I D E F O L K L O R
S ' A U E D I T A T Ş I T I P Ă R I T
D E C V L T V R A
N A Ţ I O N A L Ă
B U C Ū R E Ş T I 1 9 2 8

Drepturile rezervate

INSTITUTUL PEDAGOGIC
DE SAŢI CONSTANŢA
BIBLIOTECA
Nr. Invidar 54021

IARBA FIARELOR
STUDII DE FOLKLOR

ÎN LOC DE PREFAȚĂ

S'au publicat și se publică de vreo treizeci de ani în coace — și mai ales la noi — atâtea culegeri de *folklor* și reviste *folkloristice*, încât a sosit, cred, momentul să se înceapă în mod serios studierea credințelor poporului român în legătură cu ale altor popoare, și anume cu ale acelora cu care Românii au venit cândva în atingere, sau chiar cu ale acelora cu care nu au avut niciodată vreun raport direct.

Dar... ce este *folklorul*?

Suma interpretărilor pe care le dă poporul fenomenelor naturii, și, în genere, tuturor celor văzute, auzite sau simțite de dânsul, care frământă imaginația-i bogată, care se strecoară în sufletu-i simplist și pe care creieru-i naiv le înregistrează și le răstălmăcește exteriorizându-le prin graiu și prin cântec, prin datine și obiceiuri, constituie o enciclopedie *sui generis* — enciclopedia sufletului poporului — *folklorul*.

Alături de concepțiunile pur științifice privitoare la Astronomie, Cosmografie și Meteorologie, la Botanică și Zoologie, la Chimie și Fizică, la Medicină, Chirurgie și Farmacopee, la Filosofie și Teologie, la Muzică și Poetică, etc. etc., avem concepțiuni proprii al poporului care, în cele mai multe cazuri, sînt diametral opuse rezultatelor obținute de învățați în decursul veacurilor. Aceste concepțiuni care se transmit în popor, prin tradiție, aproape nealterate, din tată în fiu, din generație în generație, apar astăzi — în veacul telefoniei fără fir și al teoriilor Einsteiniene — nu ca niște fosile, ci ca niște organisme vii care și-au păstrat

structura primordială din timpurile cele mai îndepărtate, când abia se zămislise omenirea și când civilizația nu-și înjghebase măcar primul leagăn.

Generațiunile trecute ne-au transmis — nouă ca și altora — fie prin graiul viu, fie prin scriitori, toate sau numai în parte comorile graiului cu ajutorul căruia talmăciau lucrurile, faptele, sentimentele pe care voiau să le exprime. Dar toate concepțiunile acestor generațiuni despre viață și despre moarte, despre cer și pământ, despre bine și rău, toate credințele și îndoielile care s'au strecurat și s'au în-cuibat în nenumăratele cute ale sufletului lor, au rămas acolo ascunse, nescoase la lumină și neprihănite de condeiul scriitorilor cari s'au perindat până la noi, și folkloristului îi incumbă datoria să le smulgă din ascunzișul lor, să le studieze și să lămurească noima lor tainică.

De aci rolul pe care și-l asumă filologia, de o parte, și folklorul, de altă parte, se definește clar:

Filologia își propune să studieze și, la nevoie, să reconstitue graiul și evoluțiunile lui.

Folklorul cercetează producțiunile imaginației populare, credințele și datinele, reminiscențele din timpurile cele mai depărtate — dar amândouă se întâlnesc într'o preocupare comună, aceea de a înlesni cunoașterea deplină a sufletului unui popor.

În cercetările de *folklor* ce publicăm în acest volum, ne vom ocupa cu analiza amănunțită a credințelor și datinelor poporului nostru în legătură cu ale altor popoare, fie că acestea ne-au fost transmise prin moștenire directă dela obârșia noastră, fie că le-am împrumutat în decursul veacurilor dela neamurile cu care am venit în atingere, fie că sînt creațiuni proprii ale Românilor sau răstălmăciri ale unor credințe și datine ale altor neamuri.

Căci — e un fapt de mult recunoscut — nu toate credințele sînt moșteniri lăsate dela strămoși, cel puțin sub formă lor actuală, sau sînt împrumutate dela popoarele vecine.

La noi, bunăoară, ar fi absurd să admitem că credințele Românilui, în totalitatea lor, sînt moștenite deadreptul dela Romani sau dela Traco-Iliri, ori au fost împrumutate dela Slavi, dela Greci, dela Unguri, dela Turci sau dela cine știe ce popor cu care împrejurările vitrege din vremile trecute ne-au făcut să trăim cîtva timp laolaltă.

Cine s'ar încumete astăzi, de pildă, să susție că locuțiunea *cauți nod în papură* e o rămășiță prețioasă din comoara de expresiuni metaforice ale poporului roman care și el întrebuiță exact cu aceeași noțiune ca și noi locuțiunea *nodum in scirpo quaeris*, cu toate că zicerea aceasta n'o mai întîlnim la vreunul din popoarele cu care am venit în contact? Eră așa de firesc, într'o țară ca a noastră, în care papura crește în atîta abundență, încît bălțile apar din depărtare ca niște adevărate păduri (compară schimbarea de înțeles a cuvîntului latinesc *palus-paludem* «baltă», devenit în românește *pădure*), ca poporul român — independent de strămoșii romani — să întrebuițeze în mod spontan aceeași metaforă bazată pe observațiunea de toate zilele că, dintre toate plantele ce cunoșteă, papura eră singura care nu prezentă nici o asperitate, nici un nod. Tot astfel cînd auzim pe Român, cînd vrea să arate o mare intimitate între două persoane, întrebuițînd expresiunea metaforică *a fi unghie și carne*, și de altă parte pe Spaniol, exact pentru aceeași noțiune, *ser uña y carne*, sîntem oare îndreptății să susținem că există vreo legătură de origine între aceste două expresiuni și că, prin urmare, și unii și alții au moștenit-o dela Romani, chiar dacă monumentele scrise ale acestora, ca în atâtea alte cazuri, nu ne-au transmis-o? O atare aserțiune ar fi cu totul neverosimilă, căci o metaforă de felul acesteia eră așa de firească, încît nu ne-ar miră de loc dacă am întîlni-o și în graiurile cele mai depărtate de-al nostru ori de cel spaniol.

Coincidențe de felul acesta trebuie să se întîlnească

fără îndoială și în credințe. Firea omenească este pretutindeni esențial aceeași, fie că omul trăește la ecuator, fie în apropiere de poli, fie la munte, fie la șes. Singură cultura e în stare să modifice adânc felul unitar în care omul primitiv întrevede și caută să-și explice anumite fapte sau fenomene din natură, independente de voința lui, care se produc înaintea ochilor lui, umplându-l de mirare, de admirațiune, de bucurie, de groază, etc. Rațiunea lui, dreapta judecată, bunul simț, toate acestea sînt adesea literă moartă pentru el, și singură imaginația, fantezia lui, lucrează cu atât mai puternic cu cât lipsa de cultură îl pune într'o stare de inferioritate și în imposibilitate de a-și lămuri atâtea lucruri care nouă — înarmați de cultură — ni se par atât de firești. Numai astfel se explică faptul că la două popoare, locuind fiecare câte o altă extremitate a globului, găsești uneori exact aceeași credință, aceeași interpretare a unui fenomen din natură.

Să cităm un exemplu tipic. E vorba de explicațiunea pe care o dau diferitele popoare de pe glob cutremurelor de pământ. Iată, de pildă, o credință pe care o găsim răspândită mai pretutindeni la Români.

Dedesubtul pământului e numai apă. Scoarța lui e așezată pe niște stâlpi (de argint, de fier, de cremene sau de ceară) în număr de patru (mai rar pe 1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 12 sau 16 stâlpi — după diverse comunicări din toată țara). Capetele de jos ale stâlpilor se sprijinesc pe spinarea a patru pești (după alții pe 1, 2, 3 sau 6 pești) sau a unui bivol (pe alocuri a 4 sau 16 bivoli), a unui bou, a unui urs sau a unei scorpii. În județele Tutova și Dorohoiu se crede că stâlpii aceștia sunt susținuți de Simion Stâlpnicul. Pricina cutremurului de pământ nu e alta decât mișcarea peștilor ce țin pământul în spate. Iuda, după alții diavolul, mai rar o scorpie, roade mereu din stâlpi, ca să se scufunde pământul și să se prăpădească. Când i se pare că s'a isprăvit de ros un stâlp, dă fuga la altul, dar până să-l roadă pe acesta,

primul crește iar la loc, așa că toată munca lui e zadarnică¹.

Să examinăm acum credințele privitoare la cutremur, așa cum le găsim la mai toate popoarele de pe pământ. Iată elementele pe care le constatăm pretutindeni:

1. Dedesubtul scoarței pământului e o întindere imensă de apă.

2. Scoarța pământului e socotită ca un fel de disc rotund.

3. Acest disc nu plutește pe apă, ci se sprijinește pe unul sau mai mulți stâlpi.

4. Capetele de jos ale stâlpilor sînt așezate pe unul sau mai mulți pești sau broaște sau scorpii, sau pe spinarea unuia sau a mai multor boi, bivoli sau elefanți, pe umerii unui demon, etc.

5. Mișcarea făcută întâmplător sau cu voință de acești susținători ai stâlpilor produce cutremurele de pământ.

Aceste elemente în totalitatea lor, sau numai în parte, le găsim răspândite pe toată suprafața globului. În afară de Europa (Albanezi, Bulgari, Ruși, Germani, Provensali, etc.), le găsim în Asia: la Japonezi, la Laoții din Siam, la Buriati (popor mongol din Siberia meridională), în Turkestan, la Indieni, la Tlinkiți (trib indian), în vechea cosmogonie iranică, la vechii Evrei (comp. cartea I a lui Samuel II, 7: «Stâlpii pământului sînt ai lui Iehova și deasupra lor a așezat lumea»); în America, la locuitorii din Groenlanda, din insulele Vancouver (Oc. Pacific); în Australia,

¹ Șezătoarea, I, 232; III, 27; — VORONCA, *Datine și credințe*, 141, 957, 1002; — *Ion Creangă* (revistă), III, 208, 272; — GH. F. CIAUȘIANU, *Superstițiile poporului român*, 8-9; — A. GOROVEI, *Credinți și superstiții*, 94; — COSMULEI, *Datine, credințe, și superstiții aromânești*, 46; — F. MÜLLER, *Siebenbürgische Sagen*, 199. Amănuntul cu roaderea neconținută a stâlpilor cari susțin pământul îl întălnim și în credința vechilor Scandinavi la cari un dragon numit «Nidhögr» mușcă într'una din stâlpi; cf. H. BERTSCH, *Weltanschauung, Volkssage und Volksbrauch*, 34.

la locuitorii din Sumatra, din Iava, din Celebes, Moluce, Mindanao (ins. Filipine), din Noua-Zelanda, din Tonga, etc.

Să cercetăm mai deaproape fiecare din aceste credințe și să analizăm cauzele care au determinat ca aceleași idei să incolțescă în mintea atâtor popoare care n'au nici o comunitate de origine între ele.

I. Credința că sub scoarța pământului s'ar afla numai apă a trebuit să se înrădăcească la toate popoarele primitive din următoarele împrejurări:

1. Soarele observat pe mare sau pe o apă întinsă, la răsărirea lui, pare totdeauna că iese din apă.

2. Toate izvoarele țâșnesc din pământ.

3. Săpând mai adânc într'un loc, se găsește totdeauna de apă, de unde și ideea de a săpa puțuri pe care o găsim la toate popoarele primitive.

De unde putea proveni această apă, dacă nu din imensa, nesecata mare fără fund peste care eră așezată scoarța pământescă?

II. Credința despre rotunjimea scoarței pământesti trebuie să-și aibă originea în observațiunea făcută, fie la șes, fie pe mare, că orizontul se desenează printr'o linie perfect circulară, și aceasta din faptul că raza vizuală a observatorului se întinde la o distanță egală în toate direcțiunile. Omul primitiv, fără să-și explice lucrul acesta, constată numai că el ocupă centrul unui disc perfect rotund.

III. Discul acesta nu putea fi imaginat ea plutind deasupra apei, căci, ori s'ar fi cufundat cândva, ori n'ar fi avut stabilitatea pe care i-o constatau primitivii. De aci ideea că trebuie să fie sprijinit pe niște stâlpi solizi.

IV. De oarece apa aflătoare dedesubtul pământului eră fără fund, capetele de jos ale stâlpilor trebuiau neapărat să se sprijine pe ceva rezistent. De aici credința așezării lor pe spinările unor pești, unor broaște, unor bivoli, etc., cari oferiau destulă rezistență și puteau în același timp să se susție în mijlocul apei.

V. Animalele pe care se proptiau acești stâlpi nu puteau sta vecinic imobile. Cum însă cea mai mică mișcare pe care o făceau se repercuta la stâlpul de pe spinarea fiecăruia și de aci la scoarța pământescă așezată pe acești stâlpi, urmă, în mod firesc, ca această scoarță să se miște și ea, să se clatine, producând astfel cutremurul.

Cât privește roaderea stâlpilor de către Iuda ori de către diavol, sau sprijinirea lor pe umerii lui Simion Stâlpnicul, amănunte speciale pe care le găsim în credințele Românilor, ele sînt datorite elementelor creștine care s'au altoit pe vechile credințe, ca în atâtea alte cazuri.

Iată deci interpretarea firească pe care a dat-o mintea primitivă omenească, una și aceeași pretutindeni, cauzelor care provoacă cutremurele de pământ. Credințe de felul acesta, pe care le găsim la popoarele cele mai disparate, cele mai îndepărtate unele de altele, la popoare fără nici o legătură de origine între ele, au încolțit în mod spontan la fiecare din ele în parte și sînt, prin urmare, *de natură antropologică*.

Nu se poate spune același lucru, de pildă, despre următoarea credință pe care o găsim la Români:

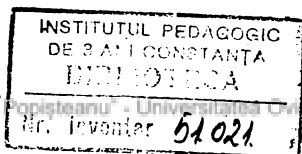
«Când iese înaintea unui bărbat vreo femeie cu furca torcând, sau de se duce cu furca la niscaiva muncitori cari lucrează pe câmp, în acea zi le va merge acelor lucrători rău, vor da de pagubă, fiind furca cobitoare rea»¹.

La nici un alt popor din Europa sau de aiurea n'am găsit vreo credință analogă. Și totuși Pliniu ne încredințează că Romanii aveau o părere perfect identică despre influența nefastă a furcii asupra semănăturilor:

«O lege rurală, păzită în cea mai mare parte din moșiile Italiei, oprește pe femei de a umbla pe drum ținând furca și torcând, sau chiar de a o purta descoperită, pentru că e a pagubă, și mai cu seamă semănăturilor»².

¹ A. GOROVEI, *Credinți și superstiții*, 128.

² *Hist. nat.*, XXVIII, 5.

Numai într'un alt colțisor al domeniului latin mai găsim o credință privitoare la influența nefastă a furcii. Așa în Abruzzi (Italia) se zice: «Vai de femeia care ar intra cu furca torcând în casa în care se află un bolnav! Ar păți-o rău de tot. Poate cel mult să lase furca în odaia de alături»¹.

Să aibă oare vreo legătură cu furca pe care o ținea ur-sitoarea (*Parca*), numită la Romani și la Greci *Clotho*, cu care aceasta torcea firul vieții noului născut?

În orice caz nu se poate spune despre credința de mai sus că s'a născut în mod independent la Romani și la Români. Ce legătură firească poate exista între furcă și roadele de pe câmp, încât în mintea simplistă a poporului să fi încolțit, de o parte și de alta, în mod spontan, exact aceeași credință?

Nu vedem nimic care să ne poată duce la o interpretare logică a faptelor, cum am făcut-o cu privire la cauzele cutremurului. Urmează deci că o credință de felul acesta nu este și nu poate fi decât o moștenire directă, foarte prețioasă, din comoara de credințe a vechilor Romani, transmisă nealterată, în decursul veacurilor, din tată în fiu, populațiunii altoite cu sânge roman de pe malurile Dunării.

Alta:

«Jugul ce a servit la trasul boilor nu se pune pe foc, că e mare păcat. Omul ce a făcut această treabă nu poate muri până ce nu i se pune sub cap un jug»².

«Jugul părăsit să nu-l pui pe foc, căci vei muri greu, te vei chinui; iar pe cealaltă lume vei duce greul, după cum pe lumea asta a dus jugul bou»³.

O credință perfect identică o regăsim la țărani din centrul Franței, în Auvergne:

¹ FINAMORE, *Credenze abruzzesi*, II, 22.

² GOROVEI, *Credinți și superstiții*, 157; — MARIAN, *Immortalitatea la Români*, 35-36.

³ *Rev. Ion Craiungă*, VII, 27.

«Când un individ aruncă în foc un jug vechiu, se chinuște grozav la ceasul morții. Pentru a pune capăt suferințelor acestei agonii grozave, se atârnă un jug de zid, deasupra capului muribundului»¹.

Același lucru îl crede poporul în Abruzzi (Italia): «E grozavă agonia aceluia care în viață a ars un jug; pentru a o ușura, se obicinuește să se pună sub căpătâiul muribundului un jug nou»².

O credință identică există și la Sicilieni.

Și aceasta trebuie, fără îndoială, să aibă o origine comună. Deoarece n'o găsim la alte popoare, e firesc să presupunem că ne-a fost transmisă de Romani, după cum tot dela aceștia vor fi moștenit-o Auvergnații, Abruzzesi și Sicilienii. Faptul că n'o găsim atestată la nici un scriitor latin, nu e o probă că această credință nu trebuie să fi existat la Romani. După cum nu tot vocabularul întrebuințat de popor ne-a fost transmis prin monumentele literare latine, tot astfel nu toate credințele poporului roman, ba acestea chiar într'un număr mult mai restrâns, ne-au fost transmise de scriitori.

Am văzut până acum că credințele pot avea o origine antropologică sau să fie păstrate, prin moștenire, din tată în fiu, din timpurile străvechi.

La noi această moștenire poate fi de *origine romană* sau *traco-ilirică*.

Mai sînt însă credințe, de origine relativ mai recentă, împrumutate de noi dela popoarele cu care am venit în atingere și a căror obârșie, în mare parte, poate fi ușor reconstituită. Vom arăta, cu altă ocazie, de ce natură sînt aceste credințe.

Mai rămâne, în sfârșit, o ultimă categorie de credințe, pe care le vom numi *contaminate*. Acestea sînt credințe

¹ *Revue des traditions populaires*, XV, 44; — SÉBILLOT, *Le paganisme contemporain*, 168.

² G. FINAMORE, *Tradizioni popolari abruzzesi*, 84.

străvechi, fie de natură antropologică, fie de origine romană sau traco-ilirică, peste care au venit să se altoească altele de dată mai recentă sau împrumutate de aiurea, modificând uneori adânc fondul primitiv al credinței. Și despre acestea iarăși vom vorbi cu alt prilej.

Hilly Flautadescu
București - 1931

I.

IARBA FIARELOR

În lumea mistică pe care și-a creat-o imaginația aprinsă a omului primitiv, totul eră cu puțință. Dacă în mediul în care se mișcă, el însuși ca și cei din jurul lui, apărea ca un vierme neputincios și se cutremurà la auzul tunetului sau se prosternà în țărână la ivirea unei eclipse, aceasta se datorà numai faptului că nu se găsise încă mijloacele care, după credința lui, existau în natură și-l puteau ridicà din starea de inferioritate în care se aflà. Dacă ar fi avut norocul să dea peste aceste mijloace, nimic nu i-ar fi fost cu neputință, și și-ar fi bătut joc de toate piedicile și calamitățile ce duhurile se întreceau care de care să svârle în calea lui ca să-l umple de desnădejde sau de groază, să-l oprească în loc sau să-l nimicească.

Ce alta sînt eroii basmelor tuturor popoarelor, decât niște oameni ca și ei, cari însă, prin dibăcia sau meșteșugirile lor, au putut să smulgă naturii câte unele din tainele ei, mulțumită cărora ajungeau să săvârșească acțiuni supraomenești? Odată ajunși în stăpânirea acestor taine, nimic nu le mai sta împotrivă. Voiau să învie pe cineva? Apa vie și apa moartă, dobândită de ei, cu prețul a mii de primejdii, de unde se bat munții în capete, le dau această puțință. Li se scoteau ochii? Aveau norocul să găsească roua care le redà vederea. Erau răniți? Găsiu buruiiana ce le lecuia imediat rănile. Căutau comori? Cercetau până găsiu nuiaua care să le arate locul unde erau îngropate. Voiau să se facă nevăzuți? Iși procurau căciula sau mantaua care-i ascundeà vederii tuturor. Voiau să nimicească distanțele? Găsiu și încălțau ciobotele care-i duceau la o depărtare de șapte poștii la fiecare pas. Voiau să înțeleagă graiul

dobitoacelor? Umblau să găsească un șarpe alb și-l mâncau sau înghițiau, după ce l-au omorât, inima unui balaur. Voiau să ajungă bogați, să devie împărați, să se însoare cu fata cutărui craiu? Toate erau cu puțință, dacă aveau norocul să descopere acel «ce» ascuns undeva, a cărui posesiune le procură mijlocul de a-și ajunge scopul¹.

Poporul, în mare parte, crede în existența acestor obiecte miraculoase, de care se vorbește în basme, și în virtuțile lor supranaturale. Dacă cercetăm de aproape credințele lui, îl vedem adesea pomenind de obiecte, de organe ale corpului, de animale, de buruieni, etc., a căror întrebuințare sau posesiune acordă omului puteri miraculoase. În special, anumite plante, greu de găsit sau care trebuiesc culese în condițiuni anevoioase, posedă, după credința lui, proprietăți extraordinare, și mii de oameni își dau toate silințele, necruțând nici o osteneală, nedându-se în lături dinaintea nici unei primejdii, ca să le procure, spre a se putea folosi de puterile lor minunate.

În Bucovina, de pildă, se crede «că florile și toate buruienile vorbesc, când te duci pe câmp; e așa de frumos cine le știe limba lor! Una zice: «ia-mă, că eu sînt bună pentru dragoste!» Alta zice: «ia-mă pe mine, că eu sînt pentru cinste!», dar alta, că-i de noroc. Alta spune: «ia-mă pe mine, că bani mulți vei avea!» Și de boale, de leacuri, de toate spun și se îmbie. Numai trebuie să pricepi limba lor»².

Dintre scriitorii din antichitate, Pliniu, în special, a îngrămădit în monumentală-i *Istorie naturală* toate credințele și legendele ce circulau la Romani și la Greci cu privire la unele plante cu virtuți miraculoase. Iată câteva exemple:

¹ Comp. CH. PLOIX, *Le surnaturel dans les contes pop.*, 164-5.

² VORONCA, *Dat. și cred.*, 849.

«Xantus, dela care au rămas povestiri, pomenește în una că puiul unui balaur, fiind omorât, fu înviat de tatăl său cu ajutorul unei buruieni numite *balis*; și că un anume Thylon, omorât de un balaur, fu înviat în același chip. Și Juba încredințează că, în Arabia, o anumită iarbă poate învia pe un om»¹.

«Eră de ajuns să arunci planta *Achemenis* peste soldații unei oștiri, pentru ca să turburi batalioanele și să le pui pe fugă»².

«Și animalele au descoperit plante, între altele *Chelidonia* (rom. *rostopască* sau *iarba rândunelii*; franc. *herbe de Thirondelle*). Cu aceasta, rândunelele redau vederea puilor lor în cuib chiar atunci, zic unii, când li s'au crăpat ochii»³. Această credință s'a păstrat până azi la Aromâni: «Iarba aceasta (*hilinduniaua*, întrebuințată ca leac pentru ochi) se mai numește și *alândurișe*, din cauză că numai rândunelele o cunosc. Se poate găsi, dacă prinzi puiul unei rândunele și-i faci rău la ochi. Mamă-sa, îndată ce vede asta, aleargă imediat după iarba sa, ca să-l vindece și, observând încotro merge și unde se depune din sborul ei, cauți acolo și trebuie s'o găsești»⁴. Această plantă se întrebuință și la noi, pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea, ca leac pentru durerile de ochi: «Să iei dela spițerie zeamă «de helidonia», adică «buruiana rândunelii», și cu zeama aceea să speli ochii»⁵.

În Franța și aiurea se pomenește de o piatră cu care rândunica vindecă ochii puilor ei⁶. Despre aceasta ne vom ocupa însă cu alt prilej.

«Câinii au găsit și *canaria* (o plantă graminee) cu care se vindecă de lipsa de poftă de mâncare. Ei mănâncă această

¹ *Hist. nat.*, XXV, 5.

² *Ibid.*, XXXI, 9,

³ *Ibid.*, XX, 26.

⁴ P. PAPAĞI, *Liter. pop.*, 270-1.

⁵ M. GASTER, *Liter. pop.*, 537.

⁶ E. ROLLAND, *Faune populaire*, II, 317-19

plantă în fața noastră, dar în așa fel încât nu poți vedea niciodată ce este, pentrucă n'o vezi decât după ce a mestecat-o bine în gură. S'a observat o răutate și mai mare a acestui animal cu privire la altă plantă. Se zice că, mușcat de un șarpe, se vindecă cu o anumită iarbă pe care o culege, însă când nu-l vede omul»¹.

Tot astfel se crede în Bucovina că, atunci când îl doare capul, câinele mănâncă o iarbă lungă ca mohorul, pe care i-a arătat-o șarpele².

«O buruiană excelentă împotriva mușcăturilor șerpilor este aceea cu care se lecuesc șopârlele rănite în luptele lor cu aceștia»³. Despre această iarbă se pomeneste și în credințele Aromânilor: «Poporul crede că, dacă doi șerpi se ceartă între dâșii și se întâmplă ca unul să moară, celuilalt i se face milă și imediat aleargă după o iarbă pe care numai șerpii o cunosc și, în momentul acela, să fie un om acolo și să urmărească unde se duce șarpele cel viu, după moartea celuilalt, el va putea vedea locul unde crește iarba aceea, felul său, și va putea și dânsul culege dintr'însa, ca să învieze, cu ajutorul ei, pe cei morți. Iarba aceasta se mai numește *frândză di nipârtică* (frunză de șopârlă) sau, simplu, *frândză*»⁴.

«Ciutele ne-au arătat întrebuițarea frâsinelului (*Dic-tamnus*); rănite, ele mănâncă din această plantă, și săgețile care le-au pătruns în corp cad imediat afară»⁵.

Nu mai continuăm, căci ne-ar trebui un volum respectabil, ca să înșirăm toate minunățiile atribuite plantelor de către cei vechi și înregistrate de Pliniu.

Ne vom mărgini să studiem numai parte din aceste

¹ PLINIUS, *Hist. nat.*, XXV, 51.

² VORONCA, *Dat. și cred.*, 849.

³ PLINIUS, *ibid.* VIII, 41.

⁴ P. PAPAHAĞI, *Liter. pop.*, 233-4.

⁵ PLINIUS, *ibid.*, XXV, 53.

plante și anume acelea despre cari Românii au păstrat aceleași credințe ca și popoarele din vechime.

Printre acestea cele mai de seamă sînt *iarba fiarelor*, *floarea de feregă* și *mătrăguna*, de care ne vom ocupa în special în cele ce urmează.

I. *Iarba fiarelor*. Această plantă numită și *iarba fierului* sau *iarba tâlharilor*, nu trebuie confundată cu aceea pe care o descriu botaniștii sub aceeași numire ¹, și pe care poporul o mai numește *brilioancă*, *harniai* și *rînduniță*. Aceasta din urmă e cunoscută de toți, crește prin fânețe și livezi, prin păduri și locuri pietroase, înflorește prin lunile Maiu-Iulie, și e la îndemîna tuturor. *Iarba fiarelor* însă de care ne ocupăm e extrem de rară, n'o cunosc decât cei inițiați și nu se capătă cu una cu două. Descrierea ei variază dela unii la alții: ba e aurie, ba argintie, ba roșie ² sau roșie-argintie ³, ba e neagră. «Alții spun că iarba fiarelor e roșie la fir, iar alții spun că e și roșie și neagră, dar a neagră e cea mai bună» ⁴.

După credința locuitorilor din Banat, «această plantă s'ar cunoaște și vedeà acolo unde crește, numai dimineața pe rouă, când te apleci și cauți peste ierburi, căci dînsa — *iarba fiarelor* — ar aveà pe sine sclipitoare mărgelile roșii ca sângele, făcute din rouă, deoarece iarba aceasta se crede a fi iarba sângiurilor» ⁵.

Prin județul Muscel se crede că e roșie ca focul, coaloare pe care o păstrează toată noaptea pînă când răsare soarele, după aceea se face verde și nu se mai poate cunoaște din celelalte bălării» ⁶. Nici forma ei nu e cu-

¹ PANȚU, *Plantele cunoscute de poporul român*, 127.

² PAMFILE, *Comorile*, 58; — *Familia*, X, 526; — I. VĂCĂRESCU, *Poezii*, 337.

³ HASDEU, *Etymol.*, 1645.

⁴ *Rev. Ion Creangă*, V, 15.

⁵ *Familia*, X, 526.

⁶ *Rev. Ion Creangă*, II, 239.

noscută căci, după unii «e subțire la fir»¹, după alții «are forma unei inimi și de ea este animată o picătură de aur sau de sânge»², pe când, după spusa locuitorilor din Bucovina «are cap, ca și omul, și e vie, umblă; frunză n'are, numai niște aripi din umeri, coadă și picioare; rădăcină n'are; pe piatră își lasă o țără de rădăcină și merge mai departe; când e nor, o poți căpăta, atunci o cunoști pe piatră și atunci e mai groasă; dar când e soare, se subție de tot»³. Nici asupra locului pe unde crește, părerile nu se acordă. După unii, se găsește «prin smârcuri, pe lângă lacuri»⁴, după alții, «pe locul unde a pierit trăsnet un diavol»⁵, sau pe stâncile ascuțite ale munților⁶, sau «pe piatră și între peliniță»⁷, pe când alții susțin că «crește pe câmp pe unde crește și cealaltă iarbă, doar atât că, dacă în vara asta a crescut — de pildă — în poiana dumitale, iarna se pierde și, la primăvară, nu mai răsare tot aici, ci hăt departe, peste trei ape curgătoare și, tocmai peste 9 ani, mai răsare tot în locul ăla»⁸.

Această iarbă misterioasă «are puterea să descuie orice lacăt, orice broască, orice zăvor și încuietori; numai ceva, ceva s'o apropiu de lacăt și, țac! lacătul sare cât colo... Ați auzit că se găsește hoț care pătrunde prin toate încuietorile și deschide orice ușe? Să fie ușa zăvorită cu 9 zăvoare și încuiată cu 7 lacăte și un hoț de ăia ți-o deschide doar cu deștul cel mic! Sînt hoți cari răzlesc și în culele cu bani. Ba, pe unii, ci-că, să-i legi cu 7 lanțuri și să-i în-

¹ *Ibid.*, V, 15.

² T. PAMFILE, *op. cit.*, 67.

³ VORONCA, *Dat. și cred.*, 532.

⁴ *Rev. Ion Creangă*, II, 239.

⁵ VORONCA, *op. cit.* 532.

⁶ *Familia*, X, 526.

⁷ *Id.*, *ibid.*

⁸ *Rev. Ion Creangă*, V, 15.

cui în temnița cea mai grozavă și tot scapă. Cum n'or scăpa dacă au *iarba fiarelor?*»¹. «Cu *iarba fiarelor* intri unde poștești și descui unde vrei. Lacăte, broaște, încuietori, cătuși, nimic nu rabdă, numai decât descuie. Poți intra în case, în pivniți, în magazii, poți descuia case de bani, ș. a.»².

De această iarbă, crede poporul, se servesc tâlharii închiși și ferecați cu lanțuri, ca să scape din închisoare. «Se crede că se descuie ori-și-ce încuietore ce se atinge de atari oameni ce o posedă, ba și fiarele picioarelor dela lotri (hoți), atinse fiind de această iarbă, pocnesc și cad jos dela picioare. Se zice că cu această plantă se pot și comorile scoate din pământ și grote»³. Iată încă ce-mi comunică, în această privință, d-l Dan I. Simionescu, student, originar din Câmpulung: «Imi aduc aminte că banditul Fulga, cel care cutreerese munții Rucărului și înspăimântase pe bieții locuitori, fusese prins și legat la închisoare. Dar bucuria aceasta nu fu de lungă durată, căci banditul, după puțină vreme, scăpă din închisoare. Se vorbiă pe atunci, în cercurile țărănești — și Niță Vlădău din comuna Suslănești, care fusese închis și el, mi-a comunicat-o — că Fulga a putut scăpa numai cu ajutorul *ierbii fiarelor* care-i fusese adusă banditului, ascunsă în mămăligă, de către o rudă a lui».

Când sînt undeva comori încuiate «se descuie lăcata dela ușe cu *iarba fierului*, adusă în potirul dela biserică»⁴.

Intr'o baladă populară:

Dar la beciu ce mi-și găsia?
Lacăt mare cât plosca.
Tudorel ce mi-și făcea?

¹ *Ibid.*, 15-16.

² *Ibid.*, II, 240; — comp. VORONCA, *op. cit.*, 532; — *Șezătoarea*, I, 84.

³ *Familia*, X, 526.

⁴ *Șezătoarea*, I, 287.

Iarba fiarelor c'avea,
 Degetul cheie puneă,
 Lacătul că-mi deschideă,
 Și'n beciu, mare, de-mi intră..¹

Intr'altă baladă:

El cu *iarba cea de fier*
 Atingea gratii de fier;
 Gratiile, ca de foc,
 Se topiau toate de loc..²

Această iarbă mai are și alte daruri, când o posezi: «de dai mâna cu un om bogat, vin toți banii dela acela la tine», ba chiar devii «nădrăvan, înțelegi limba tuturor dobitoacelor, pasărilor, florilor și orice știi»³.

Minunată iarbă! Și ce n'ar da mulți s'o aibă?

Iată cum se poate găsi *iarba fiarelor*. Mijloacele sint destul de numeroase:

1. «Se împiedecă caii cu fiare (cătuși) și li se dă drumul să pască noaptea prin locurile mlăștinoase, pe unde se cam știe că crește *iarba fiarelor*. Păscând calul, când a dat peste *iarba fiarelor*, și această iarbă a atins cătușile, se aude deodată sdranc! iar calul rămâne despiedecat. Din ce pricină? Pentru că a călcat prin *iarba fiarelor* care nu rabdă nici o încuietoare de fier. Atunci să pândești și, când îi auzi pleznitura fiarelor, să dai fuga acolo și s'o cauți pe lângă piciorale calului»⁴. «*Iarba fiarelor* se găsește pe locuri mocirloase. Vita ce o mănâncă se umflă și piere. Caii cari pasc prin aceste locuri, dacă sint împiedecați cu piedeci de fier, se despiedecă și se slobod; cei potcoviți rămân fără potcoave... In Săpărești, sat de lângă Fălticeni, la locul numit «la Râpi», se spune că este *iarba fierului*, căci mai totdeauna caii ce pășteau

¹ G. DEM. TEODORESCU, *Poezii pop.*, 673.

² V. ALECSANDRI, *Poezii pop.*, 142.

³ VORONCA, *op. cit.*, 532.

⁴ Rev. *Ion Creangă*, II, 239.

acolo se despiedeau, și multe vite ce pășteau în acel loc ar fi murit»¹.

Iată și încredințarea dată de Vasile Albu, din comuna Adâncata (Dolj): «Eu... aveam islaz de cai la Rovină. Noaptea băgam caii în fiare, căci ne eră teamă de hoți, și seara noi cu mâinile încuiam fiarele bine și, până dimineața, din 20-30 de cai băgați în fiare, mai găseam 5-6 cu fiarele. Ceilalți le pierdeau pe poiană»².

Dacă însă, atunci când s'au despiedecat caii, e întunec și n'o poți găsi, «încui iar fiarele cu un lacăt; pe urmă, iei iarba fir cu fir și atingi cu ea rând pe rând lacătul încuiat; îndată ce lacătul s'a descuiat, să iei acel fir cu care ai atins lacătul, căci ăla e fir de *iarba fiarelor*»³.

2. «Luând un lacăt încuiat și, legându-l cu ață, să-l tragi după tine prin ierburi, unde crezi că ar crește planta; căci, cum ajunge lacătul de ea, se deschide și astfel o poți afla»⁴. «Leagă de o frânghie mai multe lacăte încuiate și umblă cu ele târiș prin iarbă. Când a auzit sdrăncănitura vre-unui lacăt care s'a descuiat, se oprește pe loc și o caută»⁵.

3. «Strângi iarba din locul unde crezi că se găsește ea și o pui într'o covată cu apă; iarba ordinară plutește, iar *iarba fiarelor*, fiind mai grea, cade la fund»⁶.

4. Când se rupe o coasă în iarbă, fără nici o pricină, e semn că ai dat cu coasa în *iarba fierului*, sau a *tâlharilor*⁷. Iată ce povestește un bătrân în această privință: «Pe la Sânt-Ilie, pe când se face fânul, m'am dus la cosit. Incepând a cosi, coasa merse câteva obrațe și odată sări din

¹ *Șezătoarea*, XV, p. 45.

² *Ibid.*, V, 15.

³ *Ibid.*, II, 239.

⁴ S. MANGIUCA, în *Familia*, X, 256.

⁵ *Rev. Ion Creangă*, II, 239.

⁶ *Șezătoarea*, XV, 45.

⁷ VORONCA, *loc. cit.*

toporiște cu o mare putere. O împănerez din nou și, începând din nou a cosi, iarăși sări și așa, de câteva ori. M'am gândit că nu poate fi altă pricină decât că coasa mea s'a lovit de *iarba fierului*. Astfel am fost silit să las câțiva pași necosiți, am trecut înainte, după care coasa n'a mai sărit»¹. Dacă ți se întâmplă să dai de un astfel de loc, «să iei și să arunci buruienile pe apă și, care va merge în susul apei, aceea e»². «Dacă ai un fânaț cosit, fără nici un mușuroiu, fără nici un ciot, și dacă acolo ți se rupe coasa, să știi că pe acolo crește *iarba tâlharului*. Deci, taie toată brazda aceea în care ți s'a rupt coasa, dela un capăt până la altul, ridic-o și du-o la o apă. Ai să vezi dumneata, om bun, minunăție, că o parte din iarbă apucă la vale, iar o parte se întoarce și merge în contra apei. Asta care merge împotriva apei, să știi dumneata, că-i *iarba tâlharului* sau *iarba fiarelor*»³.

5. «Să pleci, cum fac unele babe, în răsăritul soarelui, la câmp, când roua este încă nescuturată și, dacă cunoști iarbă fierului, după felul cum strălucește roua, întinzi până la acel fir de iarbă capătul unei trestii sau al unei vergi lungi, după care apoi o poți rupe»⁴. «Când o afli, trebuie cu o nuiă de alun de un stânjen de lungă, pe furiș aplecat, să te apropii de ea și, dând cu nuiăua, să-i tai vârful, căci astfel tăiat, nu mai poate fugi și pieri dinaintea omului»⁵.

6. «Cel ce voiește numai decât să aibă *iarba fiarelor*, acea iarbă misterioasă despre care se crede că are putere de a descuiă orice încuietore, se duce și bate împrejurul cuibului ciocănitorei (*Picus martius*) cuie de fier.

¹ Șezătoarea, I, 85.

² VORONCA, loc. cit.

³ T. PAMFILE, op. cit., 61-62.

⁴ Id., ibid., 61.

⁵ Familia, X, 526.

Ciocănitorea, ca să poată intra în cuib, se duce și nu se întoarce înapoi până ce nu află iarba fiarelor, iar după ce o află și o aduce, cum o atinge de cuib, cuiele îndată pică jos, și atunci, cel ce-i trebuie iarba, o poate foarte lesne căpăta, dacă pune și ține cumva pe ascuns un vas dedesubtul cuibului, căci ea pică dimpreună cu cuiele»¹.

7. Cel mai cunoscut și mai sigur mijloc e însă următorul: «Caută un cuib de ariciu cu pui vii și, după ce-l găsești, faci pe acolo pe aproape de cuib un coteț mic, îngrădit cu nuiele și învelit bine de tot. Pui cotețului o ușcioară prinsă în balamale și la ușa pui verigă cu lacăt bun sau broască de încuiat. Lei apoi puii de ariciu, îi bagi în coteț și-i încui acolo. Puii n'au pe unde ieși decât pe ușa, dar ușa e încuiată. Când vine ariciul (aricioaica), muma puilor, la cuib, și nu găsește puii, începe a-i căuta și nu se astâmpără până nu dă de coteț. Dar cum să scoată puii, dacă sînt încuiați? Lesne de tot... El cunoaște iarba fiarelor și știe unde s'o găsească. Se duce în grabă ia un fir, două, în gură și vine la coteț. Uitasem să vă spun că de jur împrejurul cotețului, și mai ales la ușa lui, pământul trebuie să fie netezit și măturat bine. Cum se apropie ariciul cu botul de ușa cotețului, ușa se descuie singură, iar ariciul scuipă iarba, își ia puii și fuge cu ei. Atunci te duci și d-ta lângă coteț sau la ușa cotețului, găsești iarba lepădată de ariciu și o iei»². Tot astfel se povestește în Muscel³, în Moldova și Transilvania⁴, în Bucovina⁵ și în Banat⁶.

¹ S. FL. MARIAN, *Ornitologia*, I, 75-76.

² Rev. *Ion Creangă*, V, 16, după o comunicare din jud. Dolj.

³ *Ibid.*, II, 240.

⁴ *Șezătoarea*, I, 84, 153; XV, 45; — GOROVEI, *Cred.*, 120; — IASDEU, *Etymol.*, 1645.

⁵ VORONCA, *loc. cit.*

⁶ S. MANGIUCA, în *Familia*, loc. cit.

Această credință populară foarte răspândită o găsim versificată de I. Văcărescu¹.

«Am să v'arăt o minune.
— Ce este minunea? spune!
— Vă rog, n'o luați drept
[glumă!
Trei aricci fără mumă
I-am închis cu îngrijire,
Să n'aibă loc de eșire.
Numai prin ușa se poate
Ei d'acolo a se scoate.
Lăcătul nu se descuie,

Nici cu cheie, nici cu cuic.
Aricioaica mâniată
A *fiarălor* iară cată;
In tot felul se muncește
Pân'în sfârșit o găsește.
Buruiana e micșoară,
Ca rubinu roșoară;
Deschide cum o aduce
Iși ia puii și se duce...

După alții, în loc de a închide puii într'o colivie de fier «să se prindă un puiu de arici, să se bage sub o troacă, pe troacă să se pună o piatră mare; atunci vine mama ariciului, aduce *iarba fiarelor* la troacă, și troaca cu piatră cu tot sare de pe puiul ei; iarba apoi rămâne lângă troacă...»². În Bucovina, se crede că se poate proceda astfel și cu puii dihorului³.

Odată căpătată, ce se face cu iarba aceea? Nimic mai simplu:

«Îei un fir din iarba asta și o bagi într'o creștătură ce ți-o faci cu cuțitul în palma dreaptă și, după ce aștepți să se astupe rana, te duci la furat; să găsești d-ta nu o lăcătă, dar zece lăcăți și incuietori, cum le-ai atins cu mână dreaptă, se deschid, ca și cum n'ar fi fost închise și incuiate»⁴. «Să tai în palmă o crăpăturică și s'o bagi sub piele și, ce-i prinde cu mâna ceea, fiare, lăcăți, toate cad, se deschid; să fie chiar omul în lanțuri, ori la închi-soare, deschizi tot»⁵. «Hoții mari, cărora nu le poate re-

¹ *Poezii*, 337.

² HASDEU, *ibid.*, 1646.

³ VORONCA, *loc. cit*

⁴ T. PAMFILE, *op. cit.* 62.

⁵ VORONCA, *loc. cit*

zistă nici un fel de încuietoare, o au în palma dreaptă, sub piele. Ea se pune astfel: se jupoaie pielea dela mâna dreaptă din palmă, se pune iarba fierului acolo, și apoi se coase iar pielea. După câteva zile, tăietura se tămăduie și hoțul rămâne cu puterea de a sfărâma toate încuietorile¹. «Ca să fie mai siguri și să nu le-o găsească nimeni, unii fac așa: crestează nițeluș un deget dela o mână. bunăoară degetul cel mic dela mâna dreaptă; bagă acolo în tăieturi nițică iarbă de a fiarelor, dau pielea la loc, se leagă și o lasă să se vindece așa. Cu acel deget fac ade-vărate minuni... De aci încolo nu mai trebuie cheie: să fie broasca cât de tare și lacătul cât de îndrăcit, el doar apropie degetul, și hait! l-a și descuiat»².

Ca să-ți ferești lacătele, să nu ți le poată deschide vreun hoț care posedă iarba fiarelor, nu e decât un leac: «lacătul, dacă-i uns cu usturoiu sfințit, iarba tâlharilor nu ajută la nimic»³.

*
*
*

Să examinăm acum credințele altor popoare relative la această plantă minunată.

În Franța, această iarbă se numește *herbe du pic*, iarba ciocănitorei. Deja în secolul al XIV-lea se pomeneste de ea: «Când ciocănitorea își găsește cuibul astupat în așa fel încât să nu poată intra, ea se duce și caută o iarbă pe care o cunoaște, o aduce în cioc și o apropie de cuiul înfipt la cuib și acesta sare îndată afară»⁴. Astăzi încă această credință este foarte răspândită: «Dacă se astupă cu o bucată de lemn sau cu un țaruș deschizătura cuibului unei ciocănitore, aceasta sboară în grabă să

¹ *Șezătoarea*, XV, 45.

² *Rev. Ion Creangă*, II, 240; V, 16.

³ VORONCA, *loc. cit.*

⁴ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, III, 468.

caute o anumită iarbă care are puterea să străbată acest țăruiș și să destupe intrarea cuibului»¹.

În Normandia: «Ciocănitorea cunoaște o iarbă care are puterea să taie sau să sfărâme lemnul și fierul. Se astupă intrarea cuibului ei fie cu un țăruiș de lemn, fie cu un piron, și unul și altul destul de groase, pentru ca pasărea să nu le poată smulge cu ciocul. Atunci ciocănitorea va fi silită să caute iarba ei miraculoasă și vei putea s'o culegi apoi pe stofa roșie ce vei fi așternut pe jos»². «Când un vrăjitor e închis în temniță, ciocănitorea i-aduce o iarbă magică printre gratiile de fier ale închisorii, pentru ca să le poată rupe și să fugă»³. În Berry (centrul Franței), se dă mătregunii numele de *iarba ciocănitorei* (herbe du pic). O pomenim însă aci, pentru că proprietățile ei minunate se potrivesc mai mult cu ale ierburii fiarelor: «Iarba ciocănitorei este o plantă magică care are darul să comunice o putere supraomenească aceluia care se freacă cu ea. Iată cum o poți căpăta: să pândești sborul și alergăturile încoace și încolo ale unei ciocănitore și, când vei vedea-o oprindu-se lângă o iarbă de care și va frecă ciocul, poți fi sigur că ai dat peste prețiosul talisman. Această iarbă fără seamăn dă ciocănitorei puterea să străpungă stejarii cei mai tari și se găsește uneori chiar în cuibul ei. Ceva mai mult, unii susțin că această plantă e, iarna și vara, acoperită de rouă. Nu trebuie să te servești de fier spre a o culege sau scoate din pământ. În unele din satele noastre, sunt unii cari își pierd vremea căutând comori, iar numărul acestor oameni trebuie să fie mare de tot, căci se zice că, de câte ori ciocănitorea face să răsune văile cu strigătu-i batjocoritor și prelung,

¹ ROLLAND, *Faune pop.*, IX, 102.

² A. BOSQUET, *La Normandie merveilleuse*, 217.

³ ROLLAND, *loc. cit.*

eare seamănă cu un hohot de râs, pricina e că zărește pe câte unul din aceștia umblând să-i găsească iarba»¹.

Vom vorbi de proprietățile ei minunate, când ne vom ocupa, mai jos, de credințele privitoare la mătrăgună. În Bretania, nu rândunica, ci ciocănitoarea cunoaște iarba care redă vederile, de care am pomenit mai sus. «Puii de ciocănitoare se nasc orbi; spre a le da vederea, părinții lor se duc să caute *iarba de aur*; această iarbă le permite să găsească *piatra iadului*; cu aceasta, ei freacă ochii puilor lor cari se deschid la lumină. Spre a căpăta această piatră, omul trebuie să aștearnă o pătură sub copacul unde se găsește un cuib de ciocănitoare și să lovească trunchiul cu putere. Speriată, pasărea zboară și lasă să cadă piatra pe pătură»². Dar tot aici se crede că «anasonul» are puterea de a sfărâma fierul, și că ciocănitoarea care și-a frecat ciocul cu această plantă poate ușor să pătrundă prin lemnul cel mai tare³. În Savoia, planta *hippocrepis comosa* are puterea să despotcovească catării, dar această credință e bazată și pe faptul că fructul ei are forma unei potcoave (de unde și numele ei în franc. *fer à cheval*), sau pentru că crește numai pe stânci și locuri pietroase, unde ușor pot cădea potcoavele catărilor⁴. Tot aci însă, precum și în împrejurimile Genevei, se crede că această plantă poate să facă să sară toate lacătele⁵. În alte părți se crede că planta numită la noi *limba cucului* (*Botrychium lunaria*) are puterea de a face să cază potcoavele cailor⁶.

¹ LAISNEL DE LA SALLE, *Croy. et lég. du Centre*, I, 216; — Id., *Le Berry*, I, 259-260.

² *Rev. des trad. pop.*, 1899, 284.

³ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, III, 468

⁴ A. CHABERT, *Plantes sauvages*, 77.

⁵ SÉBILLOT, *ibid.*, III, 469.

⁶ Id., *ibid.*

Pare-se că această credință a existat sau există încă și în Austria, judecând după faptul că «limba cucului» se numește aci *Eisenbrech*, adică «sfarmă-fier»¹.

În Germania, credința despre existența și virtuțile extraordinare ale ierbii fiarelor este, de asemenea, foarte răspândită. E numită *Springwurz* sau *Sprengwurz*, adică «iarbă sfărâmătoare». Unii o identifică cu o varietate de «laptele câinelui» (*Euphorbia lathyris*, franc. *épurge*)², alții o confundă cu «ferega»³ de care ne vom ocupa mai jos. Această plantă are, pe lângă puterea de a sfărâma orice lacăt și orice altă încuietorie de fier, darul de a face pe om invulnerabil în așa fel, încât să nu-l poată atinge nici un glonț, sau să-l rănească vreo armă, ba chiar să-l facă cu desăvârșire invizibil, însușire care se atribuie mai adesea feregii⁴. Credința că această iarbă avea puterea să sfărâme orice lacăt, să deschidă orice ușe, să deslege orice cătușe alcătuite din lanțurile cele mai groase, eră așa de înrădăcinată în evul mediu, încât, în închisori, se luau măsuri speciale spre a se împiedeca fuga răufăcătorilor. Așa, de pildă, vrăjitorii și fermecătoarele, cari puteau fi bănuți că posedă această plantă, erau puși sau atârnați, în închisoare, într'un fel de leagăn, ca să nu se poată atinge de podea sau de ușe și stăteau, astfel, spânzurați în aer. Încă în veacul al XVI-lea, mai vedem legi și ordonanțe emise anume pentru luarea precauțiunilor necesare împotriva spărgătorilor cari ar fi putut avea asupra lor iarba fiarelor⁵.

¹ PRITZEL u. JESSEN, *Volksnamen der Pflanzen*, 61.

² PERGER, *Deutsche Pflanzensagen*, 8; — GESSMANN, *Die Pflanze im Zauberlauben*, 87.

³ VERNALEKEN, *Mythen u. Bräuche*, 309; — HOVORKA u. KRONFELD, *Vergl. Volksmedizin*, I, 130.

⁴ GESSMANN, *op. cit.*, 87-88; — WUTTKE, *Der deutsche Volksaberglaube*, 99; — BÜSCH, *Deutscher Volks Glaube*, 142.

⁵ GESSMANN, *op. cit.*, 87-88.

Nimeni însă nu știe, în realitate, unde crește această plantă și cum arată. După unii, ea înflorește în noaptea de Sânziene (24 Iunie) și lucește ca aurul¹. La Innsbruck, se caută și se culege la miezul nopții, în ajunul Crăciunului². În alte părți ale Tirolului, se crede că ar fi o varietate de cicoare, cu rădăcina galbenă³.

Numai anumite păsări o cunosc și, urmând întocmai prescripțiunile de mai jos, se poate căpăta de unii, deși cu mare greutate.

În Tirol, trebuie închis cu o ață tare cuibul unei rându-nele, învârtind-o de mai multe ori de jur împrejur și atunci pasărea, neputând intra, se duce de caută iarba care-i dă puțința de a pătrunde în cuib⁴. În Württemberg se procedează în același mod cu cuibul unei ciocănițoare.

În Suabia, se capătă această iarbă cu ajutorul unei pupeze. Dacă se găsește un cuib al acestei pasări într'o scorbură de copac, se bate cu cuie o scândură la intrarea cuibului. Pupăza, când vine și vede că nu poate pătrunde înăuntru, sboară de acolo și se întoarce apoi cu iarba fiarelor și o apropie de scândură, făcând-o să sară cât colo. După aceea, pasărea, ca să facă să dispară iarba, se duce la apa cea mai apropiată sau la primul foc ce zărește și o aruncă acolo. De aceea, trebuie neapărat să se ție pregătită de aproape o găleată cu apă sau să se aștearnă pe jos o haină sau o stofă roșie, căci proasta de pupăză crede că e foc⁵.

După alții, pasărea care o poate găsi e prigoarea sau corbul⁶.

¹ WUTTKE, *op. cit.*, 100; — P. DRECHSLER, *Sitte in Schlesien*, II, 207.

² BUSCH, *op. cit.*, 142.

³ K. REISER, *Sagen, Gebr. u. Sprichw. des Allgäus*, II, 434.

⁴ WUTTKE, *op. cit.*, 100; — BUSCH, *loc. cit.*

⁵ BUSCH, *loc. cit.*

⁶ GRIMM, *Deutsche Myth.*, 813; — WUTTKE, *loc. cit.*

Credința aproape generală însă, e că ciocănitoarea știe și se folosește de această plantă și că ne-o putem procura în următorul chip cu ajutorul ei. Se caută un cuib în care se află puii unei ciocănitoare și se astupă cu țărushi sau în alt chip deschizătura. Când mama puilor vine și vede că nu poate intra, se duce în sbor și aduce de grabă o iarbă, cu care să poată deschide cuibul, căci nu vrea să-și piardă timpul ciocănind cu ciocul. În momentul însă când se apropie de cuib, cu iarba în cioc, omul care o pândește, se arată deodată, așterne o stofă roșie pe jos și scoate un țipăt. Pasărea se sperie crezând că e foc, lasă să.cază iarba pe stofa așternută, de unde omul o ia și o duce acasă¹.

În Tirol se crede că și nevăstuica cunoaște această iarbă și că se folosește de ea spre a se întări ca fierul, când se luptă cu un șarpe. Astfel, se povestește că «un om a văzut luptându-se un șarpe cu o nevăstuică; aceasta, gata să fie răpusă, fugi de acolo și se întoarse imediat cu iarba fiarelor în gură; suflă apoi asupra șarpelui, care se fărâmă cu sgomot în trei bucăți»². Am văzut că la Români, dintre mamifere, ariciul știe să găsească această iarbă. În jud. Botoșani, se crede că și dihorul o cunoaște³.

Italienii cred și ei în existența unei plante care sfărâmă fierul și o numesc *sferracavallo*, adică «despotcovește calul», pentru că au credința că, dacă i se întâmplă calului să calce pe această iarbă, își pierde imediat potcoavele. Ei o identifică cu planta numită la noi *limba cucului* (*Botrychium lunaria*), despre care am văzut mai sus că și aiurea e considerată ca având aceeași proprietate. Sicilienii cred însă că *sferracavallo* e o plantă cu alte puteri mira-

¹ GRIMM, *op. cit.*, 812-813; — GESSMANN, *op. cit.*, 88; — L. STRACKERJAN, *Aberglaube u. Sagen aus Oldenburg*, I, 117-118; — WUTTKE, *op. cit.*, 99; — GROHMANN, *Aberglaub.*, 88; — P. DRECHSLER, *op. cit.*, II, 208.

² F. PANZER, *Bayerische Sagen*, II, 189.

³ VORONCA, *Dat. și cred.*, 532.

culoase și pe care o cunoaște numai sturzul. Această iarbă e invizibilă și transformă în aur toate obiectele puse în apa în care s'a fiert buruiana. Iată cum se poate căpăta. După ce s'a descoperit copacul unde sturzul și-a făcut cuibul pentru puii lui, doi oameni se reped într'acolo, unul se cațără pe copac, celălalt stă dedesubt cu un li-ghean cu apă. Cel din copac tot sgândărește până ce iarba cade în apă și norocul lor e făcut... Se mai zice că oile care pasc această iarbă capătă dinți de aur, pe care mulți susțin chiar că i-au văzut ¹.

Huțulii din Bucovina pomenesc de asemenea de o iarbă a fiarelor pe care o descoper și ei cu ajutorul ciocănițoarei în același chip ca Românii și Germanii, pe care l-am arătat mai sus ². Și ceilalți Ruteni, din Galiția, cred în existența acestei plante, care crește prin fânețe și nu se deosebește deloc de fânul obișnuit. Se cunoaște numai la cosit, căci coasa dă un sunet metalic, când o atinge. Dacă un hoț dă peste această iarbă, o desgroapă împreună cu rădăcina, o usucă și o vără sub pielea din palmă. Apoi, nu mai există pe lume vreun lacăt sau poartă de fier pe care să nu le sfărâme, când le atinge numai cu această mână ³.

Și ceilalți Ruși știu despre această iarbă care face să sară orice lacăt, iarbă care se cunoaște ușor pentrucă tocmai ca iarba fiarelor, la Români, aruncată în râu, ea merge în susul apei ⁴.

Să vedem acum de unde a pornit această credință a popoarelor moderne în existența ierbii fiarelor.

Pliniu, bătându-și joc de vrăjitori și de puterile pe care le atribuiu unora din plante, zice între altele ⁵: «Planta

¹ PITRÈ, *Usi e costumi*, III, 386.

² KAINDL, *Die Huzulen*, 104.

³ *Am Urquell*, V, 386.

⁴ P. SÉBILLOT, *Le Folk-Lore*, 141.

⁵ PLINIUS, *Hist. nat.* XXII, 9.

Aethiopsis, aruncată în râuri și bălți, le uscă; dacă se atingeau numai porțile cu această plantă se deschideau toate... Atunci n'ar fi fost mai bine pentru Scipione Emilianul *dacă ar fi deschis porțile Cartagini cu o iarbă*, decât să bată cu mașini atâția ani întăriturile cetății? Luați astăzi iarba *merois* și uscați bălțile Pontine și redați Italiei atâtea țărini dimprejurul Romei.

Această strașnică buruiană o cunoaște bine ciocănitorea, întocmai cum cred și Românii: «Se crede de obște că dacă un păstor astupă cuibul (ciocănitorei) cu un cuiu, ea-l face să cadă atingându-l cu o iarbă. Trebuis povestește că un cuiu sau un țaruș înfipt cât de adânc într'un copac unde ea (ciocănitorea) își are cuibul, cuiul sau țarușul sare cât colo îndată ce se așează pe el»¹. Și într'alt loc: «Democrit a spus și Theofrast a crezut că există o plantă care, adusă de pasărea de care am pomenit, făcea să sară afară, prin simpla atingere, cuiul înfipt de păstori într'un copac»².

E posibil că însuși Pliniu nu știă bine care anume eră această plantă, căci în alte pasaje³, vorbind de proprietățile minunate ale bujorului, zice: «E bine să culegi această plantă noaptea, căci ziua ai putea fi văzut de ciocănitore, care ar sări să-ți scoată ochii, ca s'o apere». Această credință s'a păstrat și astăzi în Franța: «Bujorul alungă furtuna, vindecă epilepsia și paralizia, dar trebuie cules fără a fi văzut de ciocănitore»⁴.

Această credință pornită din timpurile străvechi, a fost moștenită de popoarele de acum și s'a încuibat adânc în mintea oamenilor simpli, cari nu se îndoesc de nimic, la cari totul e cu putință.

¹ PLINIUS, *ibid.*, X, 20.

² Id., *ibid.*, XX, 5.

³ Id., *ibid.*, XXV, 10; XXVII, 60.

⁴ CH. BEAUQUIER, *Faune et flore*, II, 288; — DE CHESNEL, *Dict. des superst.*, 903-4.

Romanii, la rândul lor, au împrumutat această credință dela Greci, la cari o găsim amintită de sofistul Elian¹. «Ciocănitoarea lovește copacul cu ciocu-i încovoiat și, în scorbura făcută, își așează puii ca într'un cuib... Dacă cineva ar astupă deschizătura cu o piatră, ea aduce o iarbă vrăjmașă pietrei și o pune împotriva acesteia; și piatra, ca și când ar fi ametită, nu mai opune nici o rezistență și sare afară, astfel că iar se deschide scorbura pentru ciocănitoare».

Grecii înșiși trebuie să fi importat această legendă din Orient, unde o găsim pomenită în legendele rabinice privitoare la regele Solomon. Se povestește că acest rege, constatând că se trece mult timp cu spintecarea pietrelor trebuincioase pentru clădirea templului, a găsit, în înțelepciunea sa, un mijloc prin care să accelereze aceste lucrări. În munții de pe lângă Marea-Roșie își făcuse cuibul un cocoș sălbatec care cunoaște buruiana *șamir* ce avea puterea să sfărâme pietrele. Un credincos al regelui fu trimis în căutarea cuibului acestei păsări minunate. Acesta, când o văzù că sboară de acolo ca să se ducă să aducă de mâncare puilor ei, se grăbi să astupe intrarea cuibului cu un glob de cristal. Când se întoarse pasărea și văzù că nu poate pătrunde în cuib, plecà în sbor și reveni după o clipă cu o buruiană în cioc. Abia o atinse de globul de cristal și acesta se sfărâmă în mii de bucăți. Atunci trimisul regelui, care, în timpul acesta, stătuse ascuns, sări lângă pasăre și aceasta, speriată, lăsă să cadă din cioc prețioasa buruiană. El o ridică și o duse stăpânului său. De acum... nu mai erà nevoie să se spintece pietrele cu dalta. Se trăgeau linii pe pietre în locul unde trebuiau tăiate, se atingeau aceste trăsături cu buruiana adusă și pietrele se desfăceau frumos și neted ca și cum ar fi fost tăiate cu bri-

¹ *Despre firea animalelor*, I, 45.

ciul. Cu chipul acesta, lucrările înaintară repede și templul putu fi clădit în scurtă vreme ¹.

II. *Ferega*. Despre această plantă criptogamă se pomenesc de asemenea multe minunății. Această frumoasă iarbă de pădure, care crește prin regiunile muntoase, cu toate că nu face floare, e culeasă și adesea cultivată ca plantă ornamentală. Printre numeroasele ei varietăți, sunt unele care posedă anumite proprietăți terapeutice, care o fac să fie întrebuințată în medicină. Nu însă pentru aceasta e căutată de popor, ci pentru ca totul alte motive, pe cari le vom arăta în cele ce urmează.

Modul de creștere și de reproducere a feregelor a uimit toate popoarele. Când toate celelalte plante fac flori, fructe, sau semințe de pe urma cărora se reproduc, singură ferega se deosebește cu totul de celelalte, neproducând nici unele de acestea. Pliniu ², vorbind de această plantă, după ce-i descrie proprietățile și întrebuințarea în leacuri, încheie cu observațiunea că «nu produce nici floare, nici sămânță». Lucrul e explicabil dealtfel: ca la toate criptogamele, sămânța e înlocuită prin niște spori abia vizibili cu ochiul liber și cari servă feregii ca mijloc de reproducere. Faptul acesta însă eră necunoscut poporului, și de aci credința că planta aceasta își face sămânță când n'o vede nimeni și că această sămânță dispăre tocmai pentru că posedă niște însușiri extraordinare, și nu trebuie să încapă pe mâna oricui. Astfel numai se explică toate credințele în legătură cu această plantă, la noi și la alte popoare.

La Români, diferitele ei varietăți, pe lângă numirea generică de feregă, mai poartă numele de *fereguță*, *iarbă dulce*, *creasta cocoșului*, *spinarea lupului*, *spasul dracului* sau *spata dracului*. Poporul crede că înflorește odată pe an, în noaptea de Sânziene (24 Iunie). Floarea ei e albă

¹ Comp. BUSCH, *op. cit.*, 143; — GASTER, *Liter. pop.*, 326

² *Hist. nat.*, XXVI, 37.

și strălucitoare ca o stea. Nimeni nu poate avea și vedea floarea de feregă, din cauză că necuratul vrea să o aibă numai el. Floarea de feregă se iscă între 10 și 12 noaptea. Ea ține până la cântarea cocoșului și apoi se trece. Numai dracul o vede când înflorește. Floarea de feregă e foarte bună de noroc. Cine o are la casă, norocul vine chiar la el. Cărciumarul care o are în beciu, vinde băutura foarte de grabă; negustorului care o ține în dughiană, îi curg mușterii; țăranului, care o are în casă, la toate îi merge foarte bine. Floarea de feregă se poate căpăta, însă cu foarte mare greu. «Ca să se poată vedea și lua, trebuie să se ducă spre Sânzieni doi frați, doi veri primari, toți scoborîți din aceeași familie, gemeni și îmbrăcați curat cu cămăși albe, și fiind curați de păcate, se duc la locul unde înflorește ferega. Aici stau cu toții în priveghere, fără să vorbească între ei, fără să râdă, fără să doarmă și fără să se așeze jos. În timpul cât oamenii stau de pază și priveghează în condițiunile arătate, se arată necuratul, care nu voește să-l vadă pe om fericit, și începe a face fel de fel de ghidușii, care de care mai gogonate, spre a face pe oameni să râdă, să vorbească ori să-i adoarmă. Și dacă vreunul din ei calcă condițiunile spuse, sau dacă se aude cântând cocoșul, floarea dispare, o fură necuratul și oamenii rămân păgubași. Se păzesc să nu râdă ori să vorbească sau să doarmă — lucru foarte greu — atunci cel mai vârstnic dintre rude se duce la floare, face trei cruci și metanii spre răsărit, rupe floarea și o pune într'o năframă curată, câte una de fiecare, și o duce acasă, așezând-o deodată la icoane. În urmă, o pune omul în locul și la lucrul la care voește să aibă noroc, și treburile îi merg minunat de bine. Se poate lua numai floarea feregei din păduri depărtate, unde cocoșul nu se aude cântând. Mulți oameni se văd bogați de pe urmele floarei de feregă, dacă știu cum s'o ia»¹.

¹ Șezătoarea, XV, 30-31.

«Ferega, la Sânzienne, după credința poporului, pe câteva minute înflorește, luminându-se ca ziua de soare toate locurile de pe lângă ea, și atunci cunoscând-o, o poți prinde și lua»¹.

Aceleași credințe despre proprietățile miraculoase ale feregii le regăsim în Franța. În Normandia, ferega înflorește la miezul nopții în spre Sânzienne. Atunci face sămânță și trebuie imediat semănată. Cel ce i-a cules sămânța, până nu s'a scuturat, poate să se transporte dela un loc la altul, tot așa de iute ca vântul, poate să se facă invizibil, să cunoască trecutul și viitorul. În Touraine, sămânța de feregă trebuie culeasă într'o năframă curată și cu lumânări sfințite; dar trebuie făcut lucrul acesta la ceasul potrivit, căci altfel omul riscă să fie strivit de stejari sau fugărit de necuratul. În Bretania, sămânța de feregă culeasă în aceste condițiuni și împrăștiată în Duminica Floriilor în locul unde se bănuiește că e o comoară, arată exact punctul unde se găsește. Tot aici se crede că spre a fi apărat de friguri, e de ajuns să muști din prima tulpină de feregă ce vei găsi în primăvară². «Ferega joacă un mare rol în vrăjitorie. Sămânța ei trebuie culeasă în ajunul Sânzienelor, după ce omul a postit patruzeci de zile. Se pune sub plantă o pânză nouă, de in sau de cânepă; și după ce s'au cules toate semințele, trebuie puse sau în taftă sau în pergament, spre a se servi de ele numai când e vorba să se explice visele sau să se evoce spiritele. Se întâmplă uneori că necuratul, spre a pune piedici vrăjitorilor, face să izbucnească furtuna în momentul când voesc să culegă semințele; apoi îi îndeamnă să pună monede de aur pe planta cu semințe, spre a le găsi în număr îndoi de două zi»³. «Ferega, culeasă în ziua de Sânzienne, păzește pe om

¹ Familia, X, 526.

² SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, III, 475-490.

³ DE CHESNEL, *Dict. des superst.*, 422.

de orice farmec ar putea aruncă asupra-i un vrăjitor»¹.

În Scoția, se credeă deasemenea, odinioară, că sămânța de feregă, purtată de cineva, îl făcea invizibil². Despre aceasta credință, în Anglia, pomeneste Shakespeare, în *Henric al IV-lea* (partea I, act. I, sc. 1): «Noi avem rețeta seminței de feregă, cu ajutorul căreia poți umbla nevăzut de nimeni».

În Italia, se cred următoarele despre această plantă: «Ferega înflorește în noaptea de Sânziene. E o iarbă a cărei floare n'a văzut-o încă nimeni, pentrucă, într'un singur moment al aceleiași nopți, înflorește, face sămânță și se face la loc cum a fost înainte. Ar fi o faptă nelegiuită dacă ar sta cineva să pândească momentul înfloririi ei. Acela care, după ce a așternut o năframă sub plantă, s'ar duce la o răscruce și și-ar rezemă bărbia de o furcă, ar vedea trecând strigoaice, strigoi, vrăjitori, draci, bătându-și joc de el; dar, în schimb, după trecerea nopții, găsește în năframă florile căzute, cu ajutorul cărora poate căpăta orice vrea: favoruri, lucruri de pomană, etc., pentrucă foile acesteia exercită o putere irezistibilă care face să se plece înaintea lor orice voință»³.

La Germani, în special, credința în virtuțile extraordinare ale feregei e foarte răspândită.

La aceștia, numita plantă înflorește numai în anumite nopți, și anume la Sânziene (Westfalia, Turingia, Franconia, Tirol), la Crăciun (Suabia, Stiria). Atunci floarea ei lucește ca aurul și sămânța, pe care o face imediat, cade și nu mai poate fi găsită de nimeni. Această sămânță are o putere extraordinară. Aceluia care o poartă cu dânsul i se împlinesc toate dorințele: omul se îmbogățește, câștigă la joc, devine așa de tare, că poate munci cât 20 sau 30

¹ CH. BEAQUIER, *Faune et flore pop.*, II, 213.

² DE CHESNEL, *loc. cit.*

³ G. FINAMORE, *Credenze... abruzzesi*, 161.

de alți oameni. În special, are puterea de a face pe om nevăzut. Sămânța aceasta, pusă lângă bani, îi face să nu se mai isprăvească niciodată. Cel ce se duce, cu această sămânță, în noaptea de Sânziene, în vârful munților, descopere locul unde sunt mine de aur. Acela care o poartă cu sine vede comorile din pământ arzând cu flacări albastre. Cel ce o capătă, despuindu-se în pielea goală, în noaptea de Sânziene, rămâne vecinic tânăr. De altă parte, se mai crede că rădăcina de feregă, scoasă din pământ în noaptea de Sânziene, uscată în aer liber, fără însă a fi văzută de soare, apără casa de trăsnet; îngropată sub pragul ușii coșarului, apără vitele de rele¹.

Sămânța de feregă se procură însă foarte cu greu.

În Suabia, ca s'o capete cineva, trebuie să se adreseze necuratului și omul e supus la multe și grele încercări. Mai întâiu, timp de patru săptămâni, în postul Crăciunului, nu trebuie să se roage nici să se ducă la biserică, ci trebuie mereu să se gândească la diavol și să-și aibă vecinic mîntea pironită la dorința care-l muncește. Apoi, trebuie să se ducă în noaptea de Crăciun, între ceasurile 11 și 12, la o răscruce, pe unde au trecut cândva morți duși la îngropăciune. Aci trec tot felul de stafii pe dinaintea omului: suflete de rude și cunoscuți, umbre de oameni ce sunt încă în viață, etc., și-l întrebă ce caută, pentru ca să-l silească să vorbească. Apoi, mici drăcușori, se pun să joace împrejurul lui, făcând tot felul de strâmbături, spre a-l face să rădă și să piardă cu chipul acesta puterea de a ajunge în stăpânirea prețioasei semințe. Pe acela care rostește numai un cuvânt sau zâmbește numai o clipă, dracii îl sfășie în mii de bucăți. Dacă însă a suportat cu bine toate aceste încercări, vine la urmă un vânător verde, dracul în persoană, care-i aduce o hârtie plină cu semințe de feregă,

¹ WUTTKE, *Der deutsche Volksaberglaube*, 97-99.

pe care omul trebuie s'o păstreze toată viața și s'o poarte mereu la dânsul¹.

În Westfalia, se crede că sămânța de feregă e greu de găsit, căci planta înflorește numai în noaptea spre Sânziene, între ceasurile 12 și 1; apoi floarea ei dispăre. În Franconia de nord există aceeași credință. Se povestește aci următoarea întâmplare a unui om care-și căută în această noapte un mînz ce i se rătăcise. Ajungînd într'o poiană tocmai în momentul când înfloriă ferega, floarea-i căzù, din întâmplare, în încălțăminte. Spre ziuă, se întoarse acasă, intră în odaie și se așeză. I se părù ciudat că nevastă-sa și cei de-ai casei nu-l băgau în seamă. Atunci le zise: «Știți că n'am găsit mînzul». Toți căți se aflau în odaie se îngroziră, căci auziau glasul omului, dar nu-l vedeau. Atunci nevastă-sa îl strigă pe nume, căci ea credeă că el se ascunsese undeva. Dar el se sculă, stătù în mijlocul odăii și zise: «Dar ce strigi așa, nu mă vezi aici lângă tine?» Spaima celor din casă deveni și mai mare, căci îl auziră cum mișcase scaunul și cum umblă prin odaie. Acum omul își dete seama că eră invizibil și-i dete în gînd că poate aveă sămânță de feregă în încălțăminte, căci îl supără, ca și când ar aveă nisip sub talpă. Se descălță, scutură încălțăminte și toți putură atunci să-l vadă².

Aiurea se procedează în modul următor pentru procurarea seminței de feregă. Se veghiază în nopțile din ajunul Crăciunului, Anului-nou și Bobotezei. În această din urmă noapte omul are multe de înlăturat din partea diavolului. Se poate însă apăra de el dacă se așează într'un cerc magic și dacă are la sine o cruce făcută din boabe de arin care mai eră în floare la Sânziene.

Se povestește că un băiat rugase pe un căruțaș, care posedă această sămânță, să-l ajute s'o capete și el. Căru-

¹ E. MEYER, *Deutsche Sagen*, 242.

² BUSCH, *Deutscher Volksglaube*, 145-6.

țașul se învoi. În ajunul Crăciunului, la 11 noaptea, se duseră la o răscruce. Căruțașul descrie un cerc și spuse băiatului să nu scoată nici o vorbă, orice s'ar întâmplă. El însuși se apucă să citească în gând, dintr'o cârticică. La unsprezece și jumătate, se auzi deodată un zgomot infernal; apoi, o piatră de moară grozav de mare începă să alerge încocace și încolo deasupra capetelor lor, pe un fir de ață subțire. Apoi, li se arată un car înhămat cu patru cai, al cărui cărauș le ceru să-i arate drumul spre sat, spre a-i sili să vorbească. Văzând că nu răspund, plecă și, în urma lui, veni deodată rostogolindu-se o strachină mare de lemn și-i întrebă dacă o să poată ajunge carul. Această strachină i se pără băiatului așa de caraghioasă, încât începă să rădă cu hohot, iar tovarășul său îi trase o palmă sdravănă, căci, prin râsul lui, nimicise toată puterea de a căpăta sămânță de feregă¹.

Se izbutește însă mai ușor și mai sigur să se capete sămânța de feregă, dacă se așterne pe jos procovățul (pânza cu care se acopere sfântul potir). În timpul nopții, sămânța plantei cade pe pânză; aceasta se ridică apoi de jos, până a nu răsări soarele, însă fără a se atinge de sămânță, căci altfel dispăre².

În Silezia, se crede că cel ce înghite sămânța de feregă, nu se mai îmbolnăvește niciodată. Cine o posedă, pricepe graiul tuturor dobitoacelor, poate invocă spiritele și să transforme în aur orice metal. Dar această sămânță se poate căpăta cu mare greutate, căci planta înflorește numai în noaptea de Sânziene și e în puterea diavolului. Acesta sdrobește pe toți câți încearcă să pună mâna pe ea. Spre a și-o procura, omul trebuie să jertfească un ied negru de un an, în ziua care precede luna plină. În noaptea

¹ RELING u. BOHNHORST, *Unsere Pflanzen*, 114-115.

² GROHMANN, *Aberglauben*, 97.

următoare, se așterne pielea iedului sub tulpina feregii: sămânța se prinde atunci de părul de pe piele¹.

Următoarea poveste circulă la Wenzii din Spreewald: «Un băiat dela țară ajunsese odată, cu ajutorul seminței de feregă, să înțeleagă limba găștelor. Dar numai puțină vreme putu să se bucure de acest dar. Căci iată ce se întâmplase: pascănd, într'o noapte, găștele săpânului său, îi căzù în opincă floarea feregii, care tocmai înflorise. Ajuns acasă, începù să se fălească la toți, povestindu-le câte și-au vorbit găștele între ele. Vestea se lăți în tot satul și stăpânul băiatului trimise să-l cheme. Acesta, vrând să se înfățișeze curat înaintea stăpânului, se descălță de opincile cele murdare și rupte și se încălță cu altele, dar atunci, nemai având sămânța de feregă, nu mai pricepù nimic din graiul găștelor și toți își bătură joc de el².

În Franța, se crede, deasemenea, că ferega are darul de a face pe om să înțeleagă graiul animalelor. Astfel se povestește în Bretania că un om, silit să se oprească pe câmp pentru a-și satisface o nevoie, smulse un pumn de iarbă și auzi deodată doi câini vorbind între ei: unul zicea că niște hoți vor veni noaptea să fure din casa stăpânului său, iar celălalt îi răspunse că nu va lătră, pentru că nu-i dăduse de mâncare în seara precedentă³. Tot astfel, în Anglia, se vorbește de o anumită plantă care te face să înțelegi graiul dobitoacelor și al pasărilor⁴.

În Bretania se atribuie «ierbii de aur» (*aour ieoten*) însușirile feregii, pe lângă acelea ale ierbii fiarelor: «Iarba de aur crește pe câmpii; o zărești de departe, căci lucește ca aurul; îndată ce te apropii de ea, încetează de a străluci, și n'o mai poți găsi; dacă e pe o apă curgătoare, ea merge în susul apei; acela care poate să și-o procure devine

¹ P. DRECHSLER, *Sitte... in Schlesien*, II, 207.

² RELING u. BOHNHORST, *Unsere Pflanzen*, 115.

³ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, III, 469.

⁴ Id., *Le Folk-Lore*, 141-2.

invizibil când vrea, descopere comorile, nu e niciodată bolnav, etc. Se mai zice despre ea că înzecește puterile muncitorului, face pe om să nu obosească, oricât ar alerga, și, ca și iarba ciocănitoarei, cu care se confundă adesea, te face să înțelegi graiul animalelor. *Iarba de aur*, care slujește pentru a regăsi lucrurile pierdute, e foarte rară, după alții, și crește numai prin fânețe. Ea trebuie culeasă, numai în locul cel mai apropiat de biserica satului. Spre a o recunoaște, trebuie operat într'o Vineri și să știi câte Vineri au trecut de când s'a cosit iarba mai înainte. Odată ce cunoaște acest număr, vrăjitorul se duce pe locul pe care l-a studiat dinainte, având grije să intre pe câmp pe partea despre apus. Intreptându-se, apoi, spre răsărit, numără atâția pași, plus nouă, câte Vineri a socotit că au trecut dela cositul ierbii, se oprește la locul precis unde l-au condus pașii și smulge de sub picioare atâta iarbă câtă poate încăpea în pălăria lui. După aceea, dă drumul ierburilor smulse pe apa curgătoare din apropiere; în vreme ce buruienile fără preț sunt cărate în josul apei, *iarba de aur* înaintază, dimpotrivă, în susul apei. Trebuie, atunci, s'o ia de acolo, recitând o lungă rugăciune; când a isprăvit, se întoarce pe rând spre fiecare din colțurile pajiștei de unde a smuls iarba și rostește cu glas tare numele obiectului ce ar vrea să capete sau pe care l-a pierdut. Persoana în posesiunea căreia se află acest obiect, se simte deodată, oricât de departe ar fi, împinsă de o putere necunoscută spre purtătorul ierbii minunate¹. Un alt folklorist povestește următoarele despre însușirile acestei ierbi: «Iarba aceasta e totdeauna verde, și ziua seamănă cu celelalte plante. Noaptea, însă, lucește ca o lumânare. Numai ciocănitoarea și omul o pot cunoaște. Pasărea o caută spre a găuri copacii. Omul nu poate da de ea, decât împlinind anumite condițiuni. Iată procedeul întrebuițat mai ade-

¹ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, III, 467.

sea: îndată ce o zărește cineva, noaptea, lucind prin iarba unei pajști, trebuie să fie pregătit cu un cerc de lemn, să înainteze fără a-și întoarce ochii în altă parte, și să arunce cercul. Dacă lumina dispăre, însemnează că «iarba de aur» e încercuită. Atunci nu mai rămâne decât s'o culeagă. Pentru aceasta, se cosește tot interiorul cercului și se aruncă iarba tăiată pe o apă curgătoare. Ierburile obișnuite vor merge în josul apei, șerpuiind. Puterile celui care a căpătat «iarba de aur», sunt nemărginite. Cosașul poate, cu o singură lovitură de coasă, să taie în două nicovala-i de fier, ca și când ar tăia un fir de iarbă. Acela care o poartă la dânsul, devine vrăjitor și poate pricepe graiul tuturor dobitoacelor. Un argat tăiașe, din întâmplare, iarba de aur împreună cu alte ierburi. Abia-și pusese sarcina de iarbă în spinare, și auzi un câine cum urlă de ciudă și pricepă că strigă: «A intrat lupul în satul cutare!» Uimit, lăsă să cadă sarcina din spinare și atunci nu mai auzi decât lătratul animalului. Dar alergă iute la locul arătat și văză cum un lup înșfăcase o oaie. Intors pe câmp, omul se îmbolnăvi de friguri. «Iarba de aur», dacă nu e culeasă după regulile indicate, aduce cele mai mari nenorociri: cel ce a cosit-o se îmbolnăvește; până și timpul se schimbă și începe să bureze»¹.

Se mai crede că acela care poartă această iarbă la dânsul, e urmărit de șerpi, probabil pentru că aceștia sunt socotiți, adesea, ca păzitori ai comorilor. De aceea e numită, în unele părți ale Germaniei, și *Otterkraut* (iarba șerpilor).

O altă credință legată de această plantă e că rățăcește pe acela ce calcă asupra ei. Oricât de bine ar cunoaște drumul și cărările din pădure, îndată ce pune piciorul pe o feregă, uită tot și nu mai știe pe unde să apuce, ca să iasă la drumul mare. Trebuie să întâlnească pe altcineva sau

¹ *Rev. des trad. pop.*, V, 287-8.

să aștepte până răsare soarele a doua zi, ca farmecul plantei să-și piarză puterea. De aceea, mai e numită și *Iwkrout* (iarba rătăcirii). Singurul mijloc de a-și regăsi drumul, e ca omul să-și schimbe încălțăminte, punând gheata dreaptă pe piciorul stâng și invers, sau, dacă e femeie, să-și lege șortul pe dos. Toate acestea, probabil, ca să facă să cadă jos ferega care se va fi introdus pe neștiute, în încălțăminte sau în șort¹.

Aceeași credință o regăsim în Franța. Astfel, în Franche-Comté, se pomenește de o iarbă numită *herbe à la recule*, despre care se spune că dacă o calcă cineva, din întâmplare, fiind într'o pădure, se rătăcește². În veacul al XVII-lea se numea *l'herbe de fourvoisement* (iarba rătăcirii). În Normandia, e numită *egaire* (rătăcitoare); în Saintonge, *l'herbe maudite* (iarba blestemată); în Bretania, *l'herbe royale* (iarba regală), etc. Tot aici, se crede că iarba numită *ar iotan* (iarba care rătăcește) e locuită de un spirit care te face să-ți rătăcești calea; ea răspândește, noaptea, o licărire fosforescentă ca a licuricilor. Singurul leac împotriva ei e să-ți întorci haina pe dos sau să-ți schimbi încălțăminte în felul arătat mai sus³. În alte părți ale Franței, iarba care rătăcește e mătrăguna, de care ne vom ocupa mai jos.

Cehii cred, deasemenea, în existența acestei plante rătăcitoare, dar nu știu precis care anume posedă această însușire⁴. Tot după credința acestora, ferega, numită *kaprad* și *paprat*, înflorește și ea în noaptea de Sânziene, iar cel care posedă floarea ei are noroc în toate și poate ajunge la orice comoară. Numai nu trebuie să se atingă de

¹ GRIMM, *Deutsche Mythol.*, 1013; — WUTTKE, *op. cit.*, 99; — PERGER, *Pflanzensagen*, 215; — GROHMANN, *op. cit.*, 88.

² CH. BEAUQUIER, *Faune et flore pop.*, II, 228.

³ SÉBILLOT, *op. cit.*, III, 467-8; — DE CHESNEL, *op. cit.*, 462; — *Rev. des trad. pop.*, V, 448; VI, 192.

⁴ GROHMANN, *op. cit.*, 89.

floare, ci să aștearnă pe jos o pânză albă și s'o scuture de pe tulpină; altfel dispăre ca roua în nisip sau ca ceața în aer¹.

În Austria, se mai atribuie seminței de feregă proprietățile ierbii fiarelor, adică de a deschide orice lacăt sau poartă încuiată și să descopere comorile². Același lucru se crede în Galiția³.

Rutenii din Bucovina cred și ei că floarea de feregă are darul de a face să se găsească comorile ascunse în pământ. Ea se poate căpăta numai în noaptea de Sânziene, când cineva doarme lângă o feregă care atunci înflorește⁴.

III. *Mătrăguna*. La noi, se povestesc următoarele despre felul cum trebuie scoasă mătrăguna din pământ:

«Cel ce are a săpă mătrăguna se duce la dânsa cu un dar de pâine și sare și, înainte de a săpă zice: «Mătrăgună, Doamnă Mare! Eu te dăruiesc cu pâine și cu sare, și tu să-mi dăruiești leac lui X de durere de dânsale, ori de durere de șele, ori de friguri (cum e boala), omorînd boala suferindului». Apoi sapă buruiana și, în locul ei, lasă pâinea și sarea⁵.

«În luna april sau maiu, înainte de Rusalii, se recoltează de o femeie schimbată în cămașe curată, ferită de vre-o atingere cu bărbatul, și nevăzută de nimeni. Tăcând, merge și sapă planta, iar în locul de unde a scos-o pune pâine sau mămăligă, miere ori zahăr, zicând: «Eu îți dau miere, pâine și sare, tu dă-mi leacul sfinției tale». Culegătoarea e foarte mulțumită când reușește a nu fi văzută de nimeni, căci altfel s'ar nimici puterea lecuitoare a ierbii⁶.

¹ REINSBERG-DUERINGSFELD, *Festkalender*, 311.

² VERNALEKEN, *Mythen u. Bräuche*, 309.

³ HOVORKA u. KRÖNFELD, *Vergl. Volksmedizin*, I, 130

⁴ KAINDL, *Die Huzulen*, 106.

⁵ *Apărătorul sănătății*, II, 201.

⁶ *Ibid.*, 202.

«In județul Suceava, pe lângă pâine și sare, i se mai dă «Doamnei» și vin. Rachieu nu vrea să bea «Doamna Impărăteasă»¹.

Intâmpinarea plantei, în semn de mare cinste, cu pâine și cu sare, o constatăm și la culesul bozului din pădure: «Te duci la boz luni de dimineată, după ce mai întâiu faci acasă 9 mătânii și iei o leacă de mămăligă și puțină sare, și zici: «bună dimineța, bozule, eu te cinstesc cu pâine și cu sare și cu 9 mătânii, iar tu să mă cinstești cu sănătatea vitei, să nu-i stea viermii în rană, cât nu stau popii și preotesele, primarii și dregătorii în raiu!»².

Aceasta se face însă cu deosebire când se sapă *mutătoarea* («*Bryonia dioica*» și «*Bryonia alba*»), o plantă a cărei rădăcină e aproape identică cu a mătrăgunei, și care, la unele popoare, se bucură de același renume și e considerată ca având aceleași însușiri magice ca și planta de care ne ocupăm³. «De mană se sapă mutătoarea primăvara și i se dă mămăligă, sare și 9 mătânii ca bozului... Dacă nu-i dai acestea, buruiana se mută în alt loc și peste un an, când o cauți, n'o mai găsești»⁴. «Mutătoarea, când se sapă, se sorocește. Te duci la ea, curată, dimineța, cu pâine și sare, faci trei mătânii spre răsărit și zici: «mutătoare, eu te dăruiesc cu pâine și cu sare și cu trei mătânii; tu să dăruiești Bălăei lapte mult și bun!» Cine o sapă, lasă în groapă sarea și pâinea și vine acasă, fără să vorbească cu cineva»⁵.

Lăsarea în locul plantei scoase din pământ a unui dar expiatoriu — la noi, pâine și sare, miere, etc. — e un obi-

¹ *Șezătoarea*, XV, 80-81.

² Dr. N. LEON, *op. cit.*, 25.

³ A. HOVORKA u. KRONFELD, *op. cit.*, I, 286; — VERNALE-KEN, *op. cit.*, 253—4; — P. DRECHSLER, *Sitte*, II, 212; — ROLLAND, *Flora pop.*, VIII, 125.

⁴ Dr. N. LEON, *op. cit.*, 52.

⁵ *Șezătoarea*, XV, 90.

ceiu rămas din vechime. Romanii procedau la fel. Astfel, Pliniu, vorbind de planta numită la noi «sporîș» (*Verbena officinalis*) și de virtuțile ei magice, scrie între altele: «Galii o întrebuițează pentru ursit și ca să prezică viitorul. Dar mai ales magii pomenesc multe prostii despre ea: ei spun că dacă se freacă cineva cu această buruiiană, capătă orice vrea, alungă frigurile, își atrage prieteni, se lecuiește de orice boală; că trebuie culeasă înainte de răsărirea Căinelui, fără a fi văzut de lună sau de soare, după ce a dat ca expiațiune pământului faguri și miere; că trebuie săpată de jur împrejur cu un instrument de fier, să fie smulsă cu mâna stângă și să se ridice sus... Dacă se stropește odaia de mâncare cu apa în care s'a muiat planta, oaspeții se înveselesc»¹.

Vorbind de o altă plantă, «asclepion», același scriitor observă: «După ce a smuls-o din pământ, omul își face o datorie sacră de a umplea gaura cu tot felul de grăunțe, ca un fel de expiațiune datorită pământului»².

Mătâniile care se fac, cum am văzut mai sus, la culegerea bozului și a mutătoarei, sunt un salut adus plantei, care se obicinuește, cum vom vedea mai jos, și la culesul mătrăguni. Și acest salut e o reminiscență păgână. Vorbind de modul cum trebuie culeasă «scânteiuța» (*Anagalis arvensis*), Pliniu observă: «Unii recomandă aceloră cari culeg această plantă, s'o salute de trei ori înainte de a răsări soarele și înainte de a fi rostit vre-o vorbă, apoi s'o scoață din pământ, pretinzând că aceste precauțiuni îi dau mai multă putere»³.

Felul cum trebuie scoasă mătrăguna din pământ depinde de ce voim să facem cu această plantă.

«Când e pentru dragoste, se duce în pădure, o rupe cântând și o poartă cu sine; când e de urît, o rupe plângând

¹ *Hist. nat.*, XXV, 59.

² *Ibid.*, XXV, 11.

³ *Ibid.*, XXV, 92.

și huind și o dă flăcăului sau fetei căreia îi face de urît, ca s'o poarte fără să știe»¹.

După ce babele au ajuns acolo unde crește mătrăguna, se desbracă, își despletesc părul și descântă, făcând fel de fel de mișcări din cap, mâini și picioare și fugind într'o parte, ca nebune. Când se strâmbă astfel, sapă rădăcina, pe care o duc apoi acasă... Fetele mari și nevestele o întrebuințează pentru făcut de dragoste. Ele păstrează o mare curățenie în haine, pe care trebuie să le schimbe când umblă cu această iarbă; de nu, măcar cămașa se schimbă. În vorbire sunt cu respect către ea, pentrucă e iarbă sfântă, înlăturând orice cuvinte necuviincioase... «Când se face de urît, cel ce o culege nu mai păstrează regulile de mai sus, ba caută a fi cât se poate de murdar și de rufos, pronunțând cuvinte urîte, făcând mișcări neregulate, cu capul, cu mâinile, cu ochii, invocând puterea fermecătoare a plantei, spre a o transmite persoanei ce este a se pedepsi»².

În cele mai multe cazuri însă, mătrăguna, fiind căutată mai ales spre a aduce noroc aceuia ce o culege, e întâmpinată cu multă veselie:

«Dacă te duci într'o duminică în câmp la dansa și-i dai mâncare și băutură, vin și pâine și o iei cu lăutari și cu norod acasă, pe urmă o ții tot în cinste și te arăți voios și nu te sfădești cu nimeni și nu blestemi — că, de te scapi cu ceva dintr'acestea, te omoară — apoi poți s'o trimiți ori și unde și să-i ceri ori și ce, că-ți aduce și-ți dă. Dar atâta să știi. să nu care cumva să treacă duminică făr' a nu-i aduce lăutari și Români din sat să facă joc, iar tu să fii tare bucuros, mai ales în ziua asta»³.

Bănățeanul Simeon Manguica descrie pe larg modul de a culege această plantă și cuvintele ce trebuie să i se adreseze:

¹ Dr. N. LEON, *Ist. nat. medicală*, 50.

² *Apărătorul sănătății*, II, 201-202.

³ *Rev. Ion Creangă*, V, 270.

«La dânsa, în pădure, trebuie să te duci cântând, mâncând și bând, adică bucurându-te, și, ajuns acolo, te așezi lângă ea, tot petrecând cu bucurie și nevorbind nimic cu ea, până când socoți că și ea va fi cu voie bună. Apoi, după un timp de petrecere lângă dânsa, salutând-o (dând bună ziua, dimineața ori seara), începi a vorbi cu ea, preamărind-o și împărtășindu-i dorul pentru care ai venit. Cel bolnav de friguri ia cu sine o cămașe nouă de ale sale curat spălată, ia miere într'un pahar neînceptut, apă, arniciu, un ban de argint și un colac curat. Luând acestea toate cu sine, descântătoarea pleacă cu dânsul în pădure de cu seară, ca să ajungă acolo la mătrăgună în amurg, când se desparte ziua de noapte. Acolo la mătrăgună, se așterne cămașa bolnavului sub dânsa, și celelalte lucruri duse împreună cu cămașa se pun deasupra acesteia. Apoi, descântătoarea, făcând cruce și închinându-se dinaintea mătrăgunei până la pământ, începe a descântă astfel: «Bună seara, mătrăgună, doamnă și mamă bună (ori: mătrăgună mare, doamnă mare), care umbli cu capetele tale pe ceruri, cu rădăcinile pe sub pământuri, iar cu poalele (frunzele) pe vânățări și vânturi, tu, care ești doamna cerurilor și a viforurilor, tu care ești doamna florilor, căci înaintea ta se închină și pe tine te preamăresc toate florile, la tine mă rog și ție mă închin și eu cu coatele goale și genunchii goi, și cu fruntea plecată până la pământ (aci descântătoarea face mătâni, sărutând pământul), ca tu să binevoești să aduci putere și sănătate, adică să aduci leac pentru bolnavul N. N., etc.» După aceasta, descântătoarea își face cruce și închinându-se până la pământ dinaintea mătrăgunei, poftindu-i sănătate și luându-și noapte bună dela ea, se retrage la vre-o cinci stânjeni de acolo, face foc și se culcă și doarme cu bolnavul peste noapte. Dimineața, în revărsatul zorilor, se scoală descântătoarea împreună cu bolnavul și, ducându-se iar la mătrăgună, îi zice: «Bună dimineața, mamă mătrăgună, doamnă bună!» și iar începe

să descânte ca și seara, schimbând însă unele cuvinte, căci în loc de: «du-te, umblă, caută și adu leacul...», zice: «dusu-te-ai, umblat-ai, căutat-ai și adus-ai leacul și pusu-l-ai aci în pahar spre a lecul acest bolnav», bolnavul gustă apoi din pahar iar descântătoarea îi toarnă toată apa în cap și unge după aceasta cu mierea pe bolnav, îi leagă arniciul cu banul de argint la gât, îl îmbracă cu cămașa cea nouă și apoi pleacă cu el acasă. Înainte de a pleca, mulțumește mătrăgunei, îi urează sănătate și o preamărește¹.

Am văzut până aci credințele și datinele românești privitoare la culesul mătrăgunei. Să examinăm acum și obiceiurile pe cari le găsim la alte popoare.

La Rutenii și Rușii de miazăzi, în loc de mătrăgună, se sapă «mutătoarea», de care am vorbit mai sus. Oriunde o găsește cineva, o împrejmuiește cu îngrijire, ca să crească fără a fi atinsă. Trebuie însă să fie îngrijită cu băgare de seamă și după anumite reguli, căci altfel se răzbună grozav împotriva nelegiuitului și, în loc de noroc, îi aduce nenoroc și prăpăd. Dacă la săparea plantei, fierul s'a atins de rădăcină, omul trebuie să se oprească imediat, ca să n'o rănească și să-și prăpădească astfel norocul. Se poate întâmpla ca persoana să rămâie pe loc oloagă sau să înnebunească. Din aceleași motive, nu poate fi scoasă din pământ sau chiar atinsă, fără anumite precauțiuni. În unele părți, lucrarea o poate face fără teamă de primejdie, numai un om care nu cunoaște deloc puterile miraculoase ale plantei, ba chiar acesta săpând-o, buruiana e mai cu noroc. În genere însă, scoaterea ei din pământ e întreprinsă de oameni experimentați cu astfel de lucrări, de aceia cari trec drept vrăjitori sau fermecători. Același, înainte de a smulge planta, trebuie să pună lângă dânsa trei bani de argint și o pâine, să sape cu băgare de seamă și, după ce au scos-o din pământ, să pună în locul ei banii și pâinea.

¹ Familia, X, 540-541.

Rădăcina scoasă în felul acesta, se scaldă apoi în lapte, se usucă și se înfășoară în cârpe; după care, e pusă într' o cutie și se păstrează în casă ca un talisman. Ea aduce noroc și bogăție, poate să-ți ghicească sau să-ți prezică multe, descopere hoții, etc.¹.

La Rutenii din Bucovina, cel ce vrea să capete mătrăguna, trebuie să se ducă la dânsa, la amiazi, pe nemân-cate, cu multă smerenie și în haine de sărbătoare, să-i aducă daruri, s' o descânte și s' o roage pe această «Impă-răteasă» să-i dea voie s' o scoată din pământ².

Intr' o carte franceză de farmece, *Secrets merveilleux du Petit-Albert*, apărută în Franța, pe la începutul veacului trecut, se recomandă următorul mijloc de îmbogățire: «Să iei o rădăcină de «mutătoare» care seamănă cu un chip de om, s' o scoți din pământ primăvara, într' o luni, când luna se află într' o zodie fericită, să tai extremitățile acestei rădăcini, oum fac grădinarii, când vor să răsădească o plantă; apoi, s' o îngropi într' un cimitir, în mijlocul gropii unde e înmormântat cineva și s' o stropești, înainte de a răsări soarele, timp de o lună, cu lapte de vacă în care s' a înneecat un liliac; după această trecere de vreme, s' o scoți din pământ și-o vei găsi mai asemănătoare cu chipul unui om; o usuci apoi într' un cuptor încălzit cu verbină și o păstrezi învelită într' o pânză cu care s' a înfășurat un mort. Cât timp vei fi în posesiunea acestei tainice rădăcini, vei fi fericit, fie că vei găsi ceva pe drum, fie că vei câștiga la joc sau la negoț; așa că vei vedea pe fiecare zi crescându-ți bogăția»³.

Cu trei veacuri mai înainte, o altă carte populară, *Les Evangiles des Quenouilles*, înregistrează următoarea credință: «Cine ar putea căpăta o adevărată «mandragora» și ar culca-o

¹ *Zeitschr. f. österr. Volkskunde*, 1896, II, 12.

² HOVORKA u. KRONFELD, *op. cit.*, I, 287.

³ E. ROLLAND, *Flore pop.*, VIII, 125.

într'un cearceaf alb și i-ar da de mâncare și de băut de două ori pe zi, atât cât mănâncă și bea el însuși, acela, în scurtă vreme, ar deveni așa de bogat, de s'ar miră singur»¹.

Am văzut mai sus că, și la Români, spre a aveà noroc, trebuie de asemenea dat mătrăgunii de mâncare și de băut.

La Germani, credința despre virtuțile mătrăgunii e mult mai răspândită decât aiurea. Rădăcina acestei plante erà foarte căutată în trecut, sub numele de *Alrune* sau *Alraune*, și exemplarele adesea falsificate, care înfățișau o mai mare asemănare cu un chip omenesc, erau vândute foarte scump. Am arătat mai sus cum se proceda la scoaterea ei din pământ. Să arătăm acum ce se face cu această rădăcină, după ce s'a smuls. După ce s'a scos din pământ, se ia rădăcina și se spală în vin roșu, se usucă și se înfășoară cu o bucată de mătase albă sau roșie; după aceea se păstrează într'o lădiță. În fiecare vineri, trebuie scaldată, iar la lună nouă se îmbracă cu o cămășuță albă curată și se împodobește frumos. Afară de aceasta, la fiecare masă, trebuie să i se dea și ei de mâncare și de băut, căci altfel începe să plângă, ca un copil mic când îi e foame sau sete. Tot astfel plânge ca un prunc abia născut, când nu e bine îngrijită. Făcând toate acestea, după toată regula, poți pune întrebări mătrăgunii și-ți răspunde la tot ce vrei să știi cu privire la viitor sau la izbânda afacerilor tale. Acel ce o posedă, nu mai poate săraci, ba dimpotrivă, se îmbogățește ca puțini alții; dacă n'are copii, cerul îi binecuvintează femeia și ea naște. Banii puși seara în cutiuța în care e închisă mătrăguna, se înmulțesc până dimineața. Se face mai sănătos decât oricare altul și nu se mai îmbolnăvește niciodată. Omul nu mai are niciun dușman, e iubit de toată lumea și orice femeie capătă dragoste pentru dânsul. II

¹ Apud ROLLAND, *op. cit.*, 126.

face să câştige orice proces, etc., etc. Această rădăcină se moşteneşte apoi din tată în fiu, însă trebuie să treacă în stăpânirea fiului celui mai mic, care e obligat să depună în cosciugul tatălui său o bucată de pâine şi un ban de aur sau de argint¹. Aceleaşi credinţe le regăsim în mare parte la Cehi şi Slovaci².

Pe lângă aceste însuşiri ale mandragorei, se mai po-meneşte, însă rar, de facultatea pe care ar avea-o de a face invizibil pe omul care o poartă³. Dar aceasta e o calitate specială a seminţei de feregă, de care ne-am ocupat în altă parte, şi i s'a atribuit probabil printr'o confuziune.

Tot astfel, în unele părţi ale Franţei, i se atribue mără-gunii puterea de a face pe cel ce o calcă să rătăcească drumul⁴. Dar şi aceasta e o proprietate a feregii.

Cât priveşte facultatea pe care o are mărăguna de a face să devie prolifică femeile, ea ne aminteşte următorul pasaj din Biblie (Gen., XXX, 14-16) cu care încheiem acest capitol:

«Şi s'a dus Ruvin în zilele secerii de grâu şi a aflat mere de mandragoră în ţarină şi le-a adus la Lia, mumă-sa; şi a zis Rahila către soru-sa Lia: «Dă-mi din mandragorile feciorului tău!» Şi a zis Lia: «Nu este destul ţie că ai luat pre bărbatul meu? Au doară şi mandragorile feciorului meu vrei să le iei?» Iară Rahila a zis: «Nu aşă, doarmă cu tine în noaptea aceasta pentru mandragorile feciorului tău.» Şi venind Iacov dela câmp seara, a ieşit Lia înaintea lui şi a zis: «La mine să intri astăzi, că te-am tocmit cu

¹ GRIMM., *Deutsche Myth.*, 1006-7; — WUTTKE, *Deutscher Aberglaube*, 103; — VERNALEKEN, *op. cit.*, 255-7; — REHLING, *Unsere Pflanzen*, 356-7; — P. DRECHSLER, *op. cit.*, II, 212, etc.

² HOVORKA, *op. cit.*, I, 16-17, 286-7; — GROHMANN, *Abergl.*, 88.

³ RELING, *op. cit.*, 356.

⁴ ROLLAND, *op. cit.*, VIII, 127.

plată pentru mandragorile feciorului meu...» Și au auzit Dumnezeu pe Lia și, zămisbind, au născut lui Iacov al cincilea fecior».

Planta aceasta e numită în Biblie, la locul citat, *dudaim*, iar traducătorii greci au redat-o prin *mandragoras*. Singura greutate pe care o face identificarea plantei cu «mătrăguna», e expresiunea «mere de mandragora», întrebuințată în Biblie. Să fie oare o aluzie la rădăcina plantei, după cum se numesc și cartofii, pe alocuri, «mere de pământ?» Nu putem răspunde la această întrebare, dar faptul că am regăsit legende europene privitoare la mătrăgună tocmai la Persani și Armeni, ne întărește convingerea că toate credințele privitoare la această plantă ne-au venit din Orient.

II.

FACEREA LUMII

Înainte de facerea lumii, când nu era încă nici pământ, nici soare, nici lună, nici stele, ca acum, nu se vedea decât o apă nemărginit de mare pe care umblau încoace și încolo Dumnezeu și cu dracul. Și dracul îi zicea lui Dumnezeu, de câte ori vorbea către dânsul, *Fărtate*, iar Dumnezeu îi zicea dracului *Nefărtate*. Săturându-se de a tot umbla pe apă fără a se putea odihni undeva, Dumnezeu se hotărăște să facă pământul. — «Știi ce, măi Nefărtate? — Ce este, Fărtate? — Du-te în fundul mării și adu-mi de acolo un pumn de sămânță de pământ, ca să facem un pătisor, unde să ne putem odihni. Dar nu uită că trebuie să rostești că-l aduci în numele meu, al Domnului». Dracul se repezi în fundul apelor, luă un pumn de pământ, dar nu în numele lui Dumnezeu, ci în numele lui propriu. Ajungând însă la suprafață și deschizând mâna, văzu cu ciudă că nu are nimic, căci apa îi spălase tot pământul din pumn. Dumnezeu îl muștră că n'a făcut cum îi poruncise, iar diavolul se băgă a doua oară în apă. Dar nici de data aceasta nu izbuti să aducă pământ, căci tot nu se înduplecase să rostească numele Domnului. Abia a treia oară, după ce era să se înnece, văzând cu nu poate aduce pământ în numele lui, făcu cum îi poruncise Dumnezeu și putu aduce puțin lut sub unghii. Scoțându-l de acolo cu un paiu, Dumnezeu face din acest lut o turțiță, o pune în palmă, suflă peste ea și capătă o bucată de pământ cât un pat. «Acum avem pământ pe ce să ne culcăm la noapte», zice Domnul, și amândoi se 'ntind să se odihnească. Diavolul, crezând că Dumnezeu a adormit, și vrând să rămâie singur pe pământ, îl apucă de un picior și începe să-l tragă în

dreapta și 'n stânga, în sus și 'n jos pe acel pățișor, cu gând să-l arunce pe Dumnezeu în apă și să-l înnece. Dar cu cât îl trăgea, cu atât pământul se întindea mai mult și astfel crescù mereu până se făcù așa de mare cum îl vedem astăzi.

Iată legenda, așa cum circulă, cu mici variante, în Oltenia, Moldova, Bucovina și Basarabia și care se găsește povestită în: Marian, *Insectele*, 122-124; idem, *Immormântarea*, 49-51; Zanne, *Proverbele*, VI, 556; Voronca, *Datine* 5-7, 22, 143-4, 881, 921; Hasdeu, *Etymol. magnum*, 1185-6; *Șezătoarea* II, 99-104; III, 1-2, 25; *Revista Ion Creangă*, II, 292; III, 208, 273-4; VII, 135-6; *Pamfile, Povestea lumii*, 14, 17, 18, 25-27.

*
*
*

Care să fie originea acestei legende așa de depărtate de povestirea biblică a creațiunii?

Dacă o examinăm cu luare aminte, constatăm în primul rând o trăsătură caracteristică care o deosebește profund de povestirea creațiunii așa cum o redă Sf. Scriptură. E vorba de faptul că lumea n'a fost creată de o singură ființă supremă, ci de două, din care una întrupează spiritul binelui, iar cealaltă, invidioasă de faptele celei dintâiu, încarnează spiritul răului. Cu alte cuvinte, Dumnezeu e ajutat de diavol, fără de care nu poate creă lumea. Acest *dualism* n'a fost conceput în felul acesta decât de religiunile asiatice, aceea a vechiilor Irani din Persia și aceea a Indienilor. După doctrina lui Zarathustra, dualismul e conceput în felul următor: Lumina e bună, întunerecul e rău. Zeul luminii, Ahuramazda (Ormuzd) e vecinic, atotștiutor și foarte puternic, dar nu atotputernic. De aceea e în continuă luptă cu Angra Mainyu (Ahriman), zeul întunerecului, care se amestecă în creațiune, căutând să-i aducă tot felul de stricăciuni. În cosmogonia iranică nu se vorbește însă de apa nemărginită care a precedat creațiunea,

și lucrul acesta se explică ușor prin faptul că Iranul era o țară continentală, iar nu maritimă.

Cu totul altfel e povestită creațiunea în religiunea Indienilor. După aceștia, la început lumea era alcătuită numai din apă. Pe aceasta plutea, pe o foaie de lotus, zeul Brahma. Intr'o zi îl zărește pe zeul Vișnu dormind. După ce se încaieră între ei, convin ca Vișnu, sub forma unui mistreț, să se coboare în fundul apelor și să aducă de acolo puțin lut, ca să creeze pământul. Acesta ascultă și urmează apoi facerea lumii.

E mai presus de orice îndoială că legendele cosmogonice ale Iranului își au obârșia în India.

Credințele religioase indo-iranice au dat naștere mai târziu la numeroase secte, în special în Asia-Mică, și anume aceleia a Gnosticilor, a Marcianiților, a Manicheilor și, mai târziu, în secolul al VII-lea, sub Constantin Pogonatul (668—685), faimoasei secte a Paulicienilor din Armenia, în care s'au contopit toate celelalte de mai înainte. Numele acestei din urmă secte îi vine dela considerațiunea deosebită de care se bucură Apostolul Pavel printre adepții acestei credințe. Născuți la hotarele Siriei, Paulicienii se înmulțiră cu o repeziciune uimitoare și pătrunseră în toată Asia Mică, avându-și sediul în special în Armenia. De aci se răspândiră de o parte în Peninsula balcanică, de altă parte, doctrinele și credințele lor, trecând prin Caucazia în Siberia, ajunseră, mai mult sau mai puțin alterate, până în nordul Americii. Nu puțin au contribuit la răspândirea credințelor acestei secte, migrațiunile păstorilor din regiunile învecinate ale Caucazului.

Capitala religioasă a Paulicienilor din Tracia era Filiopol, de unde doctrinele lor se lătiră în țările de prin prejur. Tracia fiind focarul acestor eretici, se înțelege ușor de ce credințele populare ale Bulgarilor sînt îmbibate de doctrinele Paulicienilor. Pe la începutul secolului al XI-lea se ivește deodată în Bulgaria — mulți istorici îi contestă

existența — un vestit eretic, popa Ieremia Bogomil, care creează secta Bogomililor. De fapt, Bogomilii nu sînt decât continuatorii Paulicienilor armeni, a căror doctrină au adoptat-o în întregime, modificând-o pe ici pe colo câte puțin.

La început, dualismul bogomil fu absolut; el admitea perfectă egalitate a principiului binelui și a principiului răului. În urmă se modifică în sensul că atribui vecinicia numai principiului binelui, pe când principiul rău — care a fost bun la început — s'a despărțit de Dumnezeu suprem, răzvrătindu-se împotriva lui.

Acest Dumnezeu suprem are, după doctrina bogomilică, doi fii: pe Satanael și pe Iisus. Satanael, cel mai în vîrstă, stăpânește împărăția cerurilor. Trufia lui, ne mai cunoscând margini, îl face să se răzvrătească împotriva Dumnezeului suprem și e gonit din cer împreună cu ceata de îngeri ce-i țineau parte. Atunci se apucă să creeze pămîntul și făcî pe Adam din puțin lut, dar nu izbuti să-i dea vieață. La cererea lui, Dumnezeu Tatăl trimise un suflet în om, cu condiția ca această ființă să le aparție amîndurora. Satanael își călcă însă îndatorirea și chinul în tot chipul pe muritori. Atunci Dumnezeu făcî să iasă dintr'însul, în anul 5508 dela facerea lumii, Cuvîntul, numit și Iisus sau Hristos sau Arhanghelul Mihail. Acest al doilea fiu a luat trup de om, a biruit pe Satanael, numit de aci înainte Satana, și s'a așezat apoi la dreapta Tatălui...¹

Credințe de felul acesteia răspîndiră Paulicienii sau Bogomilii infestînd toată Europa cu doctrinele lor. Pătrunseră în țările românești, și de aci până departe spre nord în Rusia, apoi în Bosnia, Croația și Slavonia, în Italia de nord (Venetia, Lombardia, Piemont), în Italia de sud (Apulia), în Sicilia, în Spania, în sudul Franței, în Bretan

¹ Cf. R. P. GUÉRIN SONGEON, *Histoire de la Bulgarie*, 23.

Belgia și Olanda, într'o parte a Germaniei până la Rin și Elba, în Boemia și Moravia, etc.

Adeptii acestei secte purtară în decursul veacurilor diferite numiri. La noi li se zicea *Pavlichiani* și *Oameni buni*, tot astfel în Peninsula balcanică; în Bosnia și Italia de nord, *Patereni*, în Franța, *Tisserands*, *Albigois*, *Vaudois* și *Cathares*; în Germania, *Cathereni*, de unde astăzi *Ketzer* «eretic», etc.

Acum, când credem a fi lămurit de ajuns originea la noi, ca și la celelalte popoare din Europa, a credințelor dualiste, a colaborării principiului bun cu cel rău, a lui Dumnezeu cu diavolul, să examinăm mai de aproape legendele privitoare la creațiune, la noi și aiurea.

Legenda despre creațiunea pământului, pe care am povestit-o la începutul acestui capitol, o regăsim întocmai la Bulgari¹, la Țigani din Ardeal și din Ungaria², în Rusia³, la Letoni⁴ și, cu mici schimbări, tocmai în sudul Siberiei⁵.

Cu privire la crearea munților, afară de cunoscuta legendă cu sfatul pe care-l dă ariciul lui Dumnezeu, și de care ne vom ocupa cu alt prilej, mai există următoarea credință bucovineană:

Când Dumnezeu a trimis pe diavol în fundul apelor, acesta, la fiecare scufundare, a tot înghițit la pământ, ca să aibă și el. Când Dumnezeu a blagoslovit însă pământul ca să se mărească, a început să crească și în pantecele diavolului pământul ce înghițise, încât eră să plezească. Lui Dumnezeu i s'a făcut mișă de el, l-a pus să-l verse afară și din acestă s'au făcut apoi munții⁶.

¹ STRAUSS, *Die Bulgaren*, 6.

² WLISLOCKI, *Märchen und Sagen*, 1.

³ *Etnograf. Sbornik*, VI (1864), 122.

⁴ DAEHNHARDT, *Natursagen*, I, 44.

⁵ RADLOFF, *Volksliteratur der türk. Stämme Südsibiriens*, I, 175.

⁶ VORONCA, *Datine*, 15.

Această credință n'o găsim de loc la Bulgari, ceea ce dovedește încă odată că credințele dualiste la noi, ca și aiurea, nu sînt datorite toate influenței Bogomililor, ci pot fi venite deadreptul din Orient, prin migrațiunile păstorilor.

O găsim însă, întocmai ca la noi, la Ucraineni¹, la Caucazieni, la Lituani, la Ruși, la Philipponii din Prusia de răsărit, la Letoni, la Mordvini (Finezii dela Volga), la Iacuți (popor de origine turcească), etc.².

Pe lângă lupta continuă pe care o duce diavolul împotriva lui Dumnezeu, căutând să-i pună piedeci în creațiunile lui, spiritul rău se străduiește încă, din invidie, să imite fapăturile sau lucrurile create de Dumnezeu, dar nu izbuțește pe deplin.

Imaginația poporului, pretutindeni unde au pătruns credințele dualiste, a făurit tot felul de legende cu privire la originea ființelor și lucrurilor de pe pământ, atribuite când puterii creatoare a lui Dumnezeu, când spiritului imitator, dar nepriceput al diavolului.

În genere, fapăturile cele mai de seamă, animalele cele mai folositoare, lucrurile cele mai trebuincioase le-a creat diavolul, dar toate aveau câte un cusur, și numai mulțumită intervenției lui Dumnezeu, au putut fi perfecționate, așa cum le vedem astăzi.

Pe om l-a creat dracul din lut, dar nu putea vorbi. Atunci Dumnezeu l-a suflat cu duh sfânt și a început să vorbească³. Această credință, adoptată de Bogomili dela secolele precedente, o aveau și Albigensii din Franța și celelalte secte eretice din Italia. O găsim răspândită încă astăzi la Unguri⁴, la Ucraineni, la Mordvini⁵, etc.

¹ *Zeitschr. f. österr. Volkskunde*, VII, 17.

² DAEHNHARDT, *op. cit.*, 52-74.

³ VORONCA, *op. cit.*, 8-9.

⁴ *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn*, II, 5.

⁵ DAEHNHARDT, *op. cit.*, 95.

Vitele le-a făcut dracul din lut; Dumnezeu a venit apoi de le-a blagoslovit ca să fie de folos omului.

Casa o făcuse diavolul fără ferestre și cără lumina cu un sac înăuntru. Dumnezeu l-a povățuit să facă ferestre.

Carul l-a lucrat diavolul în casă și se munciă apoi să-l scoată afară. Dumnezeu l-a învățat cum să-l desfacă în părțile din care e alcătuit.

Plugul tot de dracul e făcut, dar necuratul puneă boii cu dosul la proțap. Dumnezeu l-a învățat cum să-i înjuge.

Moara o făcuse diavolul, dar nu putea măcina, că-i lipsiă gaura pe unde curge făina. Dumnezeu a îndreptat greșeala necuratului.

Fierul l-a făcut dracul din piatră, dar fierbea mereu. Dumnezeu i-a astâmpărat fierberea.

Incălțăminte tot de dracul e făcută, dar nu se gândise să facă decât una și se siliă să bage amândouă picioarele într'una. Dumnezeu i-a arătat cum să scape din încurcătură.

Scripca o făcuse necuratul, dar uitase să facă și găurile ca să poată să răsună, etc., etc.

Alteori Dumnezeu creează făpturi și lucruri bune, dar necuratul vrând să-l imite, zămislește pocituri sau lucruri anapoda.

Astfel, după ce Dumnezeu a creat pe om, dracul, vrând să facă la fel, n'a izbutit să plăsmuească decât o maimuță, sau o pisică, sau o cârțiță¹.

Oamenii creați de Dumnezeu sînt albi, cei făcuți de dracul sînt negri.

Dumnezeu a creat pe preot, dracul pe călugăr.

Calul e făcut de Dumnezeu, măgarul de diavol.

Oaia e creațiunea lui Dumnezeu, iar capra a dracului.

Dumnezeu a făcut câinele; lupul e făcut de diavol.

După ce Dumnezeu a făcut pisica, dracul a creat șoa-recele.

¹ DAEHNHARDT, *op. cit.*, I, 156-7.

Vulturului creat de Dumnezeu, dracul îi opune o altă creațiune a sa, bufnița.

Dumnezeu face porumbelul, privighetoarea, rândunica; dracul îl imită, făcând coțofana, vrabia și liliacul.

Albina e creată de Dumnezeu; viespea și musca sînt imitațiunile plăsmuite de diavol.

Tot astfel fiecare plantă folositoare creată de Dumnezeu e imitată de diavol care nu izbutește însă să dea naștere decât la plante inutile sau vătămătoare.

Strugurele, nuca, varza, grăul, etc. sînt creațiuni ale lui Dumnezeu; agrișul, ghinda, scaiul, buruienile sînt făcute de diavol. Mai e nevoie să adaug că tot diavolul a creat și... tutunul?

Creațiunii soarelui, diavolul îi opuse luna.

După ce Dumnezeu a creat ploaia și vântul, dracul a făcut grindina și furtuna.

Aurul, argintul și fierul sînt făcuți de Dumnezeu; arama, plumbul și cremenea, de diavol, etc., etc.

Tot astfel, în cosmogonia iranică, căinele e creațiunea lui Ormuzd, iar Ahriman îi opune o altă făptură, lupul. Viespea, furnica sburătoare, lăcusta și toate insectele vătămătoare, deasemenea omizile, broasca răioasă, șopârta, șoarecele, scorpionul, etc. sînt făpturi de-ale lui Ahriman care a căutat să imite ființele folositoare create de Ormuzd. La toate popoarele din Europa, la care au pătruns dogmele dualiste, există în întregime sau în parte credințele de mai sus.

Alteori, necuratul creează făpturi și lucruri stricătoare, dar Dumnezeu opune acestora ființe și lucruri de folos omenirii, care anihilează acțiunea cea rea a făpturilor sau lucrurilor plăsmuite de diavol.

În alte împrejurări, diavolul, de ciudă, pocește ființele create de Dumnezeu; ba le lasă fără coadă, ba fără urechi, etc.

În sfârșit, unele animale sînt binecuvântate de Dumnezeu, pe când altele, fie că sînt făpturi ale diavolului, fie că au fost uneltele acestuia împotriva lui Dumnezeu, sînt

blestamate. Albina, oaia, boul și vaca, calul sînt făpturi binecuvîntate de Dumnezeu; împovărate de blestem sînt: viespea, păianjenul, puricele, ploșnița, lăcusta, calul dracului și altele.

În rezumat, în credințele poporului nostru, pe lângă urmele păgâne care s'au păstrat și care n'au putut fi alungate de creștinism, s'au mai strecurat credințe și erezii venite parte din Orient, parte din Sud, prin mijlocirea propovăduitorilor Paulicieni sau Bogomili.

III.

PETELE DIN LUNĂ

Petele care se zăresc pe suprafața lunii au ațâțat din cele mai vechi timpuri curiozitatea omului, și nu e popor de pe glob care să nu fi căutat să le explice într'un fel sau într'altul, dând frâu liber bogatei lui imaginații.

După credința Indienilor, petele din lună ar înfățișa pe Chandras, zeul lunii, care ar purta în spinare un iepure. Tot același animal îl văd Mongolii în petele de pe discul lunii. Locuitorii din Ceylon povestesc următoarele: «Buddha, marele zeu, rătăcindu-se odată pe pământ, și fiind flămând, se întâlnește cu un iepure. Acesta i se oferă zeului zicându-i să-l omoare, să-l frigă și să-l mănânce, pentru ca zeul să-și poată potoli foamea. Buddha făcu cum îl povățuise iepurele, dar apoi scoase animalul din foc și-l aruncă în lună, unde se vede și astăzi. În Peru, se vede în lună o vulpe; la Indieni din America de Nord, o broască.

Cele mai multe popoare însă văd în lună unul sau doi oameni, osândiți să stea acolo până la sfârșitul veacurilor, ca pedeapsă pentru o vină religioasă sau pentru o faptă neglijentă comisă de ei. Credința aceasta e foarte lătită și adesea poporul vede în lună și instrumentul care a servit la săvârșirea crimei. Astfel la Samos, unde luna a răpit o femeie care o necinstise ocărînd-o, se vede pe discul ei femeia cu copilul și cu uneltele ei. În Australia centrală, bătrânul pe care l-a omorît luna cu un topor de piatră în momentul când voia să răpească o femeie, apare pe discul ei cu toporul gata să lovească. Numeroase legende pe care le întâlnim în folklorul germanic, scandinav și anglo-saxon, care apar și în Franța și se găsesc răspândite și aiurea, vorbesc de omul din lună care ar fi comis păcatul de a

adună nuiele sau de a lucra într'o duminică, după alții într'o zi de sărbătoare, și pe care Dumnezeu l-ar fi osândit, ca pedeapsă și drept pildă pentru alții, să stea în vecii vecilor în lună ducând o sarcină de nuiele sau de spini în spinare. După alte legende, omul din lună ar fi primul hoț de pe pământ, care ar fi furat niște nuiele sau paie sau niște varză dintr'o grădină. Alte legende adaugă că hoțul, pe când se pregătiă să fure, văzù luna plină luminându-i fața și, de teamă că lumina ei îl va da de gol, încercă s'o astupe cu un mănunchiu de nuiele sau de spini. Atunci, ca pedeapsă, fu aruncat în lună cu nuiele cu tot, pe care și astăzi le poartă în cârcă. În Hainaut (Belgia), hoțul aveà numele de *Pharaon*.

Din toate aceste legende, una singură se găsește și la Români, și anume în Bucovina, unde se crede că în lună este chipul unui Țigan care ar fi furat niște paie pentru o vacă a lui; el gândiă că nu-l vor vedea oamenii, dar Dumnezeu l-a pus în cer ca să-l vadă fiecare. Drumul ce e pe cer—calea robilor sau a laptelui—e dâra formată de paiele care au picat din sarcina furată de Țigan¹.

Izvorul legendelor cu păcatul comis într'o zi de duminică sau de sărbătoare, e fără îndoială Sfânta Scriptură. În cartea a patra a lui Moise² se povestesc următoarele: «Și fiind fiii lui Israil în pustie, au aflat pre un om adunând lemne în ziua sâmbetei. Și cei ce l-au aflat adunând lemne, l-au adus pre el la Moisi și la Aaron și la toată adunarea fiilor lui Israil. Și l-au pus pre el în temniță, pentru că nu hotărîse ce vor face lui. Și au grăit Domnul către Moisi, zicând: cu moarte să se omoare omul acela, să-l ucideți cu pietre toată adunarea, afară din tabără; și a murit, după cum au poruncit Domnul lui Moisi». Imaginația poporului

¹ VORONCA, *Datine și credințe*, 620. ;

² Numeri, XV, 32-36.

a alterat apoi această povestire transportându-l pe cel vinovat în lună.

Influența lecturilor biblice se regăsește și la baza legendei după care în lună s'ar vedeă chipurile lui Cain și Abel. După credința Românilor, Cain stă în picioare lângă cadavrul lui Abel și ține în mână o căldărușe în care pică sângele. Când această căldărușe se va umplea, se va prăpădi și lumea¹. În județul Covurlui, petele din lună reprezintă pe Cain și Abel, amândoi în picioare. Abel ține în mână un vas cu sânge și zice lui Cain: «na, frate, bea sânge; ți-a fost sete de sângele meu și m'ai ucis»².

Credința aceasta e foarte răspândită. Astfel, o găsim la Bulgari, cari cred că Cain a fost spânzurat de Dumnezeu în lună³.

La Ruteni (Ucraineni), Cain străpunge cu furca pe fratele său Abel și e pedepsit să stea în lună⁴.

La Greci, Cain e pedepsit să pună oasele fratelui său omorît într'un coș fără fund. Pedepsa lui va lua sfârșit când coșul va fi plin. Când vede însă că oasele cad din coș, încearcă să le arză; dar văpaia lunii îl dogorește și-i înnegrește fața⁵.

În Luxemburgul belgian, Cain, în urma uciderii fratelui său, încearcă să se ascundă în dosul unor spini, dar nu izbutește, căci i se văd urechile, ochii, nasul și gura⁶.

Aceeași legendă o găsim la Italieni, în Campagna romană, la Livorno, la Siena, în Toscana, în Abruzzi. La Sicilieni se mai adaugă că Cain, de oarece a strâns spinii din cari s'a făcut mai târziu cununa Mântuitorului, a fost pedepsit de Dumnezeu să stea numai 12 ceasuri în iad, iar celelalte 12

¹ T. PAMFILE, *Povestea lumii*, 115.

² Id., *ibid.*

³ STRAUSS, *Die Bulgaren*, 35.

⁴ DAEHNHARDT, *Natursagen*, I, 254.

⁵ POLITIS, *Paradoseis*, 234-5.

⁶ *Revue des trad. popul.*, XVII, 567.

ceasuri să stea în lună¹. Aceeași credință există și la Sorrento².

Alte legende românești povestesc, fără a-i numi, despre doi frați cari s'ar fi luat la ceartă, de pe urma căreia unul a înjunghiat pe celălalt. Dumnezeu, ca să-i pedepsească, i-a așezat în lună. Pe alocuri, se crede că acești frați au fost gemeni, dar se dușmăniau foarte mult. Luându-se la bătaie, s'au străpuns cu furcile în preajma unui car cu boi. Dumnezeu, ca să-i pedepsească, i-a osândit să stea în lună cu car cu tot. În jud. Dolj, se vede în lună unul din frați ținând în cărcă pe cel ucis. Din nasul acestuia curge în fiecare an câte o picătură de sânge într'o căldare pe care o ține ucigașul. Când căldarea se va umplea de sânge și se va scurge pe pământ, tot pământul se va aprinde și lumea va pieri. În jud. Botoșani, unul din frați e sorocit să bea vecinic păcură dintr'un ciubăr, pentrucă a ucis pe fratele său. În alte părți, acești doi frați se numesc Ștefan și Pavel. Ei țin un ciubăr în care se toarnă sângele tuturor celor ce mor, atunci când li se ia sufletul. Aiurea, se crede că ar fi doi ciobani cari țin un ciubăr de păcură. În jud. Prahova, se vede în lună un cioban răzâmat de bătă, care vorbește cu o femeie venită să ia apă dela fântâna care se află alături de cioban. În alte părți, omul din lună ar fi un cioban care-și usucă obielele. În jud. Neamț, acest cioban se socotește a fi Abel care cântă din fluier înaintea oilor.

Tot de origine biblică e și credința pe care o găsim la Abruzzesi că în lună ar fi Adam și Eva, goi, și purtând câte un mănunchiu de spini în mână³. Tot astfel crede și poporul din Suedia centrală⁴.

De asemenea și credința unora din Evrei după cari lumea ar înfățișa chipul lui Iosua, după cum soarele reprezintă

¹ PITRÈ, *Archivio per lo studio delle trad. pop.*, IV, 501.

² G. AMALFI, *Tradiz. ed usi della penis. Sorrentina*, 87.

³ G. FINAMORE, *Cred. abruzz.*, 40.

⁴ DAEHNHARDT, *loc. cit.*

fața lui Moise¹. După alții, în lună s'ar afla regele David². Poporul din Boemia crede de asemenea că omul e regele David care cântă din harfă. Uităndu-se cineva la lună tocmai când îi plesnește harfei o coardă, orbește imediat³.

Testamentul nou furnisează alte personaje așezate de popor în lună.

Astfel, la Români, se crede că în lună s'ar afla Sf. Petru, la dreapta, și Sf. Pavel, la stânga⁴. În jud. Botoșani, poporul crede că în lună se vede Sf. Petru cu un cal și cu un ciubăr de sânge alături. Sf. Petru a tot alungat calul și acesta a fugit mereu, până s'a oprit în lună, iar Dumnezeu i-a blagoslovit să rămână acolo. Sf. Petru, de ciudă, a sângerat calul, iar din rană curge sângele în ciubăr.

O credință foarte răspândită la Francezi e că omul din lună ar fi Iuda Iscariotul, cu o sarcină de spini în spinare. Același personaj îl văd spânzurat în lună locuitorii din Muscel⁵.

Ungurii cred că, atunci când a alungat Dumnezeu pe draci din cer, Lucifer, în căderea lui, a rămas spânzurat în lună și acolo a rămas până în ziua de astăzi⁶.

În unele ținuturi din Franța, omul din lună ar fi Jidovul rătăcitor, osândit să stea acolo; el strânge mereu la nuiele cu care vrea să arză pământul în ziua de apoi⁷.

În Abruzzi (Italia) și în Perche (Franța) se crede că luna înfățișează chipul Sfintei Fecioare, pe când soarele e fața lui Dumnezeu.

Nu numai personaje biblice sau din Testamentul nou se văd în lună. Prin unele părți poporul crede a recunoaște

¹ *Am Urquell*, IV, 122.

² *Ibid.*, VI, 76.

³ GROHMANN, *Aberglauben aus Böhmen*, 28-29.

⁴ ZANNE, *Proverb.*, I, 45.

⁵ C. RĂDULESCU-CODIN, *Legende*, 107.

⁶ *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn*, II, 140.

⁷ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, I, 20.

în lună chipurile a diferite personaje istorice sau legendare. Aşa, de pildă, în Abruzzi, se crede că în lună ar fi împăratul Marcu Aureliu, etc. Ar fi prea lungă înşirarea tuturor persoanelor sau scenelor ce mai crede poporul a vedea pe discul lunii. Vom cită numai următoarele mai caracteristice:

În Oldenburg (Germania) se crede că în lună sînt un bărbat şi o femeie. Aceasta coase o cămaşă, făcând la fie care şapte ani câte o împunsătură. Când cămaşa va fi gata, va fi şi sfârşitul pământului¹.

În jud. Muscel se crede că «luna a fost foarte frumoasă şi strălucia aşa de minunat, încât Dumnezeu, dorind să păzească de păcat pe soare, fratele lunii, a mînjit-o pe unele locuri, întunecînd-o şi făcînd-o mai urîtă, ca să nu-i mai fie dragă soarelui»². Această credinţă e aproape identică cu aceea pe care o regăsim în Sicilia: «Luna eră sora soarelui; acesta făcuse păcat cu dînsa, seducînd-o. Mama lor a lovit luna pe obraz cu lopata cu care vără pâinea în cuptor, murdărirîndu-i faţa şi osîndînd-o să rătăcească vecinic pe cer»³.

O ultimă credinţă, foarte curioasă, răspîndită la Români, e că luna a fost mînjită de soare cu baligă de vacă, spre a nu fi aşa de luminoasă ca dînsul; iar omul din lună ar fi un cioban care a curăţit luna de baligă. După alţii, însuşi ciobanul a asvîrlit cu o baligă de vacă în ochii lunii de a chiorât-o, şi de atunci luna se vede numai cu un ochiu⁴.

Printr'o ciudată coincidenţă, aceleaşi credinţe le regăsim tocmai în Abruzzi (Italia): «Petele din lună sînt baligă de vacă. Certîndu-se cu luna, soarele i-a aruncat în obraz baligă de vacă. Diavolul, văzînd cât de frumoasă e lumea, că

¹ L. STRACKERJAN, *Aberglaube und Sagen aus Oldenburg*, II, 106.

² C. RĂDULESCU-CODIN, *Legende*, 107.

³ G. PITRÈ, *Usi e costumi*, III, 21.

⁴ G. CIAUŞANU, *Superstiţii*, 84; — G. RĂDULESCU-CODIN, *Legende*, 2.

ziua e lumină de soare, iar noaptea de stele și de lună, ca să facă în ciuda creatorului, a asvârlit în obrazul lunii cu baligă de vacă»¹.

La Greci se povestește de asemenea: «În vremurile de demult, cerul eră așa de aproape de pământ, încât vitele puteau să-l lingă. Într'o zi, un om luă o bucată de baligă și o asvârli în lună; de atunci baliga a rămas lipită pe suprafața lunii și se vede și astăzi ca niște pete întunecoase pe discul ei»².

Aceste credințe ne amintesc, de o parte, legenda greacă a incestului lui Apollo (soarele) cu sora sa Artemis (luna), de care pomenesc adesea poeții antici, legendă pe care o găsim răspândită pe toată suprafața pământului, până și la Eschimoși.

De altă parte, legenda cu murdărirea feței lunii, prin care se explică petele de pe discul ei, o regăsim de asemenea la popoarele cele mai îndepărtate, cum, de pildă, la Indienii din Himalaia, cari cred că s'a aruncat cu cenușe sau cu noroiu pe fața lunii spre a o urîți sau spre a o face să nu fie recunoscută de îndrăgostiții ei. După alții, petele din lună ar proveni din cenușa ce i-a aruncat într'o zi în obraz soacră-sa, spre a o pedepsi³.

Legendele acestea trebuiesc însă urmărite mai de aproape, căci explicațiunile date până acum nu sînt pe deplin satisfăcătoare.

¹ G. EINAMORE, *op. cit.*, 40.

² B. SCHMIDT, *Griechische Märchen*, 133.

³ LANG, *Cultes, mythes et religions*, 120-1; — NICOLAY, *Hist. des croyances*, I, 222.

IV.

ECLIPSELE

Cele mai multe credințe privitoare la corpurile cerești sînt moșteniri din timpurile preistorice, de cînd omenirea eră încă în fașe, și nu trebuie să ne mire deci faptul că le regăsim aproape identice la noi și la mai toate popoarele de pe suprafața pămîntului. Credințele poporului nostru, de pildă, despre *întunecimi*, adică despre eclipsele de lună sau de soare, sînt aproape aceleași, nu numai la popoarele din Europa, ci și la neamurile civilizate și la semințiile sălbatice din celelalte continente.

În prețioasa-i lucrare cu privire la *Credințele țaranului român despre cer și stele*, d. I. Otescu se ocupă și de eclipse, asupra cărora ne dă următoarele date interesante:

«Eclipsele de lună crede poporul că se întîmplă din cauză că luna e mîncată de niște dihăni, cum nu sînt pe pămînt, numite *Vârcolaci* sau *Svârcolaci*. Vârcolacii sînt explicați însă în diverse feluri. După unii, ei sînt un fel de animale mai mici decît cîinii... Unii chiar zic că sînt niște căței, și anume doi. Iar după alții, sînt niște balauri sau smei, sau un fel de animale cu mai multe guri, care sug ca niște caracatițe, sau sînt niște stafii și mai sînt numiți și *Pricolici*.

«Acești Vârcolaci au diverse origini. Unii spun că ei se fac din copii cari mor nebotezați; sau din acei oameni cari se nasc din părinți necununați și Dumnezeu îi blestemă de se fac Vârcolaci. Alții spun că Vârcolacii se fac dela sine, dacă cel ce mestecă mămăliga dă cu făcălețul (mestecăul sau melesteul) în foc; sau dacă, măturînd casa în asfințitul soarelui, se dă gunoii spre soare. Iar alții spun că Vârcolacii se fac din văzduh, numai din cauză că torc femeile noaptea fără lumînare, mai ales la miezul nopții și mai ales cu

scopul de a face niște vrăji cu firul tors astfel. Pe acele fire stau Vârcolacii, și acele fire se fac dela sine în calea unui Vârcolac. Cât timp aceste fire nu se rup, Vârcolacii, răzimați pe ele, sînt puternici și merg încotro vor; atunci ei atacă corpurile cerești și rup cu dinții din ele și așa rup și din lună, pe care uneori o prefac toată în sânge, alteori par'că nici nu mai rămâne. Dacă însă se rupe firul pe care stau Vârcolacii, atunci ei își pierd puterea mai de tot și se duc în altă parte a văzduhului.

«Cum de rămâne luna după eclipse, tot întreagă, cu toate că o mănâncă Vârcolacii? Unii o explică zicând că luna, fiind mai voinică decât Vârcolacii, ei nu pot să facă altceva decât să o muște, dar în definitiv birue luna, căci dacă s'ar întâmpla ca Vârcolacii să mănânce luna de tot; atunci s'ar sfârși lumea. De aceea, în multe părți, țărani au obiceiul să facă *un sgomot infernal* ca, auzind Vârcolacii, să se înspăimânte și, de frică, să lase luna și să fugă; trag clopotele la biserică, fac sgomot cu clește, frigări, pirostrii și fiare în genere, bat în tingiri sau tăvi, trag cu puștile, Țiganiii lăutari cântă cu viorile și instrumentele lor lăutărești; se face în fine sgomot cu orice, numai să fie sgomot și cât de mare.

«Alții zic că luna fiind mare, deși Vârcolacii trag de ea de toate părțile, nu o pot înghiți și, învinși de oboseală, îi dau drumul și ea se vede tot întreagă. Alții mai cred că luna fugind foarte repede, Vârcolacii n'au vreme decât să piște puțin din ea și o scapă.

«Eclipsele de soare sunt explicate de unii ca și cele de lună: adică Vârcolacii mănâncă soarele cum mănâncă și luna, iar soarele scapă de ei ca și luna, sau printrucă leul pe care călărește soarele se luptă cu Vârcolacii și-l scapă pe soare din gura lor. Alții însă spun că, în timpul eclipsei de soare luna trece repede pe lângă soare, iar Dumnezeu îl întunecă pe soare ca să nu vadă luna—ceea ce este tot în legătură cu vechea dragoste a soarelui cu soră-sa luna. În fine,

alții spun că soarele se întunecă fiindcă nu poate suferi răutățile oamenilor, sau că întunecimile de soare sînt un semn dat de Dumnezeu ca oamenii să se pocăească. În legătură cu această idee, unii zic că întunecimile de soare și de lună se fac atunci, când Dumnezeu poruncește Vârcolacilor să le mănânce, ca lumea văzând acestea, să se mai abată dela rele.

«Iată și o explicare în care intră și puțină poezie: de frumoși ce sunt sfântul Soare și sfânta Lună, niște lighioane care trăesc acolo sus în cer, râvnesc la ei și vin să-i sărute; dar îi înghit și-i scot apoi și mai frumoși de cum au fost...

«Când se întâmplă eclipse, mai ales de soare, țăraniile spun că atunci e bine să se aprindă în case lumânarea dela Paști și să se facă rugăciuni și mătăanii»¹.

Mai găsim, în diferitele colecțiuni de folklor, și alte credințe cu privire la Vârcolaci și eclipse. Așa, în Bucovina: «Are mare ciudă diavolul pe soare și pe lună și ar vrea să le mănânce, și de aceea sînt câteodată întunecimile, mai ales de lună; căci luna e rece și el se poate apropia, dar îndată soarele sloboade razele sale și fuge. Și de soare se apropie, dar cu greu; de aceea întunecimile de soare sînt mai rare. Când timp de 100 de ani nu se va mai întuneca soarele, atunci nici diavolul pe lume nu va fi. Pentrucă oamenii nu țin legea și dumineca, Dumnezeu trimite pe Vârcolaci, cari sînt câinii lui Dumnezeu, să mănânce soarele. De se întâmplă să bea ei apă când merg, nu-i pot face nimic soarelui; dar de nu, dau de tot să-l mănânce. Atunci Sf. Duminecă, vară primară cu soarele, îl acopere cu poala și-l scapă. Vârcolacii sînt niște viermi ca țânțarii de mari. Ei se urcă la soare pe ața ce suceș femeile dumineca. De aceea e tare păcat a sucl dumineca așa. Lângă soare și lună stă *Antihârț* care vrea să-i prăpădească, să fie în lume numai el. Când vrea să-i mănânce, atunci când se

¹ I. OTESCU, *op. cit.*, 67-69.

întunecă luna sau soarele, sînt trei stele pe cer care-i apără și-i trag. Acele trei stele poartă soarele și luna pe cer»¹.

Un țăran bătrîn din Putna: «Svârcolăcii mănăncă luna și soarele și se întunecă; nu-i vedem ce sînt, că se pun pe cer acolo și pe lună. La un an sau doi se întîmplă odată. Trage popa clopotul, se închină și oamenii, ciocănesc două fiare sau două cuțite unul de altul și peste un ceas și jumătate iar s'arată»².

Altul, tot din Putna: «Strigoi, când pierе luna, se fac svârcolaci. Se fac din copiii ceia cari n'apucă botezul. Copiii din rude, din veri primari și din frați se fac și ei svârcolaci... Sînt cu coadă și se suie sus la cer de mănăncă luna... Numai decât trage clopotul și aprinde smirnă și tămâie și se închină și toacă în coasă și în tilinți, trăncănesc tilincele, dacă prinde lumea de veste în grabă; dacă nu, o mănăncă vrut nevrut, rupe dintr'însa ca și cum ar rupe mascuții din bostan. Se văd doi băieți acolo cum se reped, unul de o parte, altul de o parte»³.

Vârcolacii se mai fac și din tărățele de făină pe care oamenii o cern duminică⁴.

«Să nu pui cociorva și lopata cu latul în sus, că se suie vârcolacii și mănăncă luna»⁵.

Să examinăm acum credințele și datinele celorlalte popoare în legătură cu întunecimile de lună sau de soare.

Vechii Indieni erau încredințați că un șarpe mănăncă soarele și luna sau că un demon (*râhus*) caută să-și înfigă ghiarele-i negre și să înghită apoi astrul zilei sau al nopții. Încă astăzi au credința că un uriaș înhață soarele sau luna cu gîndul de a le înghiți.

¹ VORONCA, *Dat. și cred.*, 147-8, 264, 1142.

² CANDREA, DENȘUSIANU, SPERANTIA, *Graiul nostru*, I, 293.

³ *Id.*, *ibid.*, I, 297.

⁴ N. PĂSCULESCU, *Liter. pop.*, 385.

⁵ *Rev. Ion Creangă*, VI, 366.

Chinezii și Japonezii cred că un balaur își înfige ghiarele în soare sau în lună. Aceeași credință o are poporul în Limousin (Franța). Credințe analoage mai găsim la populațiunile din nordul Asiei, la Mongoli, la Finézii din Europa, la Estoni, etc.

Laponii cred și ei că eclipsele sînt provocate de demoni. După vechea mitologie germanică, doi lupi ar urmări vecinic soarele și luna, vrînd să le înghită, iar eclipsele ar fi luptele ce se dedeau între aceste corpuri cerești și dihăniile ce le atacau.

Scandinavii cred și astăzi că un lup uriaș urmărește neîncetat soarele.

Vechii Celți și Romanii presupuneau de asemenea că un monstru cercă într'una să se repeadă la lună sau la soare, să înșface astrul cu gura și să rupă bucăți din el.

Vechii Belgieni credeau și ei că întunecimea lunii provenia din încăierarea unui balaur sau unui lup cu acest astru ¹.

Huțulii (populațiune ruteană) din Bucovina cred că în lună trăesc lupi cari mușcă din ea într'una până o reduc la o bucățică; apoi se opresc până revine luna la loc și reîncep să muște din ea ². Aceeași credință o găsim și la ceilalți Ruteni, la Bulgari și la Sârbi.

Cea mai răspândită credință astăzi în Franța, Italia și Germania, cu privire la eclipse, e că provin din lupta între soare și lună, fiecare din acești doi aștri fiind personificați. Unii oameni pretind chiar că i-au văzut cum se înțeștau, uitându-se într'un lighean cu apă. Apoi, că au văzut cum curge sângele acestor luptători cerești. Dacă din această luptă, luna ar eși învingătoare, lumea s'ar prăpădi; dacă însă biruște soarele, cum se întâmplă de altfel totdeauna, lumea va rămânea așa cum este. Această luptă are loc în fiecare șapte ani. Nu e îngăduit nimănui să se uite cu ochii

¹ N. HAROU, *Mélanges de traditionisme*, 6.

² KAINDL, *Die Huzulen*, 97.

liberi la o eclipsă, ci numai printr'o basma, printr'o sticlă afumată, printr'o sită sau într'un vas cu apă. Altfel omul ar înnebuni sau și-ar pierde vederea¹.

La Români, ca și la celelalte popoare, e credința că întunecimile de lună, și mai ales cele de soare, sînt semne prevestitoare de mari calamități, războaie, răzmirițe, epidemii de ciumă, etc.

Miron Costin, pomenind de eclipsa totală de soare din anul 1654, sub domnia lui Ștefan-Vodă Gheorghe, scrie: «Așa de grea primineală a acestei domnii, și întunecarea soarelui în anul acela în care s'au rădicat Hmil Hatmanul cu Căzacia asupra Țeșilor, foarte groaznică întunecare, în postul cel mare, într'o vineri... a mari răutăți, că sînt acestor țări, meniau»². Iar într'alt loc: «S'au întunecat soarele într'acel an, în luna lui iunie, cu mare groază, cât pierise soarele nu puțin, cu toată lumina, tocmai la amiazăzi; și mulți oameni, neștiind a se feri de întunecare ca aceea, și privind la soare mult, au pierdut vederea în toată viața lor»³.

Spre a împiedecă acțiunea de distrugere a lunii, am văzut mai sus că Românii obicinuesc a face un șgomot infernal spre a speria și alungă dihaniiile care o chinuesc.

Același lucru îl fac popoarele de pretutindeni. Vechii Indieni trăgeau săgeți spre cer și scoteau strigăte îngrozitoare spre a silî namila să dea drumul soarelui sau lunii⁴. Chinezii trag focuri de pușcă, ca să sperie dulăul și să-l împiedece de a mîncă soarele⁵. Vechii Peruvieni credeau, cum se crede și astăzi în unele părți din Franța, că astrul e bolnav și, ca să-l vindece, făceau un tărăboiu grozav,

¹ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, I, 40; — PITRÈ, *Usi e costumi*, III, 34; — G. AMALFI, *Tradizioni*, 87; — G. FINAMORE, *Credenze*, 45; — M. BUSCH, *Deutscher Volksglaube*, 257.

² *Letopisește* (ed. Kogălniceanu), I, 345.

³ *Ibid.*, 353.

⁴ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore*, 111.

⁵ DE CHESNEL, *Dict. des superst.*, 307.

lovind în vase de metal și biciuind câinii, ca să latre¹. Groenlandezii, în timpul unei eclipse, duc lăzi și căldări pe acoperișul casei și ciocănesc în ele, producând un sgomot grozav, ca să sperie dihania ce mănâncă astrul. Maurii din Africa aleargă nebuni încoace și încolo, împuşcă în spre soare, spre a alungă monstrul².

Tot prin sgomot căutau Romanii să împiedece eclipsa, pe care o atribuiau monștrilor sau vrăjilor³. De aceste sgomote făcute pentru a scăpa luna pe care o chinuiau monștrii pomenesc încă Juvenal⁴ și Tacit⁵. Plutarh zice că Atenienii credeau că eclipsa de lună eră provocată de anumite vrăji, care o smulgeau de pe cer și o apropiau de pământ și, spre a o împiedeca de a auzi vorbele rostite de vrăjitoare, se făcea un mare sgomot.

În legătură cu eclipsele, găsim la diferite popoare alte credințe interesante care trebuie să existe și la Români, cu toate că n'au fost înregistrate în colecțiunile de folklor. Cităm cele mai de seamă:

În timpul unei întunecimi, în special de soare, aerul e otrăvit, căci cade otravă din cer, și de aceea puțurile trebuie acoperite; vitele nu sînt scoase din staule spre a fi duse la pășune, nici nu li se aduce nutreț în timpul acela; nu se bea apă care a stat afară descoperită; nu se mănâncă nici o legumă, nici un fruct, care au stat afară în timpul eclipsei, până n'au fost spălate de ploaie; nu se usucă rufele afară; se închid toate obloanele; oamenii cad în genunchi și se roagă, pe când alții bat cu cuțitele în căldări sau pe alte fiare, ca să facă cât mai mult sgomot⁶. În timpul

¹ DE CHESNEL, *ibid.*, 308.

² GRIMM, *Deutsche Myth.*, 589.

³ PLINIUS., *Hist. nat.*, II, 12.

⁴ *Sat.*, VI, 442.

⁵ *Annal.*, I, 28.

⁶ WUTTKE, *Der deutsche Volksaberglaube*, 302; — GRIMM, *op. cit.*, 590; — GROHMANN, *Abergl. und Gebräuche*, 28.

eclipsei de soare din 1654, de care am pomenit mai sus, însuși contele palatin din Sulzbach ordonă locuitorilor să acopere puțurile, să nu mănânce și să nu bea nimic în timpul acela; din cauza otrăvii ce plutiă în aer¹. O carte veche despre superstiții², scrie următoarele: «Când se întâmplă în 2 august 1654 o mare eclipsă de soare, oamenii din Nürnberg fură cuprinși de o spaimă grozavă; căci o socotiau ca un semn al urgiei divine și ca prevestitoare a morții și a judecății de apoi. Nimic nu se mai vindea în târg, nici o vită nu mai eră dusă la pășune, toate puțurile fură acoperite, căci se credeă că aerul e otrăvit; iar de groaza morții 2285 de persoane se împărtășiră la biserică»³. Tot astfel și Japonezii acoper puțurile, de teamă să nu se infecteze de otrava ce cade din nori în timpul eclipsei⁴.

După cum se vede din cele expuse, credințele despre eclipse, aproape identice la popoarele din Europa ca și la acelea din continentele cele mai îndepărtate, nu pot fi considerate decât ca o reminiscență din timpurile primitive, când omenirea, nepregătită prin civilizație și cultură, se găsiă pătrunsă de admirațiune sau de groază față de fenomenele din natură pe care nu și le putea tălmăci. Imaginația-i aprinsă, fantezia-i bogată a populat lumea cu monștri și demoni, a personificat munții și codrii, mările și râurile, cerul și stelele, ploaia și trăsnetul și și-a creat o lume învăluită de mistere în mijlocul căreia se mișcă cu groază de teama necunoscutului și a inevitabilului. Zeci de veacuri de cultură și civilizație n'au putut desrădăcina din mintea și sufletul popoarelor această lume mistică pe care o regăsim la tot pasul în datinele și credințele noastre.

¹ GROHMANN, *op. cit.*, 28.

² *Buch der Aberglauben*, Leipzig, 1791.

³ *ibi.*, 87.

⁴ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore*, 111;

V.

ZIUA URSULUI

Cine nu cunoaște hazlia povestire despre «Astronomul și Doctorul» *infundați* de un biet țăran care se pricepea mai bine decât acești *savanți* în știința vindecării și în a meteorologiei? Redăm după redacțiunea lui Nicolae Gane sfârșitul acestei caracteristice pilduri a unora din științele poporului:

«Doftorii dela spițerie n'ai luat niciodată?»

— Spițerie!... Să mă ferească Dumnezeu! Doar nu mi s'a urit cu zilele. Spițeria mea e cuptorul. Când m'apucă vătămătura, beau un pahar de rachiu și mă culc pe cuptor, și după ce mă încălzesc bine pe o parte, apoi mă întorc de mă încălzesc pe cealaltă parte, și a doua zi dimineată mă scol teafăr ca și 'ntâiu.

— Ciudat! zise doctorul cu un aer gânditor».

Apoi astronomul, apropiindu-se de Niță îl întrebă la rândul lui:

«Iă spune-mi, mă rog, de unde ai știut că o să se strice vremea astă noapte?»

— Iacă vorbă!... Oricine hrănește un porc în poiată, trebuie s'o știe aceasta.

— Ce fel?»

— Apoi da!... La noi e cunoscut că mascurul când vine dela câmp cu un paiu în gură, vremea o să se schimbe în furtună. Aceasta o știm din buni și străbuni și niciodată nu ne-am înșelat.

— Ciudat! adause astronomul».

Apoi, după ce cugetă câtva timp, se întoarse către tovarășul său și-i zise:

«Frate! știi ce? să nu mergem mai departe, că ne pierdem vremea. Intr'o țară, unde cuptorul ține loc de spițerie și mascarii știu mai mult decât astronomii, n'avem ce căuta».

Credința că animalele pot prevesti schimbarea vremii e veche ca lumea și o regăsim la mai toate popoarele.

Din timpurile cele mai îndepărtate, omul primitiv, fie că ducea o viață pastorală, fie că trecuse la viața agricolă, se uită cu groază sau cu nădejde la cer — sau pentrucă se temeă de deslănțuirea fenomenelor atmosferice, pe câmpul deschis, care nu-i oferă nici un adăpost, sau că doria ploaia binefăcătoare care să-i rodească bucatele — și a fost cel mai bun observator al celor ce se petreceau în jurul lui. A scrutat cerul și pământul, a studiat în toate amănunțele gesturile și obiceiurile animalelor, a luat aminte la tot ce se repetă în anumite împrejurări, cu privire la schimbările vremii, și din toate aceste observațiuni a tras învățăminte pe care le-a transmis generațiilor următoare. Și astăzi, filosoful dela țară, înarmat cu rezultatele acestor observațiuni îndelungate, milenare, știe să se folosească de ele, poate prevedeă vremea rea și se poate feri uneori de urmările ei funeste pentru avutul lui. Fără să se uite la barometru, fără să știe ce sînt curenții atmosferici sau atâtea altele de care se călăuzesc meteorologii savanți, îi prevestește, în cele mai multe cazuri, cu o precizie uimitoare, toate schimbările vremii, ploaia și ninsoarea, vântul și furtuna, căldura și gerul, vremea rea ca și cea bună. Câte n'ar putea învăța cărturarii din această carte a poporului! Să cităm un exemplu. Pitrè, în frumoasa-i lucrare, *Usi e costumi, credenze e pregiudizi del popolo siciliano*, pomeneste¹ câteva semne prevestitoare de ploaie, după credința Sicilienilor:

¹ Vol. III, 48-49

1. Când cocoșul cântă peste zi.
2. Când pisica se linge pe obraz.
3. Când grohăe porcii.
4. Când cloșca-și caută puii.
5. Când ies cărăbușii.
6. Când găgăe găștele.
7. Când măgarii își scutură urechile.
8. Când ciorile zboară prin aer croncănind.
9. Când, toamna, pasărilor zboară în stoluri lungi și dese.
10. Când cocostârcii zboară pe sus.
11. Când luna e în formă de corn și e înconjurată de un cearcăn luminos.
12. Când feștila din candelă se îngroașă la capăt.
13. Când se aprinde funinginea de pe fundul ceaunului.
In alt colț al domeniului latin, în Beauce (Franța), Félix Chapiseau¹ a cules următoarele semne după care poporul prevestește ploaia:
 1. Când cocoșul cântă seara sau la ceasuri neobicinuite.
 2. Când pisica își netezește urechile cu labelă.
 3. Când câinii, neliniștiți, scurmă pământul.
 4. Când cârțițele sapă pământul mai mult decât de obicei.
 5. Când vaca linge umezeala de pe zid.
 6. Când găgăe găștele, când măcăe rațele și se cufundă dese ori în apă.
 7. Când porumbeii ciugulesc prin apropierea casei și se întorc din vreme la porumbar.
 8. Când corbii și ciorile croncănesc mai mult decât oricând.
 - 9... 10... 11... 12...
 13. Când se aprinde funinginea dela gura cuptorului.
 14. Când oile și caprele sburdă și se bat între ele.
 15. Când broaștele ocăcăe fără întrerupere.
 16. Când ies râmele din pământ.

¹ *Le Folk-Lore de la Beauce et de la Perche*, II, 308-310.

17. Când găinile, rațele, vrăbiile, etc. își scutură aripile și se tăvălesc în țărână.

18. Când albinele nu se depărtează prea mult de stup, și se întorc de vreme, fără a fi prea încărcate.

19. Când muștele înțeapă tare și devin prea supărătoare.

20. Când geamurile, marmura, etc. se aburesc, etc., etc.

Cele mai multe din aceste credințe le regăsim aidoma la Români. Citez după lucrarea lui Art. Gorovei, *Credinți și superstiții*, și după Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la Români*¹. Sunt semne de ploaie:

1. Când cântă cocoșii ziua² sau când cântă seara de vreme³.

2. Când mâțele se ling pe cap⁴.

8. Când se strâng multe ciori la un loc și croncănesc⁵.

9. Când trec ciorile în stoluri mari⁶.

10. Când doi sau trei cocostârci se învârtesc în aer⁷.

11. Când luna e cu coarnea în jos⁸. Când împrejurul lunii se vede un cearcăn mare alb⁹.

13. Când arde zgura de pe fundul ceaunului sau funin-ginea dela gura cuptorului¹⁰.

14. Când oile saltă și se bat, când vitele sburdă¹¹.

15. Când broaștele și buraticii orăcăesc¹².

16. Când se târăsc râmele pe pământ¹³.

¹ Vol. I, 117-120.

² GOROVEI, *op. cit.*, No. 4359.

³ MARIAN, *loc. cit.*

⁴ GOROVEI, *op. cit.*, 4362, 4398.

⁵ Id., *op. cit.*, 4358, 734.

⁶ Id., *op. cit.*, 4324.

⁷ Id., *op. cit.*, 4373, 4375.

⁸ Id., *op. cit.*, 1934, 4401.

⁹ Rev. Ion Creangă, VI, 143.

¹⁰ GOROVEI, *op. cit.*, 4332, 4391-4394.

¹¹ Id., *op. cit.*, 4325, 4374, 4380.

¹² Id., *op. cit.*, 4355; MARIAN, *loc. cit.*

¹³ Id., *op. cit.*, 4342, 4385.

17 Când se scaldă vrăbiile în colb¹. Când se scaldă găștele și rațele în apă, bătând din aripi².

18. Când albinele mănâncă dis-de-dimineață să-și culeagă miere și nu zboară departe, ci se întorc îndată³.

19. Când asudă vara ferestrele, pietrele, mai ales marmura și zidurile⁴, etc., etc.

După cum se vede, pretutindeni se trage aceeași concluziune, bazată pe aceleași observațiuni.

Ne-ar trebui un volum întreg, nu spațiul restrâns al unui capitol dacă ar fi să întindem cercetările noastre și la celelalte popoare din Europa sau din celelalte continente. Ne mărginim însă la aceste date socotindu-le îndestul de convingătoare pentru teza pe care o susținem.

E deajuns să spunem că credințele privitoare la prezicerea ploii de către cocoși (10), pisici (20), găște și rațe (6), porumbei (7), corbi și ciori (8), cocostârci (10), broaște (15), râme (16), vrăbii (17), albine (18), muște și țânțari (19), le găsim atestate din timpurile cele mai vechi la scriitorii romani și greci (Pliniu, Virgiliu, Aelian, Aristotel), la naturaliștii din veacurile trecute (Aldrovandus), și au fost cercetate de aproape și confirmate de naturaliștii moderni, ca Brehm, Wiese și alții.

Trecem acum la un alt factor curios de precizie a timpului pe care-l găsim foarte răspândit la popoarele din Europa, și anume prevestirea sfârșitului iernii după *Ziua Ursului*.

În ziua de 2 februar, biserica creștină serbează — atât în Occident cât și în Orient — *Intâmpinarea Domnului*, lat. *Purificatio S. Mariae virginis* sau *Praesentatio Domini*, la Francezi *La Chandeleur*, la Italieni *Candelora*, etc., întru

¹ GOROVEI, *op. cit.*, 4360.

² *Id.*, *op. cit.*, 4365, 4366; MARIAN, *loc. cit.*

³ MARIAN, *loc. cit.*

⁴ *id. loc. cit.*

amintirea întâmpinării solemne a pruncului Isus la aducerea sa de către părinții lui în templul din Ierusalim. Evanghelistul Luca pomenește această solemnitate în termenii următori: «Și când s'au împlinit zilele curăției ei (= ale Sfintei Fecioare), după legea lui Moisi (= 40 de zile dela naștere), l-au suit pe el în Ierusalim ca să-l pună înaintea Domnului... și ca să dea jertfă... o pereche de turturele sau doi pui de porumbei». Această sărbătoare a fost instituită abia sub împăratul Justinian, între anii 541—542, mai mult pentru a goni din amintirea poporului sărbătorile păgâne *Faunalia* și *Lupercalia* pe care le prăznuia pe la mijlocul lui februar.

Poporul român numește această sărbătoare *Stretenia* (de la slav. *sretenija*, («întâmpinare») și *Ziua Ursului*. Această din urmă numire își are originea dela următoarea credință:

«Ursul, după credința poporului de pretutindenea, cum începe a cădea neaua și prinde a se face ger mare, îndată caută o peșteră sau o vizuină și, vărându-se într'insa, petrece acolo toată iarna dormind somnul iernii sau mai bine zis zăcând într'un fel de amorteală, din care se deșteaptă numai din când în când, și atunci numai ca să se nutrească adică ca să-și sugă labele, căci nutrețul lui de peste iarnă nu constă din nimic alta fără numai din grăsimea labelor sale, pe cari le sugă. În Ziua Ursului însă, deșteptându-se din somnul său de peste iarnă, iese din vizuina sa între nouă și zece ore înainte de amiază, și prinde a juca jur împrejur, ca într'o arie, prin neaua dinaintea vizuinii sale și a se desfătă. Și dacă în această zi, după cum cred și spun Românii din Banat, e senin și soare și ursul își vede umbra sa, atunci se bagă iarăși în peștera sa și mai doarme într'insa încă șase săptămâni, prevestind prin aceasta cum că atâtea săptămâni are să mai ție iarna și că în acest răstimp va fi tot așa de mare ger ca și mai 'nainte; iar dacă afară e înnourat, și din cauza aceasta nu-și vede umbra, atunci nu se vără mai mult în vizuină, ci rămâne afară,

prevestind prin aceasta că iarna va încetă, gerul se va frânge și se va întrerupe, că va fi timp frumos și călduros; mai pe scurt că se va desprimăvăară»¹.

Tot așa povestește și Manguica²: «La Ziua Ursului (2 februar) iese ursul din peșteră și joacă ca în arie jur împrejur; apoi, dacă este soare și-și vede umbra, atunci iarăși se bagă în grotă și nu iese, adică doarme șase săptămâni, și chiar atâta ține încă și iarna; iar dacă nu-și vede umbra, atunci rămâne afară și iarna se întrerupe».

Un alt folklorist bănățean, Novacovici, povestește de asemenea: «La Stretenie — 2 februar — e Ziua Ursului. Atunci iese ursul din vizuina lui, ca să afle prin ăvâra. Dacă în acea zi e timpul frumos, senin, el joacă și intră din nou în vizuină și așteaptă acolo încă șase săptămâni până la începerea primăverii, că atâta timp ține încă gerul. Dacă în ziua aceasta e timpul noros, ca să nu-și poată vedea umbra, el iese din vizuină, căci de atunci începe iar căldura»³.

Tot astfel se crede și în Bucovina: «Ursul, dacă-și vede în ziua de Stretenie umbra, dacă e cald, își aduce cioate și le pune la vizuină și se vâra înapoi; dar dacă e frig, posomorit, atunci umblă prin pădure, nu se mai ascunde în culcușul lui»⁴.

Această credință, în felul cum e răspândită la Români, o găsim la mai toate popoarele din Europa.

Dintre Slavi, am găsit-o la Sârbi, la Ruși, la Ruteni și la Cehi. Aceștia din urmă au zicătoarea: «Dacă a Stretenie e cald, ursul își drege vizuina; dacă-i ger, o da-lamă»⁵.

Printre popoarele de rasă latină, o întâlnim la Francezi, Italiani și la Spanioli.

¹ S. FL. MARIAN, *Sărbătorile la Români*, I, 249.

² *Calendar pe anul 1882*.

³ *Folkloristica română*, 146.

⁴ VORONCA, *Datinile și credințele*, 951.

⁵ REINSBERG-DUERINGSFELD, *Festkalender der Böhmen*, 41.

Astfel, la Francezi: «Țăranii cred că ursul adoarme în bârlogul lui a cărui intrare o astupă cu crengi spre a se apăra de ger; în ziua de *Chandeleur* iese, se uită la cer și, dacă vremea-i frumoasă, se întoarce în vizuină: iarna va mai dură patruzeci de zile, dacă nu plouă sau nu ninge în acea zi»¹.

Credința aceasta e răspândită în toată Franța.

În Italia, o găsim la Sicilieni: «În ziua de *Candelora*, ursul se scutură; și dacă vremea e frumoasă, atunci vai de pământ! Toate relele din lume, tot prăpădul se împrășteie peste bieții oameni»².

De asemenea în Abruzzi: «Dacă în ziua de *Candelora* e senin, iarna se va mai prelungi cu alte 40 de zile»³.

În Romagna: «O zi de observațiune astronomică e aceea din 2 februar. Dacă atunci se zărește soarele, țăranii cred că iarna va mai dură 40 de zile; dacă însă plouă, s'a isprăvit cu iarna»⁴.

La Venețieni: «Ursul, se târăște în ziua de 2 februar până la intrarea vizuinii unde a stat ascuns toată iarna. Dacă vede că e senin, se întoarce înapoi; dacă ninge, se retrage numai puțin, dandaratele»⁵.

Spaniolii cred că «ursul iese în ziua de 2 februar din vizuina lui și se uită la cer; dacă vremea e frumoasă, se întoarce în vizuină, căci iarna se prelungeste cu 40 de zile»⁶.

Dintre popoarele germanice, au aceeași credință locuitorii din Silezia, Turingia, Bavaria, Saxonia, Brandenburg, Westfalia, Oldenburg și Tirol: «Dacă la 2 februar se ivește soarele, gerul va continua încă șase săptămâni sau patruzeci de zile, iar ursul nu-și părăsește tot timpul

¹ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, III, 13.

² PITRÈ, *Usi e costumi*, III, 99.

³ FINAMORE, *Credenze abruzzesi*, 105.

⁴ PLACUCCI, *Usi della Romagna*, 137.

⁵ ANGELA NARDO CIBELE, *Zoologia popolare veneta*, 108. *Revue des traditions populaires*, an. 1904, p. 361.

această vizuină»¹. În ținuturile din Germania unde ursul a dispărut, se spune același lucru despre viezure sau despre lup. Dar, în fond, credința cu prelungirea iernii timp de 40 de zile e aceeași.

Cum să ne explicăm universalitatea, ca să zicem astfel, acestei credințe? Ne aflăm, de sigur, în fața unei constatări meteorologice străvechi, pe care generațiunile care s'au perindat ne-au transmis-o ca și atâtea alte comori de observațiuni judicioase. Ar fi interesant să se studieze tabelele publicate de diferitele instituțiuni meteorologice privitoare la starea timpului pe ziua de 2 februar, spre a se vedea dacă într'adevăr acest pronostic al poporului se adeverește pretutindeni. Personal, am observat timp de mai mulți ani starea cerului în ziua de 2 februar, și am constatat că niciodată previziunea poporului n'a dat greș.

Rămâne acum întrebarea de unde a scos poporul credința cu eșirea ursului din vizuină în această zi? De ce...? Ar fi multe întrebări de pus, dar mintea noastră — a civilizațiilor — e uneori așa de slabă, încât în zadar se frământă să adâncească taina vremurilor trecute.

¹ WUTTKE, *Der deutsche Volksaberglaube*, 82.

VI.

CALOIANUL

«*Caloianul* e obicinuit din bătrâni și se face ca să plouă în vremea semănăturilor și e pomană să faci masă și petrecere».

Așa-mi răspunse un moșneag cu spinarea încovoată sub povara a mai bine de șaptezeci de ierni, pe când ochii lui cătau cu drag la ceata de băieți și de fete cari colindau satul precedați de câțiva lăutari scoțând din scripcile lor dogite sunete mai mult sau mai puțin armonioase.

Sînt sigur că puțini în ziua de astăzi vor fi auzit vorbindu-se de *Caloian*, necum vor ști unde și cum se mai practică această invocațiune pentru ploaie. Am căutat să smulg din ghiarele uitării acest obicei rămas dela strămoși, făcând cercetări amănunțite asupra modului cum se practică încă pe alocuri la noi. Voiu dovedi în urmă că *Caloianul* nu e la Români decât o amintire a sărbătorii *Argeilor* practicate odinioară de Romani pe malurile Tibrului.

Am strâns materialul privitor la *Caloian* în județele Dolj, Brăila, Ialomița și Buzău. Am mai auzit despre acest obicei în județele Mehedinți și Romanați. În Moldova, pare a fi fost deasemenea cunoscut pe vremuri. Despre practicarea acestui obicei în Dobrogea pomenește *Calendarul Gheorghiu*¹.

Să vedem acum în ce constă acest obicei:

A. *Caloianul* sau *Coloianul* — odinioară, în Moldova, *Calianul*, în Dobrogea *Scaloianul* — se obicinuește a treia săptămână după Paști, marțea sau joia.

B. Fetele din sat se adună la un loc formând una sau

¹). C. D. GHEORGHIU, *Calendarul femeilor superstițioase*, 67-68.

două cete. Ceata își alege apoi o superioară, un fel de conducătoare a procesiunii. Se face din lut un chip de cm (mai adesea de copil) căruia i se dă numele de *Caloian* sau *Coloian*. În unele sate, se fac două chipuri mititele de pământ, unul bărbătesc iar altul femeiesc. Una din păpuși înfățișează pe «mama ploii», iar cealaltă pe «tatăl soarelui».

C. *Caloianul* e întins pe o scândură și se împodobește cu coji de ouă roșii păstrate dela Paști și cu fel de fel de flori, printre care predomină busuiocul. Pe aiurea îl mai îmbracă în straie țărănești cu opinci și cu căciulă.

D. *Caloianul* e dus apoi de ceata de fete — din care una se face popă, iar alta dascăl și precedate de o fată purtând un fel de steag și de alte fete având lumânări aprinse, iar cu toate jelindu-l ca pe un mort — până afară din sat, unde-l îngroapă în câmp prin bucate, prin măcăcini sau prin vreun loc ascuns. În unele locuri (Dolj, com. Cernătești), numai chipul de bărbat e înmormântat, pe când cel de fată e înfipt într'un par din gard.

E. După îngroparea *Caloianului*, fetele se întorc în sat, strâng ouă, făină și altele și fac o plăcintă mare (numită pe alocuri *ghizmană*), în locul colivei, gătesc bucate și se ospătează împreună cu flăcăii cari, la rândul lor, aduc ploști cu vin. Astfel se face pomana *Caloianului*.

F. În dimineața zilei a treia, în revărsat de zori, fetele se adună din nou, se duc la locul unde a fost îngropat *Caloianul*, și-l desgroapă plângând și bocindu-l:

Caloiene,	sau:	Scaloiene, Scaloian,
Ene!		Trupușor de dician!
Mă-ta te câtă		Scaloiță, Scaloiță,
Prin pădurea deasă,		Trupușor de cuconiță!
Cu inima friptă, arșă		Mă-ta că mi te-a cătat,
Prin pădurea rară,		Te-a cătat, te-a întrebat,
Cu inima friptă, amară		Prin pădurea rară,
		Cu inima amară,
		Prin pădurea deasă,
		Cu inima arșă.

(*Calendarul Gheorghiu*, 87).

În alte variante, publicate de G. Dem. Teodorescu¹, botetul nu e de fapt decât o invocațiune a ploii:

	Caloieni, iene	Zilele și nopțile
	Cum ne curg lacrămile	Să umple șanțurile
	Să curgă și ploile	Și toate ierburile.
sau:	Iene, Scaloieni	Apă multă și vin mult
	Tinerel te-am îngropat	Să dea Domnul, ca un sfânt;
	De pomană că ți-am dat.	Apă multă să ne ude,
		Să ne facă poame multe.

G. După desgropare, fetele aruncă *Caloianul* într'un puț sau în vreo apă curgătoare, urând ca anul să fie ploios și plin de belșug. În cele mai multe locuri, *Caloianul* e frânt în mai multe bucăți și diferitele sfărâmături sînt aruncate prin puțuri, prin bălți sau prin gârle. Pe alocuri, fetele îmbracă apoi un sul de lemn în haine femeiești și-l leagă la vârful cumpenei unui puț. Se scot din acest puț nouă găleți de apă și se toarnă pe pământ sau pe câte una din fete.

H. După înneccarea *Caloianului*, fetele se adună într'o casă, unde aduce fiecare câte ceva de mâncare, gătesc bucate, iar flăcăii satului aduc vin și lăutari. Se pun apoi la masă și se ospătează bucurându-se că omul făcut din lut a înviat. În județul Dolj se strigă cu această ocazie: «A murit tatăl soarelui și a înviat mama ploii». După masă se pun la joc, întind hora și joacă până în de seară.

Care să fie adevărata origine a acestui obicei? Ce însemnare să aibă chipurile de lut îngropate în pământ? Ce rost are aruncarea în apă a acestor păpuși? Există acest obicei și la alte popoare? Iată ce ne-am propus să lămurim în rândurile de mai jos.

Să ne transportăm cu mintea pe malurile Tibrului, în Roma de acum 2000 de ani, și vom vedea aceleași chipuri de oameni aruncate cu aceeași pompă de pe *Pons Sublicius* în apele cele repezi ale râului.

¹ *Poesii populare*, 211-212.

Se aflau la Roma un număr oarecare de capele numite *Argei*, *Argea loca* sau *Argeorum sacraria*, a căror întemeiere eră atribuită lui Numa Pompiliu. Nu se știe numărul exact al acestor capele. Pare însă a fi fost de douăzeci și patru, câte șase în fiecare din cele patru triburi urbane. Varro citează douăzeci și șapte; Dionisiu din Halicarnas pomește chiar treizeci.

A doua și a treia zi după idele lui Marte (16 și 17 mart), colegiul Saliilor făcea o procesiune la aceste capele. În corțegiu se află și preoteasa lui Jupiter («Flaminica Dialis»), cu părul despletit și nepieptănat și cu unghiile netăiate, în semn de doliu. Această procesiune avea probabil drept scop să depună în capelele Argeilor cele 24 de păpuși în chip de om (*scirpei Quirites*) care la idele lui Marte trebuiau aruncate în Tibru. Aceste păpuși se chemau și ele *Argei*, după numele capnelor în care erau depuse.

Două luni mai târziu, la idele lui Maiu, aceste păpuși în chip de om, care înlocuiau desigur sacrificii omenești din vremuri mai depărtate, erau scoase din capelele lor de către fecioarele vestale și duse la Pons Sublicius.

Păpușile, în număr de douăzeci și patru, se făceau din paie sau papură, se îmbrăcau în haine bogate, se împodobiau frumos și se legau la mâini și la picioare.

De pe Pons Sublicius, în prezența preotului, pontifilor și a cetățenilor «optime jure», singurii cari aveau dreptul să asiste la această ceremonie, *Argei* erau aruncați în Tibru.

Scriitorii romani sînt foarte laconici în descrierea acestei ceremonii.

Așa, Varro¹ spune numai:

«*Argei* sunt 24 de păpuși de papură în chip de om, care, în toți anii, se aruncă de pe Pons Sublicius în Tibru de către preoți». Tot așa și Festus: «*Argei* se chemau niște

¹ *Lingua Latina*, V, 8, 14.

chipuri de papură care în toți anii se aruncau de către Vestale în Tibru».

Ovidiu, vorbește de această datină în următoarele două versuri¹:

Tot atunci datina e ca Fecioara s'arunce în apă
Chipuri de oameni străvechi de pe puntea din lemn ce-i făcută...

Singur Dionisiu din Halicarnas² se exprimă întrucâtva mai lămurit: «După equinoctiul de primăvară, la idele lui Maiu, pontifii, fecioarele vestale și alți cetățeni cari au dreptul de a asista la sacrificii aruncă, de pe puntea sacră în apele Tibrului, treizeci de păpuși în chip omenesc pe care le numesc *Argei*».

Și de astădată preoteasa «Flaminica Dialis» însoțită cor-tegiul lăsându-și, în semn de doliu, părul despletit în ne-regulă și unghiile neîngrijite.

Divinitățile cărora li se aduceau aceste jertfe erau Sa-turn și Dis pater. Dar cu ce scop se făceau aceste jertfe? După unii autori, această ceremonie nu reprezintă alt decât simbolul anului vechiu aruncat în apă, sub chipul unui bătrân, la începutul anului nou roman.

Alta e părerea filologilor, după cari scufundarea *Argeilor* în Tibru, identică cu aruncarea în puțuri sau în gârle a *Caloianului*, nu era la Romani, cel puțin în primele tim-puri, decât un fel de vraje pentru provocarea ploii.

Identitatea sărbătorii *Argeilor* cu *Caloianul* se poate stabili din următoarele puncte:

a) Prima procesiune făcută de colegiul Saliilor în zilele de 16 și 17 mart, având drept scop depunerea în capele a păpușilor de paie, corespunde la Români cu procesiunea de înmormântare (D). Ceea ce ne îndreptățește a crede că capelele la Romani erau socotite ca niște morminte — de

¹ *Fast.*, V, 621-2.

² I, 30.

altfel provizorii — ale păpușilor, și că așa numita procesiune a Saliilor nu eră decât cortegiul care însoția *Argei* la locul de înmormântare, e prezența în procesiune a preotesei «Flaminica Dialis», în haine de doliu și cu părul despletit, bocind pe *Argei* ca pe niște morți, întocmai după cum la Români, fetele bocesc și jelesc *Caloianul*, când îl duc să-l îngroape (D).

b) Scoaterea *Argeilor* din capele în ziua de 15 Maiu corespunde la Români cu desgruparea *Caloianului* (F).

c) După cum la Romani *Argei*, tot așa la Români *Caloianul* e împodobit frumos și îmbrăcat în haine scumpe (C).

d) Aruncarea în Tibru a *Argeilor* e identică cu asvârlirea în apă a *Caloianului* (G).

e) Sărbătoarea *Argeilor* la Romani, ca și *Caloianul* la Români, e considerată ca o invocațiune pentru ploaie.

Dacă ne îndreptăm privirile aiurea, vom găsi și la alte popoare o datină care seamănă mult cu *Caloianul*.

Deja la Greci, povestește Theocrit, două chipuri frumos împodobite, înfățișând pe Adonis și pe Afrodita culcați pe perne de purpure, erau aruncate cu mare pompă în valurile mării. Aceste păpuși erau purtate de femei cu părul despletit și cu hainele sfâșiate în semn de doliu și cântând cântece de jale.

Printre popoarele moderne, găsim la Bulgari o datină perfect identică cu a *Caloianului*:

«In ziua de *Gherman* (¹²/₂₅ maiu) fetele, uneori și femeile și copiii, se strâng și plămădesc din lut un chip de om ca de o jumătate de metru, cu ochii făcuți de cărbuni, cu coji de ouă roșii pe cap; în pânțele îi înfig o broască omorită de curând, în a cărei gură deschisă îi vâră un bob. Fetele își împart rolurile: una e mama, alta e popa, altă cioclu; apoi îl bocesc pe mititelul *Gherman* sau *Ghermancio*, îl pun pe o scândură sau într'un cosciug, aprind lumânări, și se pregătesc să-l înmormânteze. Îl jelesc până întunecă, apoi îl duc afară în curte și-i fac priveghiul toată noaptea. A doua zi în zori, fetele se adună în casa unde s'a fabricat

păpușa, îi fac pomană cu carnea, făina, ceapa, etc. adunate de pe la vecini, și apoi, bocindu-l ca pe un copil, se duc să-l îngroape în nisip sau îl aruncă în apă. După aceea fetele se întorc acasă unde le așteaptă un ospăț și petrec toată ziua»¹.

Rușii obicinuesc, pe la Săm-Pietru, să îngroape o păpușe numită *Iarilo*, sau să arunce în apă, jelindu-l ca pe un mort, un chip făcut din paie pe care-l numesc *Kostroma* sau *Kostrubonko*.

În Boemia, flăcăii aruncă în apă o păpușe de paie înfățișând moartea (*Smrt* sau *Marena*). În alte părți ale Boemiei, această păpușe, în loc de a se arunca în apă, e îngropată într'o grădină, în pajiște sau prin ogor.

În *Istoria Poloniei*, Dlugosz pomenește că primul principe creștin al Poloniei, Miesko, ar fi poruncit locuitorilor tuturor orașelor și satelor să nimicească pe ziua de 7 mart toți idolii lor, să-i facă bucăți și să-i arunce în bălți sau prin lacuri. Obiceiul de a se arunca în fiecare an în apă chipurile *Marzanei* n'ar fi, după istoricul leșesc, decât o amintire a acelei nimiciri a idolilor.

Cercetările noastre nu ne-au îngăduit să descoperim urme de acest obicei la celelalte popoare slavice și la nici unul din popoarele romanice din apus. Să nădăjduim că alții mai fericiți decât noi vor împlini această lacună.

Spre încheiere, e de datoria noastră să lămurim — dacă e posibil — originea numelui de *Caloian*. Cred de prisos să dovedesc că n'are întru nimic a face cu numele domnului bulgăresc *Caloian*. Dacă ne aducem aminte că *Caloianul* e o păpușe făcută din lut și că lutul e numit în paleoslavă *kal*, am făcut un prim pas în cercetarea etimologiei cuvântului. Amintindu-ne, de altă parte, că alături de *Caloian*,

¹ *Sbornik* al Minist. de instr. din Sofia, VIII, 276; —M. ARNAU-DOFF, *Die bulgarischen Festbräuche*, 47-49.

există odinioară și o formă *Calian*, nu rămâne nici o îndoială că aceasta reprezintă din punct în punct forma adjectivului vechiu-slav *kalean* care înseamnă «de lut». Numele actuale, *Caloian*, *Scaloian*, sînt numai alterațiuni posterioare din forma primitivă.

□ □ □

VII.

SFÂNTUL GHEORGHE

Un volum de sute de pagini nu ne-ar ajunge dacă am voi să descriem în mod amănunțit toate datinele și credințele privitoare la această sărbătoare, în legătură cu ale altor popoare și, în deosebi, cu ale vecinilor noștri. Ne vom mărgini deci, în cadrul acestui scurt capitol, să enunțăm numai elementele de folklor mai caracteristice legate de ziua închinată acestui sfânt.

Incepem prin constatarea că toate datinele și credințele de mai jos sînt moșteniri prețioase din timpurile străvechi, premergătoare creștinismului, parte din ele transmise dela Romani și păstrate — fapt curios — numai la noi și la popoarele cu care Românii au venit mai des în atingere. În legătură cu legendele creștine privitoare la viața acestui sfânt, atîta numai știe poporul că Sfântul Gheorghe a fost un războinic, că se luptă călare și că a omorît scorpia sau balaurul care mîncă lumea. De aci și credința la Bavarezi și la Silezieni că Sf. Gheorghe e protectorul cailor ¹.

Originea celorlalte legende, datini și credințe, trebuie căutată aiurea, ceea ce vom încercă în cele ce urmează:

1. Ziua de Sf. Gheorghe e socotită ca început al primăverii: «Sf. Gheorghe, când aleargă cu calul său împrejurul pămîntului, iarba înverzește, codrul înfrunzește, pămîntul se deschide și primăvara vine» ². Tot astfel socotesc și Huțulii din Bucovina ³ și Slavonii din Carintia ⁴.

¹ P. DRECHSLER, *Sitte, Brauch und Volksglaube*, I, 106.

² VORONCA, *Dat. și cred.*, 764.

³ KAINDL, *Die Huzulen*, 78.

⁴ W. MANNHARDT, *Wald- und Feldkulte*, I, 313.

2. Fiind întâia a primăverii, această zi a jucat rolul cel mai însemnat, în timpurile trecute, la popoarele a căror îndeletnicire de căpetenie eră creșterea vitelor mărunte, a acelor care duceau viața păstorească. Eră ziua când încetă iernatecul, când oile erau scoase din staule și alte adăposturi unde petrecuseră iarna, spre a fi duse pe câmp sau suite la munte. Romanii, la început popor alcătuit numai din păstori, au ales ca dată a întemeierii Romei ziua de 21 april și se va vedeà mai jos cum sărbătoarea din această zi — *Palilia* — s'a păstrat în parte la Români în datinele dela 21 și 22 april.

Buna stare a turmei fiind grija de căpetenie a păstorului, eră firesc lucru ca toate silințele lui să se îndrepteze în această direcțiune, în special în această zi, când vitele începeau o nouă viață expusă, sub cerul liber, la tot soiul de primejdii. Dușmanii văzuți ai turmelor, lupii, urșii și tâlharii, și dușmanii nevăzuți, strigoaicele, care luau mana laptelui, lipsindu-l pe păstor de fructul oilor, trebuiau alungați prin toate mijloacele și mii de precauțiuni erau luate spre a feri plăpândeile vite de atacurile lor.

Foarte multe popoare, care se îndeletniciau la început exclusiv cu păstoritul, au trecut încetul cu încetul la viața agricolă. Toate aceste popoare au păstrat datinile străvechi legate de începutul primăverii, dar le-au strămutat într'o altă zi, de mai mare însemnătate pentru agricultori, în ziua de 24 iunie — solstițiul de vară — ziua începutului verii. De aceea vedem că, toate credințele și datinele care, la noi, sînt legate de ziua de Sf. Gheorghe, se regăsesc ca atribuțiuni speciale ale zilei de 24 iunie (*Năsterea Sf. Ioan Botezătorul* — *Sânzienele* sau *Drăgaica* — *La Saint-Jean - Johannistag - San Giovanni*, etc.). Alte ori, datinele de Sf. Gheorghe se regăsesc amestecate cu acelea ale unei alte zile apropiate, socotite și ea ca început al primăverii de unele popoare, ziua de 1 maiu. Oricare ar fi ziua în care regăsim datinele și credințele străvechi ale începutului

primăverii, s'a păstrat mai pretutindeni amintirea vieții păstorești de odinioară, și ziua de 23 april, de 1 maiu, ca și cea din 24 iunie sunt socotite ca zile ale păstorilor ¹.

3. Ca zi în care începea o activitate nouă pentru păstori, Sf. Gheorghe eră termenul dela care se tocmau, din timpurile cele mai vechi, ciobanii în seama cărora erau să fie încredințate turmele. Sorocul lor se împliniă la Sf. Dumitru (26 octombre). De atunci, Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru au rămas cele două soroace principale ale anului pentru arendarea moșiilor, închirierea caselor, etc. Tot dela 23 Aprilie se toclesc ciobanii, argății și slugile la Bulgari ², la Sârbi și la vechii Cehi ³. În Italia, la Milanezi, unde s'a mai păstrat o vagă amintire despre importanța de odinioară a acestei zile pentru păstori, Sf. Gheorghe e patronul lăptarilor, și în această zi se încheie contractele între vânzătorii de lapte și stăpânii laptelui ⁴.

4. Verdeța fiind emblema primăverii, se aduc dela câmp sau din pădure, în ajunul Sfântului Gheorghe, ramuri verzi, în special de răchită, de rug, de fag, de păr sau de leuștean, cu care se împodobesc ușile și ferestrele caselor, stâlpii, dela poartă, gardul, staulul, grajdul, pătulele și coșarele, fântâna, coarnele vitelor și ale plugului, gălețile de muls, etc. Tot astfel obicinuiu și Romanii în ziua de *Palilia* (21 april), după cum amintește Ovidiu ⁵:

Pune podoabă de frunze și crăci înverzite la staul.
Multe cununi împletite atârnă la ușile toate...

¹ STRAUSS, *Die Bulgaren*, 378; — CH. BEAUQUIER, *Les Mois en Franche-Comté*, 72; — LAISNEL DE LA SALLE, *Le Berry*, I, 403; — P. DRECHSLER, *op. cit.*, 106.

² KANITZ, *Donau-Bulgarien*, I, 63; — STRAUSS, *Die Bulgaren*, 378, 386.

³ REINSBERG-DUERINGSFELD, *Festkalender*, 197.

⁴ V. COLOMBO, *Da Gennaio a Dicembre*, 137-141.

⁵ *Fast.*, 737-8.

Uneori se aduc brazde verzi dela câmp, se înfig în ele ramuri de răchită și se așează dinaintea porții și a ușilor dela casă, dela grajd, etc., toate acestea, după credința poporului, ca să apere vitele de strigoaicele care, în noaptea de 22 spre 23 april, umblă să le ia mana laptelui. Credința că strigoaicele au cea mai mare putere asupra vitelor, în această noapte, e foarte răspândită. Afară de Români, o au și Bulgarii¹, Sârbii², Rușii³, Piemontezii⁴, etc. În alte părți, noaptea spre 1 maiu sau aceea spre 24 iunie e mai de temut din pricina strigoaicelor. De aceea vedem pretutindeni împodobindu-se casa și grajdurile cu verdeață în ajunul uneia sau alteia din aceste zile: la Bulgari⁵, la Sârbi⁶, la Muntenegreni⁷, la Ruși și Sloveni⁸, la Cehi⁹, la Huțulii din Bucovina¹⁰, la Unguri¹¹, la Greci¹², la Albanezi¹³, la Francezi¹⁴, la Italiani¹⁵, la Germani¹⁶.

5. Tot de teama strigoaicelor, oile și vitele mari sînt duse la păscut în noaptea de 22 spre 23 aprilie de către stăpânii înșiși, căutând să le pască pe furis, prin livezi și chiar prin semănături și veghind toată noaptea asupra lor¹⁷.

¹ STRAUSS, *Die Bulgaren*, 385.

² KRAUSS, *Slav. Volksforsch.*, 39-40.

³ MANNHARDT, *op. cit.*, I, 106.

⁴ G. DI GIOVANNI, *Usi del Canavese*, 99.

⁵ GEROF, *Rjecinik*, I, 212.

⁶ KRAUSS, *op. cit.*, 39-40.

⁷ *Narodni život*, I, 103.

⁸ MANNHARDT, *op. cit.*, II, 270, 313-14.

⁹ REINSBERG-DUERINGSFELD, *op. cit.*, 209.

¹⁰ KAINDL, *op. cit.*, 78.

¹¹ STRAUSS, *op. cit.*, 154.

¹² GEORGIAKIS e PINEAU, *Le Folklore de Lesbos*, 301.

¹³ HAHN, *Alban. Studien*, 156.

¹⁴ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, III, 384.

¹⁵ ZANAZZO, *Usi, costumi e pregiudizi*, 196-7, 263-4.

¹⁶ WUTTKE, *Der deutsche Volksaberglaube*, 78-79.

¹⁷ MARIAN, *Sărbătorile*, III, 206, 233, 268-9; — *Revista Ion Creangă*, VIII, 175.

6. Tot felul de buruieni descântate sînt puse în gălețile de muls umplute cu apă și lăsate afară peste noapte, ca să cadă roua pe ele. A doua zi, aceste buruieni sînt tăiate mărunt, se amestecă cu tărățe și cu sare și se dau vitelor să le mănânce¹. Sarea, în special, joacă un mare rol pentru alungarea strigoaicelor².

7. Se pune la ușa staulului o grapă cu colții în sus, spre a împiedeca strigoaicele să intre³. Aceeași datină o au și Rutenii din Bucovina⁴ și Silezienii⁵.

8. Unul din mijloacele cele mai eficace pentru alungarea duhurilor rele, a vârcolacilor, a strigoaicelor, etc., e sgomotul infernal. Trebuie țipat, sbierat, cântat din fluier și din tot felul de instrumente mai mult sau mai puțin muzicale, trebuie lovit în vase de aramă, etc., pentru ca acești dușmani să se sperie și să nu se poată apropia de victimele pe cari le pândesc. Așa, în unele părți ale Munteniei și Moldovei, Românii «cari au vite, cu deosebire însă flăcăii și băieții, cântă din gură, buciună din buciună, sau fac sgomot cu țeava dela cazan, anume ca *strigoaicele* și *vrăjitoarele* să nu se poată apropia de vaci și de oi, a vrăji și a luă laptele. Și se zice că numai până unde ajunge și se aude vocea lor, și cu deosebire sunetul buciunii, până acolo ajung și strigoaicele și vrăjitoarele, cu vrăjile lor. Tineretul din Transilvania își face în seara de Sf. Gheorghe buciune și fluier din coaje de răchită și de alun și cu acelea perindează satul făcând larmă. Românii din Banat, cari au vaci și oi mulgătoare, scot în 21 april seara țevile de aramă din cazan și peste noapte suflă în ele, sau în

¹ MARIAN, *op. cit.*, III, 217, 234-5.

² KRAUSS, *op. cit.*, 39; — REINSBERG-DUERINGSFELD, *op. cit.*, 135; — P. DRECHSLER, *op. cit.*, I, 50; — ZACHER, *Römisches Volksleben*, 263-4; — ORAIN, *Folklore de l'Ille-et-Vilaine*, I, 16, etc.

³ MARIAN, *op. cit.*, III, 209, 214; — VORONCA, *op. cit.*, 579.

⁴ D. DAN, *Rutenii*, 14.

⁵ P. DRECHSLER, *op. cit.*, I, 110.

buciume mari, astfel că fac un urlet așa de grozav, de răsună satul și câmpul, și după tot urletul zic:

— 'Incât se aude sunetul acesta, ba și mai departe, să rămână *Halele* de vitele mele și de mana lor!»¹ Aceeași datină o găsim la Slovenii din Carintia², la Silezieni³, la Italiani⁴, etc. Ea ne amintește de altă parte obiceiul pe care-l aveau Romanii de-a alungă unele spirite ale morților — *Lemures*, care se întorceau pe pământ la anumite zile spre a chinul pe cei vii — făcând un sgomot grozav cu vase de aramă⁵.

9. În ajunul Sfântului Gheorghe, oamenii se *improuă*, adică se stropesc unii pe alții, și în același timp staulele și vitele, cu apă descântată sau neînceptută, adusă delă râu⁶. Această stropire cu apă, ca mijloc de curățire a tuturor relelor, o găsim la multe popoare și se practică de asemenea de păstorii romani, exact în aceeași epocă, la *Palilia*, după cum pomenește Ovidiu:

Oile 'n zori le stropește, ciobane, cu apă lustrală,
Udă de-asemeni pământul și-l mătură-apoi cu nuiele...⁷

10. Se afumă vitele și staulele cu tîmâie sau cu diferite ierburi⁸. Datina aceasta străveche o regăsim și aiurea⁹, dar la noi trebuie să fie iarăși o rămășiță delă Romani, cari în ziua de *Palilia* obicinuiău în același mod să afume turmele de oi:

¹ MARIAN, *op. cit.*, III, 210.

² MANNHARDT, *op. cit.*, 211, 219, 308-9.

³ P. DRECHSLER, *op. cit.*, I, 109, 136-7.

⁴ ZACHER, *op. cit.*, 235, 265-7, etc.

⁵ JUVENAL, VI, 442; — TITUS LIVIUS, XXVI, 5; — TACITUS, *Annal.*, I, 28, etc.

⁶ MARIAN, *op. cit.*, III, 235, 238-9, 281.

⁷ OVIDIUS, *Fast.*, IV, 735-6.

⁸ MARIAN, *op. cit.*, III, 214, 229; — NOVACOVICI, *Colect. folkloristică*, 144; — CEAUȘIANU, *Superst.*, 20.

⁹ REINSBERG-DUERINGSFELD, *op. cit.*, 309.

Flăcări albastre să iasă atunci din pucioasa aprinsă,
Fumul ce scoate s'ajungă la oi, să le facă să sbiere;
Arde măslin și făclii rășinoase și ierburi sabine,
Laurul de-asemeni să pălpăie-arzându-l în mijlocul vetrei...¹

11. Se unge ugerul vacilor cu o unsoare, în special cu mușdeiu². Se face untură descântată pe pragul ușii sau pe dosul unui scaun, amestecată cu untură de porc, cu leuștean și pelin. Cu această untură se ung oile și vacile între coarne și la uger, în forma crucii. Untura se lipește și de baierul găleții de mulș și de aci nu se deslipește până când se isprăvește, ungând din ea țâțele de câte ori se mulge³. Se face o unsoare de usturoiu, găinaț de găină și păcură cu care se ung în formă de cruce ferestrele, ușorii, pragurile ușilor dela staule, ca să nu se apropie strigoii și strigoaicele de oameni și de vite. Tot cu această unsoare se face semnul crucii pe șalele dinapoi, pe genunchi și pe crucile vitelor⁴. Să ungi roata spre Sf. Gheorghe cu tămăie neagră și s'o pui în ușe, dacă vrei să prinzi strigoaicele⁵.

12. Se face *foc viu*. Asupra acestei datini, moștenite din primele timpuri ale omenirii, vom reveni mai târziu. Deocamdată vom relata numai în mod sumar cele pomenite de S. Fl. Marian⁶ cu privire la acest obicei: «In ajunul Sfântului Gheorghe se freacă două lemne uscate unul de altul atâta, până ce, înfierbântându-se, se aprind și încep a arde... Aprind apoi cu dânsul grămada de lemne pe care au strâns-o puțin înainte de aceasta; iar când lemnele au început a arde cum se cade și para focului a se înălța, atunci încep și ei a juca împrejurul focului și a sări peste dânsul... Săturându-se de jucat și de sărit,

¹ OVIDIUS, *Fast.* IV, 739-742.

² MARIAN, *op. cit.*, III, 212, 232.

³ NOVACOVICI, *op. cit.*, 143-4.

⁴ MARIAN, *op. cit.*, III, 214.

⁵ VORONCA, *op. cit.*, 785.

⁶ *Sărbătorile*, III, 226-28.

așteaptă până ce focul începe a se stinge, iar după aceea, luând fiecare puțin jăratec și câte un tăciune, se întorc acasă și afumă vitele, mai ales însă mieluşei, cu tăciunii din focul viu... În părțile muntoase ale Bucovinei se face focul viu de regulă când scot oile prima oară la munte... Fac un foc mare, prin fumul căruia petrec toate oile... spre a fi ferite în decursul serii de orice primejdie...»

Datina de a aprinde focul în felul acesta primitiv, de a jucă apoi împrejurul lui, de a sări peste el și de a trece vitele prin mijlocul lui, o regăsim nu numai la vecinii noștri, dar la mai toate popoarele din Europa. Mai multe amănunte vom da în studiul special despre *focul viu*. Vom aminti numai aci că în afară de Români, numai Hutulii din Bucovina și păstorii din Croația¹—cari au împrumutat-o probabil dela păstorii noștri—mai au datina de a aprinde acest foc și de a sări în jurul lui în ajunul Sfântului Gheorghe, pe când celelalte popoare obicinuesc a face aceste focuri mai adesea la 24 iunie, alte ori la Bobotează, în ajunul Postului mare, în ajunul Paștilor, sau în seara de 1 maiu, la Înălțare, la Crăciun, etc. Numai la Bulgari se obicinuește încă, fără însă a se face *foc viu*, să se aprindă grămezi de fân în ajunul Sfântului Gheorghe². Tot astfel, în unele localități din Provence, se aprind focuri de veselie, pe munți, în ziua de 24 april, în amintirea biruinții — zice legenda — generalului roman Marius asupra Cimbrilor³. Ceea ce e însă extraordinar, e faptul că singuri Românii au păstrat amintirea acestei datini — facerea focului viu, sărirea peste el și trecerea vitelor prin mijlocul lui — în aceiași fel cum o practicau în ziua de *Palilia*, exact în aceeași epocă (diferența e numai de o zi), păstorii romani de acum 2000 de ani.

¹ *Narodni život*, I, 140.

² STRAUSS, *op. cit.*, 353, 355.

³ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, IV, 323

Poetul Ovidiu ne povestește amănunțit această datină păstorească, precum și rugăciunea pe care o adresau cu această ocaziune zeiței *Pales*, pentru ca să le apere turmele:

Rogu-te turma mi-o apără și pe stăpânii de-oițe;
 Orice-ar putea să le strice din stăulele mele alungă...
 Boala gonește-o și dă sănătate la oameni și vite,
 Căinii să-mi fie toți sdraveni, că-s paznicii vrednici ai turmei.
 Fă să viu iarăși la stână, cu câte-am pornit dimineața,
 Fără să gem că din cârdu-mi răpitu-mi-a lupul o oaie.
 Foamea cumplit'o-alungă, belșug dă de iarbă și frunze;
 Apă să fie de-ajuns pentru sete și trupul să spele,
 Ugere pline să storc eu, și brânza cu preț să pot vinde,
 Prin strecătoarea cea rară să văd eu cum picură zărul.
 Buni de prăsilă să fie berbecii, s'am oi fătătoare,
 Stăulele 'ntr'una ticsite și pline de miei fără număr.
 Facă-se lâna lor moale, cu drag să mi-o poarte fecioare,
 Măini cât de fragede fie, să nu li se pară că-i aspră.
 Ruga 'mplinește-ne-o astăzi, și'n dar hărăzi-vom toți anii
 Turte sfințite lui Pales, zeița ciobanilor scumpă.
 Astfel se 'mpacă zeița: cu fața spre soare-răsare,
 Ruga de trei ori rostește și mâna cu rouă țî-o spală.
 Cade-se-apoi dintr'o cupă, ce ține-acum loc de crateră,
 Laptele alb ca zăpada să bei și vin roș ca profirul.
*Trupul tău sdravăn, petrece-l prin flăcări și sui cu piciorul
 Iute prin focul ce palpăe-aprins din grămada de paie...*

Alții iar cred că ciobanii ciocnind cândva piatră de piatră,
 Fără de veste din ele scântei luminoase țâsniră.
 Una se stinse, dar alta pe paie căzând le-aprinse.
 Astfel socot că s'explică și flacăra dela Palihii...
 Mai de crezut e și alta: când Romei temciul se puse,
 Dat-au poruncă în noua lor vatră pe Lari să-i aducă.
 Focului pradă dădură acei ce-și schimbară sălașul,
 Casele celor ce-acuma urmau părăsite să fie;
*Turme săriră și oameni săriră atuncea prin flăcări.
 Iată ce și-astăzi se face în ziua fundării cetății...*¹

Alți poeți pomenesc de asemeni această datină: «Ciobanul, după ce-a băut, va aprinde grămezi de paie și va sări

¹ *Fast.*, IV, 747-806

peste flacărele sacre»¹. Propertiu² vorbește și el de «ciobanii beți cari săriau cu picioarele lor nespălate peste grămezile de fân aprinse».

Numai viața exclusiv păstorească pe care au dus-o veacuri îndelungate Români în timpurile trecute poate explica păstrarea nealterată la noi după două mii de ani a acestei datini a păstorilor romani.

* * *

Sf. Gheorghe nu e numai o zi însemnată pentru proprietarii de vite, cum s'a văzut din obiceiurile de mai sus, dar are și o importanță deosebită pentru sănătatea oamenilor. Multe datine practicate în această zi au în vedere anume preservarea omului de boală, sau sînt în legătură cu buna lui stare în general. Dintre aceste datine, foarte numeroase, vom aminti cele mai de seamă.

13. *Scăldatul*. Până nu răsare soarele, oamenii se scaldă în aceeași zi pentru întâia oară, într'o apă curgătoare, spre a fi sănătoși tot anul și pentru spălarea tuturor relor. Fetele se scaldă în apă neînceptută³. Aceeași datină o au Bulgarii și Sărbii. Alte popoare, pentru păstrarea sănătății, se scaldă în zorii zilei de 24 iunie.

14. *Roua*. Lumea se spală dimineața cu rouă sau se tăvălește, înainte de răsărirea soarelui, prin roua de pe câmp, spre a se tămădui de orice boală. Se strânge roua într'un vas și se păstrează spre a fi întrebuințată peste an la diferite boale⁴. Aceeași datină o găsim la Sârbi, la Croați la Bulgari și la Ruteni. Alte popoare fac exact același lucru și în același scop în dimineața zilei de 1 mai sau de 24

¹ TIBULLUS, II, 588.

² IV, 474.

³ MARIAN, *op. cit.*, 279-80; — GOROVEI, *Credinți*, 1400.

⁴ MARIAN, *op. cit.*, 277; — GOROVEI, *op. cit.*, 3375-6; — CODIN-MIHALACHE, *Sărbăt.*, 63

iunie. La Romani, de asemenea, în ziua de Palili, oamenii, cari luau parte la sărbătoare, își spălau mâinile cu rouă.

15. *Culegerea buruienilor de leac.* Se adună de pe câmp tot felul de buruieni de leac, care se păstrează peste an¹. Tot astfel la Bulgari și la Huțuli. Mai adesea însă buruienile de leac se culeg la 1 maiu și la 24 iunie.

16. *Urzicarea.* Copiii se urzică unii pe alții. Cei cari se scoală mai de dimineață în ziua aceasta iau urzici și urzică pe cei ce dorm. Prin casă, prin curte, prin grădină, copiii fug, gonindu-se unul pe altul, ca să se urzice. Cel mai sprințen, mai harnic și mai îndemânatc la lucru poate fi numai acela care se urzică în ziua de Sf. Gheorghe². Același lucru se face la Bulgari, în aceeași zi³, pe când la Greci femeile se urzică, în ajunul zilei de 1 maiu, ca să le crească părul⁴. La Muntenegreni, în dimineața de Sf. Gheorghe, mamele biciuesc copiii, când sînt încă culcați în pat, cu crengi de plop, ca să crească înalți ca plopul⁵.

17. *Cântăritul.* Oamenii se cântăresc ca să fie sănătoși tot anul și ca să nu se lipească farmecele de ei⁶. Tot astfel fac Românii din Macedonia și Bulgarii⁷.

18. *Dormitul.* În ziua de Sf. Gheorghe sau în ajun, nu e bine să dormi, căci iei somnul mieilor și vei fi somnoros tot anul⁸. Aceeași credință o găsim la Bulgari⁹, la Muntenegreni¹⁰ și la Sârbi¹¹.

¹ GOROVEI, *op. cit.*, 438; — CODIN-MIHALACHE, *Sărbăt.*, 63

² MARIAN, *op. cit.*, 283-4; — Rev. *Ion Creangă*, VII, 55.

³ M. ARNAUDOFF, *Die bulgar. Festbräuche*, 45.

⁴ GEORGIAKIS, et PINEAU, *op. cit.*, 301.

⁵ *Narodni život*, I, 103.

⁶ MARIAN, *op. cit.*, 268; — GOROVEI, *op. cit.*, 1274.

⁷ ARNAUDOFF, *op. cit.*, 46; — GEROF, *Rjecinik*, I, 212: — *Sbornik*, XII, 137.

⁸ MARIAN, *op. cit.*, III, 267; — GOROVEI, *op. cit.*, 3521; — Rev. *Ion Creangă*, IV, 47.

⁹ STRAUSS, *op. cit.*, 337.

¹⁰ *Narodni život*, I, 130.

¹¹ AMI BOUÉ, II, 514.

19. *Comorile*. În toate locurile unde sînt comori îngropate în pămînt, se vede cîte o flacără arzînd în noaptea spre Sf. Gheorghe, după cum arde și în ajunul altor zile mari, ca Sf. Vasile, Paștile, Înălțarea, etc.¹. La alte pooare, comorile ard în noaptea spre 24 iunie.

Ne oprim aci. Am omis încă multe, foarte multe datine și credințe legate de ziua de Sf. Gheorghe, și chiar pe acelea pe care le-am amintit, am fost nevoiți, din lipsă de spațiu, să le condensăm în puține rânduri. Din cele spuse își poate însă oricine face o idee clară de mulțimea reminiscentelor din veacurile de copilărie ale omenirii care s'au păstrat în datinele și credințele poporului nostru și ale altora care serbează în felul acesta ziua de Sf. Gheorghe, nu ca un praznic creștinesc, ci ca o sărbătoare păgână în toată puterea cuvîntului.

¹ MARIAN, *op. cit.*, 241-258.

VIII.

S F I N Ţ I I

Pe la mijlocul veacului al IV-lea creştinismul e pe cale să învingă. Lupta împotriva cultului păgân e pe sfârşite. Această luptă însă nu se încheie prin biruinţa unuia asupra celuilalt, prin strivirea definitivă a protivnicului, ci mai mult printr'un compromis, printr'o învoială tacită. Liturghia creştină se substitue prin tranziţii nesimţite cultului păgân care nu poate fi alungat uşor din sufletul poporului, unde de zeci de veacuri se înrădăcinase prea adânc spre a putea fi smuls dintr'odată. Poporul creştinat doriă şi el, ce e dreptul, să se lepede de tot ce-i amintia religiunea păgână, dar ce să-i faci obiceiului? Prea eră legat sufleteşte de atâtea şi atâtea sărbători care i-au desfătat copilăria şi a căror amintire n'o putea întuneca cu una cu două. Cu bunul simţ care-l caracterizează, a înţeles imediat că păgânii şi creştinii ar putea să se înţeleagă cu privire la unele zile, cu toate că preoţii opuneau la orice încercare de învoială o rezistenţă înverşunată. Tertulian ne face cunoscut că, pe vremea lui, sărbătoarea iernii, *Bruma*, eră încă serbată de cei mai mulţi creştini. Tot aşă, cu toate că preoţii tunau şi fulgerau, creştinii continuau să serbeze pe 1 ianuar (sărbătoarea darurilor), pe 1 mart (sărbătoarea Matroanelor), Saturnaliile (sărbătoarea sclavilor) şi ziua de 22 februar, sărbătoarea Părinţilor (*Cara Cognatio*). Ce erau de fapt aceste sărbători? Sărbători ale familiilor, sărbători ale anotimpurilor. Iată cele două grupuri de sărbători care, apropiind pe creştini de păgâni, fură cu deosebire populare în veacul al IV-lea. Erau adevărate sărbători neutre. Nu se mai pomeneşte de numele vreunui zeu ro-

man, nimic din ce putea aminti cultul protivnic; eră ceva omenesc, vag și împăciuitor.

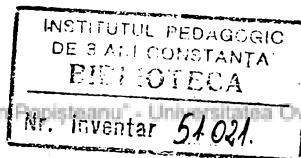
Dar această încercare de împăciuire și de neutralizare a sărbătorilor luă un sfârșit sub Teodosiu. Împăratul acesta poruncește în anul 389 să se suprimе tot calendarul public al Romei, iar, în locul lui, să se introducă sărbătorile creștine. De acum înainte, ordonanța împărătească fixează următoarele zile de sărbătoare: Calendele lui Ianuar, duminicile, Paștile, aniversarea întemeierii Romei, aceea a Constantinopolului, ziua nașterii principelui și aceea a urcării lui pe tron. De acum înainte rolul public al sărbătorilor romane a luat sfârșit.

Toate rescriptele imperiale nu puteau însă goni din sufletul poporului tradiția și datinele cele vechi. Noua credință nu eră încă destul de puternică ca să alunge fără nici o urmă tot ce făcuse parte din cultul păgân. Poporul creștin continuă deci să prăznuiască multe din sărbătorile moștenite dela părinți. Biserica vede toate acestea, preoții se luptă din răsuputeri cu îndărătnicia poporului, dar în zadar. Și atunci, obosită de luptă, se văzū silită să cadă la învoială. Primi în noul calendar multe din sărbătorile pe care poporul stăruia să le păstreze din cultul străvechiu, dar le botează altfel.

A păstrat sărbătoarea, adică ziua în care se serbă ceva din cultul păgân, dar alungă numele zeului căruia sărbătoarea îi eră consacrată și îl înlocui cu un eveniment de esență creștină. Cu chipul acesta, Biserica adoptă tot ce se mai păstră în popor din cultul păgân și nu eră în contradicere vădită cu religiunea lui Christos. Iată cum procedă:

1. Se mărgini să primească data tradițională a sărbătorii, dar puse în locul ei o sărbătoare creștină, cu totul deosebită de cea păgână. Astfel, în locul lui *Cara Cognatio*, din 22 februar, când părinții se adunau ca să cinstească amintirea celor morți și chiar pe cei vii, Biserica puse o altă sărbătoare: Așezarea în Scaun a Sfântului Petru.

Care fu însă rezultatul? Poporul a adoptat numele cel

nou al sărbătorii, dar a continuat s'o serbeze după vechea tradiție. Până în ziua de astăzi, *Sâmbăta morților*, care cade în februar înainte de Lăsatul secului, e o reproducere fidelă, cu pomenile ei în amintirea morților, a sărbătorii păgâne din 22 februar. În alte împrejurări, Biserica a nimerit-o mai bine când a înlocuit printr'o sărbătoare creștină o altă sărbătoare păgână de care se apropiă prin simbolul pe care-l înfățișă. Astfel, ziua de 25 decembre, sărbătoarea Soarelui, ziua nașterii lui «Sol Invictus», deveni sărbătoarea nașterii Mântuitorului, Crăciunul. «Creștinii, zice un document sirian, participau la sărbătorile și la veselile zilei Soarelui. Observând aceasta, părinții Bisericii hotărîră să așeze în această zi nașterea Mântuitorului».

2. Uneori, adoptând ziua unei anumite sărbători, creștinii adoptară și ceremoniile păgâne din acea zi și le păstrară aproape neatînse. Astfel, în ziua de 25 april, se serbă la Roma *Robigalia*, când se aduceau jertfe și se făceau rugăciuni pentru prosperarea semănăturilor. La aceeași dată, în Roma creștină, se făceau procesiuni și se oficiau slujbe pe câmp de către preoții creștini. Mai târziu, această solemnitate fu transportată la a 5-a duminică după Paști (15 zile înainte de Rusalii) și sărbătoarea continuă să trăească până astăzi în toată Franța sub numele de *Rogations*, când se fac aceleași procesiuni și rugăciuni pe câmp pentru ocrotirea semănăturilor. La noi, această datină se practică 12 zile mai târziu, în sâmbăta din ajunul Rusalilor¹. Cu chiul acesta, multe, foarte multe din datinele păgâne s'au menținut până în zilele noastre în sărbători creștine. Ziua de 24 iunie, în care se serbează nașterea Sf. Ioan Botezătorul (Drăgaica, Sânzienele), nu e alta decât sărbătoarea Solstițiului de vară căreia i s'au transmis parte din datinele obicinuite de Romani la Palilii (21 april). Carnavalul a păstrat multe din obiceiurile păgâne practicate în

¹ cf. PAMFILE, *Sărbătorile de vară*, 16-17.

luna februar; ziua sfântului Trifon (1 februar) nu e decât continuarea, la Români, a sărbătorii Lupercaliilor, etc., etc.

Biserica a schimbat numai sensul ceremoniilor și le-a adaptat credințelor religiei celei nouă, adresându-se de astădată lui Dumnezeu și sfinților, în loc să se adreseze zeilor și eroilor păgânismului. Micile divinități protectoare ale câmpului sau ale vitelor fură înlocuite cu *sfinși*, cărora însă li se dedeau exact aceleași atribuțiuni, li se raportau aceleași virtuți. Pomenile nu mai erau destinate *Manilor*, ci sufletelor morților; rugăciunile de pe câmp se înălțau către Dumnezeu, în loc să fie adresate lui Robigus, etc. Creștinismul își însuși astfel sărbătorile romane, după cum transformase în biserici templele păgâne, schimbându-le denumirea. Această persistență a unora din sărbători e fenomenul cel mai interesant din istoria tranziției dela religiunea păgână la creștinism.

Cultul martirilor, urmat apoi de cultul sfinților, făcù creștinismul să primească în templele sale icoane și statui după obiceiul culturilor păgâne. Lucru vrednic însă de însemnat e faptul că, din această pricină, în mintea populațiunilor ignorante, a căror imaginație eră încă plină de vedenia zeilor vechi, s'au produs confuziuni grosolane, ba uneori revoltătoare. Se văzù astfel Jupiter sau Thor transformat în Sf. Petru, Apollon în Sf. Mihail, Wodan sau Marte în Sf. Martin, Isis în Sfânta Fecioară și, ceva mai ciudat, fondatorul budismului așezat pe altarele creștine sub denumirea de Sf. Iosafat.

Micile divinități locale, protectoare ale ținutului, care luaseră locul zeilor mari dispăruți din amintirea poporului, fură și ele înlocuite cu timpul, în antichitatea decadentă cu eroii locali. În Grecia, de pildă, adorarea acestor eroi atinsese culmea, mulțumită în mare parte intervențiunii oracolului dela Delphi. Pythia, consultată în împrejurări critice, nu se mulțumiă numai să recomande Grecilor

adorarea personajelor ilustre din istoria lor legendară. Ea, de multe ori, ridică la rangul de eroi, cu alte cuvinte *canoniză* personaje reale sau contemporane a căror moarte fusese însoțită sau urmată de întâmplări extraordinare. S'a comparat cu drept cuvânt, autoritatea oracolului dela Delphi cu aceea a papilor, în ce privește cultul. Apollon, reprezentat prin Pytia, creă *zei și eroi*, după cum papa creă *sfinți*. Și unul și celălalt erau infailibili.

Sub dominațiunea romană, eroizarea devine tot mai deasă, iar decretarea de eroi nu se mai face de autoritatea religioasă, ci de puterea civilă: se votă de către Senat pentru sau contra calității de zeu sau de erou a cutăruia sau cutăruia, după cum, în timpul Revoluției franceze, s'a pus la vot existența sau neexistența lui Dumnezeu.

Cu intronarea creștinismului, izgonirea eroilor din calendar nu se putea face decât înlocuindu-i cu alte fețe creștine, cu sfinți și martiri. Și atunci încep să se canonizeze de către părinții Bisericii toate personajele care au suferit sau și-au vărsat sângele pentru cauza creștinismului. Dar anul eră de 365 de zile, și numărul celor canonizați eră mereu insuficient. Atunci se porni în toată lumea creștină o goană pătimăse pentru găsirea sfinților cari trebuiau să înlocuească pe aceia din eroii păgâni cari nu fuseseră încă alungați din calendar. Incepe o canonizare de sfinți făcută după nici un criteriu. Se sfințesc personaje care n'au existat niciodată, ceea ce face pe adevărații credincioși să se revolte de ușurința cu care se procedă în aceste împrejurări. Intr'o lucrare foarte documentată, P. Saintyves (*Les Saints successeurs des dieux*) citează zeci de exemple de sfinți canonizați, a căror neexistență s'a dovedit cu prisosință mai târziu. Un caz tipic pe care-l cităm din acest autor: «În timpul papei Urban VIII sosi la Roma o cerere din partea unei biserici din Spania să i se dea indulgența pentru sărbătorirea *Sfântului Viar*, al cărui corp, zicea, s'ar fi găsit. Noutatea acestui nume surprinse pe papa.

Înainte de a acordă cele cerute, voi să aflu pe ce documente se întemeiază cultul acestui pretins sfânt. Ancheta izbuti să stabilească că toate dovezile sfințeniei personajului în chestiune se reduceau la o piatră așezată într'un loc unde se credea că ar fi înmormântat, și pe care se citea clar: S. VIAR. Piatra fu cercetată mai deaproape de către epigrafiști și acești savanți constatară fără multă bătaie de cap că pe această piatră se mai aflau și alte litere mai șterse, dar care tot se mai puteau ceti, și reconstituirea adevărată inscripție: *praefectuS. VIARum*, adică *intendent al căilor*, în timpul dominațiunii romane. Cu toate aceste constatări, *Sfântul Viar* continuă să fie cinstit în Spania, ba încă i se atribuia puterea de a tămădui anumite boale».

În goana aceasta după sfinți, poporul și-a avut pretutindeni partea lui de activitate. El nu putea înțelege ca o sărbătoare să fie închinată altuia decât unui sfânt. El nu putea pricepe că o sărbătoare poate comemora altceva decât moartea, nașterea, botezul sau memoria unui martir.

Plecând dela această concepțiune eronată, a transformat în *sfinți* o mulțime de nume de sărbători care nu aveau nimic comun cu vreun nume propriu. Astfel sărbătoarea tuturor sfinților, *la Toussaint*, e considerată de poporul francez ca un *sfânt care vindecă de tuse*. *La Trinité* este o sfântă înrudită cu Sfânta Fecioară. *L'Epiphanie* (Boboteaza) fu personificată, în Franța, în sec. al VI-lea, sub numele de *Sainte Tiphaigne* sau *Sainte Théophanie*, și considerată ca mama celor trei regi magi. Se știe că, în Franța se serbează la Bobotează și cei trei regi dela Răsărit cari veniră să se închine lui Iisus. La Italiani, dimpotrivă, *Befania* sau *Beffana* (Epifania) e o zână răutăcioasă care sperie copiii la Bobotează. Tot astfel, în credințele noastre, *Rusaliile* (din slav. *Rusaliia*, lat. *Rosalia*, adică sărbătoarea rozelor), sînt niște zâne rele care pocesc pe oameni, credință pe care o regăsim și la Slavi. *Joi-mărița* e o ființă supranaturală care se arată la Joi-mari, *Crăciunul*, ziua

Sfântul Luca (18 oct.), care învățase medicina și pictura, e patronul zugravilor la Italieni și la Germani.

Sfântul Crispin — Saint Crépin (25 oct.), care fusese cizmar la Soissons, sub împăratul Maximin, e patronul cizmarilor.

Sfânta Cecilia (22 noemvrie) e sărbătorită de muzicanți, pentru că se crede că ar fi inventat orga.

Sfântul Andrei (30 noemvrie), care a fost pescar, e patronul pescarilor la Italieni.

Sfântul Elegiu — Saint Eloi — Sant Eliggio (1 decembrie); care a fost argintar, e patronul giuvaerguilor, fierarilor și al tuturor meseriașilor cari lucrează cu ciocanul.

Profetul Daniil (17 dec.), care a fost nevoit să stea într'un cuptor aprins, e serbat de Bulgari spre a fi feriți de foc și de arsuri, etc.

Partea cea mai caracteristică însă, și cu o latură comică, a cultului poporului pentru anumiți sfinți, o prezintă interpretarea pe care o dă numelui unora din acești sfinți. Poporul caută să stabilească o legătură între numele sfântului și darul pe care-l au de a vindeca sau de a ocroti pe oameni în anumite împrejurări. «Poporul, zice Bréal, este un filolog care vrea să-și dea seama de numele pe care le aude, și care, grație imaginațiunii lui, găsește ușor o poveste care să-i explice un nume propriu»¹. Cu chipul acesta îl vedem răstălmăcind numele sfântului și atribuindu-i unele daruri care n'au nici în clin nici în mână cu vreun eveniment din viața lui. Astfel:

Sfântul Grigore Teologul (25 ian.), e serbat de poporul român de frica ologelii.

Martirul Chiril — numit în popor *Ciurică* (15 iulie) — e serbat de Români ca să nu fie ciuruiți de bățai.

Adormirea Sfintei Ana (25 iulie) e serbată de femei ca să nu adoarmă pe veci.

¹ *Mélanges de mythologie*, 16.

Martirul Foca (22 sept.) e rău de foc. — La Greci, unde *Foki* însemnează «focă, animal marin», e serbat de marinari, ca să nu se înnece.

Sâm-Pietru (29 iunie) e rău de piatră.

Sfântu Vartolomei (11 iunie), e serbat de Bulgari ca să nu se învârtească norii și să aducă piatră. — La noi se crede că în această zi se învârtește frunza în teiu și că se face întoarcerea făpturilor.

Sfântul Procopie (8 iulie) e serbat de Bulgari ca să se procopsească.

Apostolul Luca (18 oct.) e ziua în care Huțulii din Bucovina seamănă usturoiul, pentrucă, în limba lor, *luk* însemnează usturoiu.

Sfântul Vlășie (24 februar) e păzit de aceeași Huțuli, pentru ca nevăstuicile să nu muște vitele sau să le sugă laptele, căci, în limba lor, *lasița* însemnează «nevăstuică».

Martirul Lupu (23 august), e serbat cu nelucrare, pentru ca lupul să nu prăpădească turmele.

Sfântul Therapon tămăduiește, la Greci, orice boală, pentrucă *therapevo* însemnează «vindec».

Sfânta Mavra (3 maiu) e păzită de femeile din Atena ca să nu pătimească de bubat sau de vărsat, pentrucă *mavrais* însemnează «vărsat».

Sfânta Agata (4 februar), numită de Cehi *Hata*, e serbată de aceștia ca să nu-i muște șerprii, pentrucă, în limba lor, *hady* însemnează «șarpe».

La Francezi găsim apropieri și mai ciudate, întemeiate pe o falsă interpretare a numelui sfântului. Astfel:

Saint Eutrope (pronunțat de popor *ütrop*) tămăduiește pe *idropici*.

Saint-Aignan (pron. *sen-tenian*) vindecă răioșii (*teigneux*).

Sainte-Claire vindecă pe cei ce nu văd. Aceeași atribuțiune o are, la Italiani, *Santa Lucia* (pentrucă *luce* însemnează «lumină»).

Saint-Ouen vindecă boalele de urechi (*ouë* — auz).

Saint Boniface vindecă boalele de pe față.

Saint Genou vindecă de podagră (*genou* — genunchiu.)

Sfântul Roc — *Saint Roch* e patronul pietrarilor (*roc* — stâncă, piatră).

Saint Cloud vindecă coșii sau bubulițele de pe obraz (*clou* — furuncul).

Saint Vincent e patronul vierilor (*vin*).

Înălțarea — *Ascension* — e serbată de dulgheri și de tichigiii cari lucrează pe acoperiș, pentru că stau sus.

San Pelegrin — *Sanctus Peregrinus* (16 maiu) — e serbat de Venețieni, pentru că vindecă durerea de picioare (căci pelerinii umblând mult pe jos, trebuie să sufere de picioare).

San Severo e, după credința acelorași, patronul celor arestați, pentru că scoate la iveală dacă e adevărat (*s'è vero*) ceea ce li se impută, etc. etc.

Mai sînt și alți sfinți cari, în datinele și credințele poporului, nu mai amintesc nimic din viața lor, n'au atribuțiuni în legătură cu numele lor, ci au moștenit pur și simplu atribuțiunile divinităților păgâne serbate în zilele în care au fost așezați în calendar. De aceștia ne vom ocupa cu alt prilej.

În rezumat, legea creștină s'a suprapus peste credințele păgâne sau, mai bine zis, creștinismul a fost altoit pe trunchiul păgânismului. Credințele și datinele păgâne au putut cu greu și numai în parte fi desrădăcinate. În peninsula balcanică, unde creștinismul e în mare parte ulterior veacului al IV-lea, esența credinței e occidentală, restul e păgânism autohton. Românii, ca și celelalte popoare balcanice, au dat onora din sfinți atribuțiuni păgâne cu totul necunoscute Occidentului. Sfântul Gheorghe, Sfântul Ilie, Sfântul Dumitru, Sfântul Andrei, Sfântul Nicolae sînt sfinți esențial balcanic prin atribuțiunile și legendele lor, prin cultul deosebit ci leau, prin datinele ce se leagă de zilele consacrate lor.

IX.

CALENDARUL BABELOR

S'a constatat de mult de către folkloriști că toate popoarele creștine, în afară de cultul oficial, recunoscut și povăduit de Biserică, păstrează încă, în mare număr, reminiscențe din cultul păgân, datini și sărbători de care nu s'au putut despărta, cu toate că de veacuri îndelungate părinții Bisericii s'au străduit să le desrădăcineze.

Intr'o anchetă făcută asupra stării țaranului nostru, d. G. D. Scrava pomenește următoarele 53 de «sărbători superstițioase», cum le numește, pe care le țin oamenii dela țară, în afară de sărbătorile numite bisericesti: *Sâmbăta ursului, Joia iepelor, Ghermanul, Nunta șoarecilor, Căinii lui Sân-Medru, Căii lui Sân-Toader, Inchinarea lanțului Sf. Mării, Calul lui Sf. Gheorghe, Pietrele lui Sâm-Pietru, Logodna Păsărilor, Zilele de piatră, Turta furnicii, Ursina, Macoveiul ursului, Ziua lupului, Lunea păsărilor, Lunea ciorilor, Lunea viermilor, Lunea burdufului, Lunea albă, Marșea ciorilor, Marșea albă, Marșea seacă, Marșea mânioasă, Miercurea frumoasă, Miercurea strâmbă, Miercurea neagră, Miercurea numărătoarea ouălor, Joia ciorilor, Joia furnicii, Joia mânioasă, Joia frumoasă, Joia seacă, Vinerea cea frumoasă, Vinerile scumpe, Vinerea seacă și șchioapă, Sâmbetele de piatră, Tanda, Ropotinii, Armindenul, Circovii, Procoavele, Ciunda, Colibariu, Bugiu, Bălțatele, Caloianu, Ciurica, Opârlia, Zarizanu, Semina, Nedeia, Gădinetele, etc.¹*

D-sa a clasat apoi județele după numărul acestor sărbători «superstițioase», din care reiese că: în județele Ilfov

¹ *Starea socială a săteanului*, 154.

și Romanați se țin câte 47 din aceste sărbători; în Vâlcea, 46; în Dolj, 44; în Dâmbovița și Prahova, câte 40; în Olt, 39; în Bacău, 38; în Teleorman, 37; în Argeș, Ialomița și Vlașca, câte 36; în Suceava, 35; în Gorj, 33; în Mehedinți, Muscel, Constanța, Putna, Neamț și Dorohoiu, câte 31; în Buzău și Tutova, câte 29; în Vaslui, 28; în Brăila și Râmnicul-Sărat, câte 27; în Tulcea, 26; în Botoșani, 24; în Iași, 23; în Roman 22; în Tecuci, 20; în Covurlui, 19; în Fălciu, 12¹.

Oricât de mare ni s'ar părea numărul acestor sărbători, de care mulți din noi, cei dela oraș, n'am auzit niciodată pomenindu-se, ba încă ne face să surădem cu neîncredere, totuși lista de mai sus e departe de a fi completă.

Cercetările pe care le-am făcut în decurs de mai mulți ani asupra acestei laturi a sufletului poporului ne-au îngăduit să întregim această înșirare a sărbătorilor religioase și băbești ale poporului. Departe și aceasta de a fi completă, lista de mai jos oglindește însă de ajuns mentalitatea oamenilor dela țară, și în special a sâtenelor, care văd în sărbătoare, nu prilejul de a-și aminti de cele sfinte și de a aduce prinosul lor de recunoștință lui Dumnezeu pentru bunătatea lui, ci ocaziunea de a captă prin nelucrare bunăvoința cutărui sau cutărui sfânt, de mânia sau răz-bunarea căruia se tem:

1	ianuar	<i>Sf. Vasile, Anul Nou.</i>
5	„	<i>Ziua crucii.</i>
6	„	<i>Boboteaza. — Iordanul (spre a fi ferit de boale, de friguri).</i>
7	„	<i>Sf. Ioan Botezătorul.</i>
11	„	<i>Sf. Tudose (rău de lingoare).</i>
16	„	<i>Sâm-Pietru de iarnă (rău de lupi, de boale și de dușmani).</i>

¹ *Op. cit.*, 258.

17	ianuar	<i>Aianasiile</i> sau <i>Sf. Antonie cel Mare</i> (rău de arsuri și de opăreli).
18	„	<i>Tănase de ciură</i> sau <i>Tănase și Chirică</i> (rău de ciură, de lupi).
16—18	„	Zilele acestea se mai numesc și <i>Circovii de iarnă</i> sau <i>Fulgerătoarele</i> (rele de trăsnet și de vifor).
20	„	<i>Sf. Eftimie</i> sau <i>Eftenie cel Mare</i> (rău de ciură).
25	„	<i>Sf. Grigore Teologul</i> (se serbează de frica ologelii; e rău de arsuri și de înnece).
25—30	„	<i>Pilipii</i> (se țin de frica lupilor).
30	„	<i>Trisfetitele</i> (de frica lupilor).
1	februar	<i>Triș cel nebun</i> sau <i>Trifonul viermilor și al lăcustelor</i> (rău de lupi; se mai ține ca să apere holdele și grădinile de viermi, de omizi și de lăcuste).
2	„	<i>Stretenia</i> . — <i>Ziua ursului</i> (de frica lupilor).
1—3	„	Zilele acestea se mai numesc <i>Mărtinii</i> (ținute spre a fi apărați de lupi).
10	„	<i>Sf. Haralambie</i> (ține ciurma legată de lanț și dacă nu i se serbează ziua, îi dă drumul între oameni).
11	„	<i>Sf. Vlasie</i> (se ține de femei ca să nu nască copii schilozi, iar vitele să nu fete pocituri).
24	„	<i>Dragobete cap de primăvară</i> (rău de boale; sărbătoarea aceasta o țin și păsările, căci atunci se logodesc).
1	mart	<i>Baba Dochia</i> , întâia zi a <i>Babelor</i> (se ține spre a fi apărați de furtuni și ca frigul de primăvară să nu facă pagubă în câmpuri).

1—9	mart	<i>Zilele Babei.</i>
9	„	<i>Mucenicii, Măcinicii, Sămții sau Moșii de Mărțișor</i> (de frica șerpilor și altor găngăanii).
17	„	<i>Alexiile</i> (de teama șerpilor și a șoarecilor).
25	„	<i>Blagoveștenia</i> (de frica șerpilor).
26	„	<i>Stoborul Blagoveșteniilor</i> (spre a fi păziți de boale, de lovituri, de jivine și de alte primejdii).
11	april	<i>Sărbătoarea dinților.</i>
22	„	<i>Proorul Sf. Gheorghe sau Mănicătoarea</i> (de frica strigoaicelor).
23	„	<i>Sf. Gheorghe</i> (spre a fi ferit de boale și pentru ca strigoaicele să nu ia mana vacilor).
25	„	<i>Vanghelistul Marcu sau Marcu boilor</i> (rău de piatră).
1	maiu	<i>Arminderul.</i>
8	„	<i>Vanghelistul Ioan</i> (rău de piatră).
9	„	<i>Sf. Niculae de vară.</i>
12	„	<i>Ghermanul</i> (rău de piatră).
21	„	<i>Sf. Costandin și Elena sau Costandin graur</i> (ca să nu mănânce uilul puii).
25	„	<i>Ioan fierbe-piatră.</i>
11	iunie	<i>Sf. Vartolomei</i> (rău de furtuni cu piatră).
12	„	<i>Sf. Onufrie — Sărbătoarea sau Nunta șoarecilor</i> (de frica viermilor, ca să nu strice varza).
14	„	<i>Aliseiu</i> (rău de piatră, rău de orbit).
19	„	<i>Iuda</i> (rău de piatră).
24	„	<i>Sânzienele — Drăgaica — Sf. Ioan</i> (de vară).
28	„	<i>Postul Săm-Pietrului</i> (se ține pentru

		ca <i>Frumoasele</i> să nu strâmbeze trupul; se mai ține pentru boale, foamete și piatră).
29	iunie	<i>Sâm-Pietru</i> (râu de piatră).
30	„	<i>Stoborul Sâmb-Pietrului</i> (râu de lupi).
1	iulie	<i>Cosmandin</i> (spre a fi feriți de boale); <i>Ana-Foca</i> (pentru ca soarele să nu dogorească via).
8	„	<i>Pricopul</i> sau <i>Precupul</i> (râu de piatră de trăsnet, de pagubă, de sărăcie).
15	„	<i>Ciurica</i> (se ține pentru pocituri și pentru ca omul să nu fie ciuruit de hătăi).
15—17	„	<i>Circovii de vară</i> sau <i>Circovii Mărinii</i> (zile rele de lupi, de piatră, de trăsnet, de foc).
20	„	<i>Sf. Ilie</i> (râu de trăsnet și de piatră).
21	„	<i>Pălie</i> sau <i>Ilie Pălie</i> (râu de foc, de trăsnet și de piatră).
22	„	<i>Foca</i> (zi foarte primejdioasă pentru foc și piatră).
23	„	<i>Opârlia</i> (se ține de frica arsurilor).
25	„	<i>Adormirea Sf. Ana</i> (se păzește de femei ca să nu adoarmă pe veci).
27	„	<i>Pantelimonul</i> sau <i>Pintelei călătorul</i> (râu de piatră, de trăsnet și de arsură).
1	august	<i>Macoveii</i> sau <i>Ziua crucii de vară</i> (pentru boale, friguri și lovituri de moarte).
6	„	<i>Pobrajeni</i> sau <i>Obrejenia</i> (ca să nu fie proboziți și ocăriți tot anul).
15	„	<i>Sântă-Măria mare</i> .
23	„	<i>Martirul Lupu</i> (râu de lupi).
29	„	<i>Sf. Ioan de toamnă</i> (pentru friguri).

1	septembrie	<i>Sf. Simeon Stâlpnicul</i> (se ține pentru vânturi, căci el ține vânturile).
4	„	<i>Vavila</i> (spre a avea parte și noroc la vite).
6	„	<i>Ciuda lui Arhanghel</i> (zi rea de primejdii, de mânie).
8	„	<i>Sântă-Măria mică</i> .
14	„	<i>Ziua Crucii</i> .— <i>Cârstoțul viilor</i> .
22	„	<i>Foca</i> (zi rea de foc).
24	„	<i>Tecele</i> (spre a fi feriți de lupi și de foc).
26—28	„	<i>Berbecarii</i> (zile rele de lupi).
28	„	<i>Haritonul</i> (de frica boalelor și a nebunelii).
1	octombrie	<i>Sf. Pocioavă</i> sau <i>Procoavele</i> (se serbează pentru vite, pentru foc și înec).
14	„	<i>Cuv. Paraschiva</i> sau <i>Vinerea mare</i> (zi rea de piatră, de trăsnet și de dureri de cap).
17	„	<i>Osie</i> (rău de lupi).
18	„	<i>Lucinul</i> (rău de lupi).
26	„	<i>Sf. Dumitru</i> sau <i>Sâmedru</i> (rău de lupi).
1	noiembrie	<i>Sf. Cosma și Damian</i> (pentru că tămăduesc toate boalele).
8	„	<i>Sf. Arhangheli</i> sau <i>Hranghelul</i> (pentru că ei iau sufletele oamenilor când mor).
11	„	<i>Sf. Mina</i> .— <i>Sărbătoarea tâlharilor</i> (ajută păgubașilor să dovedească pe hoți și pe făcătorii de rele).
13	„	<i>Sf. Ioan Milostivul</i> (spre a fi feriți de lupi și de șerpi).— <i>Ziua lupului</i> sau <i>Gădinetele</i> .

12—16	noembrie	<i>Pilipii de toamnă</i> sau <i>Gădineții</i> (zile rele de lupi)
21	„	<i>Ovidenia</i> .— <i>Pilipu ăl șchiop</i> (pentru lupi).
25	„	<i>Sf. Ecaterina</i> (pentru boli și nebu-neală; pentru a păzi casa de foc).
30	„	<i>Sf. Andrei</i> (rău de lupi).
24	„	<i>Barbura</i> (zi rea de vărsat).
5	decembrie	<i>Sf. Sava</i> (pentru vărsat).
6	„	<i>Sf. Neculai</i> (pentru boale, vărsat și lovituri).
12	„	<i>Sf. Spiridon</i> (pentru lovituri).
20	„	<i>Ignatul</i> (pentru boale și lovituri; iar femeile, ca să nu nască copii po-ciți).
25—27	„	<i>Crăciunul</i> .

Vin apoi sărbătorile mobile:

Sămbăta morților sau *Sămbăta în praguri* (înainte de Dumineca lăsatului sec de carne).

Săptămâna brânzei sau *albă* sau *a nebunilor* care cuprinde: *Dumineca lăsatului de carne*, *Lunea păstorilor* (rea de lupi), *Marșea ciorilor* (de frica ciorilor), *Sân-Toader*, *Joia nepomenită* sau *curată* sau *a furnicilor*, *Vinerea ouălor*, *Intâia Sămbătă a lui Lazăr* (rea de căzături, de primejdii, de fiare).

Săptămâna Mare care cuprinde:

Dumineca lăsatului de brânză, *Lunea curată*, numită și *Spolocania*, *Ziua forfecarilor* sau *Postul negru*, *Marșea vaselor*, *Miercurea strâmbă* sau *frumoasă* (ca să nu se strâmbeze gura), *Joia iepelor* (pentru nașteri), *Sân-Toaderul cel Mare* sau *Sămbăta cailor* (pentru primejdii și boale).

Miezul păresimilor sau *Numărătoarea ouălor* (la mijlocul postului, spre a fi ferit de boale și necazuri).

Sămbăta ursului (o săptămână înainte de Florii, spre a fi păzit de fiare).

Sâmbăta Floriilor sau Sâmbăta lui Lazăr sau Lăzărelul. Floriile.

Joi-Mari (spre a fi ferit de piatră sau de secetă).

Vinerea seacă (Vinerea Paștilor, păzită pentru boale).

Paștile (3 zile).

În *Săptămâna luminată* se serbează miercurea pentru boala de picioare numită *de dânsele*, joia, numită *nepomenită* sau *necurată* și vinerea, pentru tunete, trăsnete și piatră.

Măcălăul, a doua zi după Dumineca Tomii (rău de trăsnet); *Ropotinul țestelor* și *Caloianul* (marțea, a 17-a zi după Paști); *Todorusale* sau *Strat de Rusale*, miercurea, 24 de zile înainte de Rusalii (de frica boalelor și a nebunelii).

Înălțarea sau *Ispăsul* (de frica lupilor).

Lunea rătăcită (luni, înainte de Rusalii).

Sâmbăta Moșilor (înainte de duminica Rusaliilor).

Dumineca Mare sau *Rusaliele* (de frica pociturilor).

Sf. Treime sau *Troița*.

Joia necurată sau *a iepelor*, joi, după Rusalii (zi rea de piatră).

Acum, dacă facem un mic calcul, constatăm că poporul ține 96 de sărbători cu date fixe și 34 de sărbători mobile, adică în total 130 de zile. Dacă adăogăm la acestea duminicile de peste an care n'au fost socotite în lista de mai sus, marțile și joile după Paști, cele 12 vineri, etc., se vede clar la ce număr imens de zile oprite — ținute mai toate cu sfințenie de multe femei bătrâne — se ajunge, și ce puține mai rămân îngăduite pentru orice lucrare.

Dacă ne oprim un moment la motivele pentru care sînt păzite diferitele sărbători de mai sus, constatăm că cele mai multe au în vedere teama de *lupi*, apoi frica de *boale*, de *piatră* (grindină), etc. Clasând zilele după motivul pentru care sînt serbate, vedem că:

Treizeci și cinci de zile sînt ținute pentru ferirea vitelor de fiare sălbatice și în special de lupi, 19 pentru piatră, 11

pentru tunet și trăsnet, 3 pentru vifor și furtuni, 15 pentru boale în genere, 6 pentru pocituri și ologeală, 5 pentru lovituri, 3 pentru friguri, 3 pentru ciumă, 3 pentru vărsat, 3 pentru arsuri, 3 pentru nebuneală, 1 pentru lingoare, 3 pentru nașteri, 2 pentru moarte, 9 pentru foc, 3 pentru în nec, 4 pentru diferite primejdii și pagube, 3 pentru certuri și necazuri, 2 pentru strigoi, 4 pentru șerpi, 2 pentru viermi, omizi și lăcuste, 1 pentru șoareci, 1 pentru ciori, 2 pentru apărarea viilor și 1 pentru secetă.

În primul rând am constatat numărul cel mare de zile păzite pentru apărarea de lupi. Cum se explică oare această frică a Românului de lup, încât să serbeze 35 de zile peste an spre a fi ferit de această dihanie? Iată ce vom căuta să lămurim în capitolul următor.

X.

L U P U L

Incheiasem capitolul precedent cu întrebarea de ce poporul nostru are o groază așa de mare de lup, încât să-i consacre 35 de zile peste an, spre a se feri de relele ce-i poate pricinui această fiară ?

Vom căută, în cele ce urmează, să răspundem la această întrebare, arătând rolul pe care-l are lupul în datine și credințe la Români și la alte popoare.

Am amintit, cu alt prilej, că mare parte din popoarele agricole de astăzi s'au îndeletnicit la început cu păstoritul. Romanii au fost la origine un neam de păstori, și până în ziua de astăzi o mare parte din populațiunea din Abruzzi și din Sardinia se îndeletnicește aproape numai cu creșterea vitelor. Românii, până târziu în veacul de mijloc, duceau o viață aproape exclusiv păstorească, după cum tot păstori au rămas până astăzi Aromânii din Peninsula balcanică.

Rătăcind cu oile lui prin locuri singuraticе, în apropierea pădurilor și departe de orice locuință omenească, păstorul a avut totdeauna să lupte cu trei dușmani neîmpăcați cari își disputau fiecare avutul pe care trebuia să-l păzească zi și noapte: tâlharii, urșii și lupii. Lupul, în special, a fost și este încă, pentru păstor, vrăjmașul cel mai de temut și împotriva căruia trebuiesc întrebuițate toate mijloacele de apărare. Această fiară cruntă, despre care naturaliștii constată că omoară adesea numai pentru plăcerea de a omorî, pentru a-și sătura privirea cu șiroaiele de sânge ce curg în jurul ei, turbură somnul ciobanului și în ceasurile de veghere, acesta se străduiește în tot felul și chipul să o ție departe de turma ce i-a fost încredințată.

Păstoritul fiind odinioară îndeletnicirea de căpetenie a Românului, în ochii lui numai păstorul eră om de omenie. În poveștile poporului, când se vorbește de un om fără păcate, omul acesta, numai cioban poate fi. Tot astfel, dintre sfinții venerați de popor, pe mulți îi școtește că au fost ciobani: Sfântu Dumitru a fost cioban la oi¹; de asemenea Sfântu Ilie², Sfântu Haralamb³, Sfântu Grigore Teologul⁴, Sf. Trifon⁵, Sfântu Ioan Botezătorul⁶. Moș Ajun a fost baciul în slujbă la Moș Crăciun, stăpânul staulului în care s'a născut Mântuitorul⁷, etc.

Așa fiind, nu trebuie să ne mire deloc faptul că, din toate animalele sălbatice, lupul ocupă locul cel mai de căpetenie în proverbele și locuțiunile poporului. Numai la popoarele care s'au îndeletnicit cândva sau se ocupă și astăzi cu creșterea oilor putem găsi un număr așa de mare de zicători privitoare la lup, cum le întâlnim la Români: *Lupul își schimbă părul, dar năravul ba.*— *Ce intră în gura lupului, nu se mai poate scoate.*— *Lupul când îmbătrânește, îl latră câinii.*— *Lupul mănâncă și din oile numărate.*— *Cine se face oaie, îl mănâncă lupii.*— *Și cu oile toate și cu lupul sătul, nu se poate.*— *Vorbim de lup și lupul la ușe.*— *Lupul nu se sperie cu pielea oii.*— *Lup îmbrăcat în piele de oaie.*— *Nici lupul flămând, nici oaie cu doi miei.*— *De când eră lupul cățel și măgarul vițel.*— *De când lupii albi.*— *Când oiu vede lupul cu cimpoiul umblând după oi.*— *A scăpă ca din gura lupului.*— *A da oile în paza lupului.*— *A umblă ca lupii pe lângă oi.*— *A se strânge ca lupii la hoit.*— *A intrat*

¹ CODIN-MIHALACHE, *Sărb. pop.*, 86; — T. PAMFILE, *Sărb. de toamnă*, 65, 67-69.

² T. PAMFILE, *Sărb. de vară*, 184.

³ S. FL. MARIAN, *Sărb.*, II, 28.

⁴ CODIN-MIHALACHE, *op. cit.*, 21.

⁵ *Id.*, *ibid.*, 23.

⁶ VORONCA, *Dat. și cred.*, 312; — S. FL. MARIAN, *Sărb.*, I, 215

⁷ GODIN-MIHALACHE, *op. cit.*, 95.

lupul în coșar. — Mai bine îl făcea măsa mînz și-l mîncă lupul. — La lucru uituc, la mîncare numai lup. — La mîncare ca lupul și la lucru ca butucul. — A se duce pe gât de lup. — Il pōtrivește din gât ca lupul, etc., etc.

Fiara aceasta crudă — *gavătul*, cum i se zice în Oltenia — nu poate fi decît o creațiune a diavolului. Și într'adevăr, iată ce povestește o legendă foarte răspîndită la noi și aiurea:

«După ce Dumnezeu a făcut omul și dobitoacele ce-i trebuia, s'a apucat dracul să-și facă și el ceva. A făcut din lut un lup. Numai iacă vine și Dumnezeu, care zice dracului: «zi-i să se scoale». Dracul zice: «sai, lupe, și mîncă pe Dumnezeu!». Lupul nu se scoală. Dumnezeu cere să i-l dea lui că l-a învia. Dracul i-l dă. Dumnezeu s'apucă de-l mai cioplește, din care așchii s'au făcut fel de fel de gînganii rele: șerpi, broaște, șopârle... După aceasta Dumnezeu zice lupului: «sai, lupe, și mîncă pe dracu!». Odată sare lupul și dă tot la dracul... cît pe ce să-l mînânce»¹.

O altă legendă adaugă că «dracul de frică, s'a suit într'un copac, dar lupul a sărit și l-a apucat de călcăiu; de aceea e dracul cu călcăiul rupt»².

Tot astfel povestesc și Aromânii³, Bulgarii⁴, Albanezii⁵, Polonii, Rușii, Rutenii, Letonii, Suedezii⁶, etc.

În Bretania se crede însă că lupul a fost creat de Dumnezeu, când a văzut că ciobanii nu-și mai păziau oile și acestea se duceau pe câmp de mîncău grăul. Legenda mai adaugă că Dumnezeu îi făcuse lupului o coadă lungă de mai mulți metri, iar ciobanii o încolăceau în jurul unui

¹ *Șezătoarea*, I, 180; — cf. *Revista Ion Creangă*, III, 147; IV, 139.

² VORONCA, *Dat. și cred.*, 7.

³ P. PAPAĞAGI, *Mater. folkl.*, 804-806.

⁴ STRAUSS, *Die Bulgaren*, 27.

⁵ HAHN, *Griech. Mär. hen*, II, 144.

⁶ DAEHNHARDT, *Natursagen*, I, 147-151; — *Mélusine*, IV, 265-6; — *Rev. des trad. popul.*, II, 486.

copac, așa că lupul nu se mai putea apropia de oi. La rugămintea lupului, Dumnezeu îi scurtă coada de ajuns așa cum e astăzi¹.

Dumnezeu, după ce a creat pe lupi, i-a încredințat Sfântului Petru, ca să fie mai mare peste ei, să-i stăpânească și să le poruncească ce au de făcut; de aceea poporul îi numește «câinii lui Sfântu Petru».

«Lupu se zice că e câinele Sfântului Petru și unde-i poruncește el, acolo face pradă. Când se strâng mai mulți lupi la un loc, de urlă, se zice că se roagă lui Sf. Petru să le rânduiească pradă»². «Lupii sînt câinii lui Sf. Petru. El îi rânduiește după pradă, când se adună la urlătoare, de obicei pe la răspântii. «Tu să mănânci oaia lui cutare, din cutare sat; tu, porcul cutăruia; tu pe cutare om, etc.». Și ci-că, pe cine o rânduiește Sf. Petru câinilor lui, nu scapă nici în gaură de șarpe»³.

«Sf. Petru le ursește în toate nopțile vitele pe care lupii trebuie să le mănânce, dar mai cu seamă aceasta se întâmplă în noaptea de Sf. Andrei de iarnă, când Sf. Petru își cheamă toți lupii lângă sine, arătînd fiecăruia dintre dînșii prada ce le e hotărîtă»⁴.

După alții, Sf. Andrei e mai mare peste lupi și peste celalalte fiare sălbatice. După credința altora, ar fi Sf. Trifon, Tecele sau Filipii, sau alți sfinți mai mărunți ale căror zile sînt păzite de Români cu nelucrare, pentru ca nu cumva să se supere și să asmută lupii asupra vitelor lor și să le prăpădească.

Am văzut în capitoul precedent care sînt aceste zile. Dintre acestea însă, cele mai de seamă sînt:

¹ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, III, 5, 8.

² A. GOROVEI, *Cred. și superst.*, 1964.

³ CODIN-MIHALACHE, *op. cit.*, 18.

⁴ T. PAMFILE, *Sărb. de vară*, 148; — cf. VORONCA, *op. cit.*, 944.

Săm-Pietru de iarnă (16 ianuar), *Pilipii*, (25—30 ian., 12—16 și 21 noemvrie), *Mărtinii* (1—3 febr.), *Teclele* (24 sept.), *Berbecarii* (26—28 sept.), *Sf. Dumitru* (26 oct.) și *Sf. Andrei* (30 noemvrie).

«*Filipii*» din ianuar și «*Mărtinii*» sînt zilele păzite cu cea mai mare sfințenie pentru apărarea de lupi și sînt remniscente prețioase din viața păstorească a Romanilor cari serbau la mijlocul lui februar *Lupercaliile*, pentru ferirea oilor de rapacitatea lupului. Vai de cei ce nu prăznuesc cum se cuvine aceste zile: mare prăpăd va face lupul, peste an, în oile și vitele aceluia ce va nesocoti sfinții din aceste zile și se vor încumetă să lucreze.

Cu deosebire, următoarele lucrări nu trebuiesc făcute cu nici un chip în zilele rele de lupi, căci altfel aceștia vor sfâșia vitele:

a) Să nu se pieptene «căci atâția lupi sar la oi, câți dinți are pieptenele cu care ai umblat, și câte fire de păr au trecut prin pieptene»¹. De altfel, e primejdie din partea lupilor, dacă se piaptănă cineva oricând noaptea². La Aromâni, în zilele de Sfinții Surghinați (11—23 noemvrie, corespunzătorii Pilipilor de toamnă), femeile «nu se piaptănă pe cap, ca, fiind părul încălțit, lupii să se încurce prin păduri, să se piardă într'însele și să nu poată da de urma locurilor unde pasc turmele»³.

b) Nu se dă gunoiul sau cenușa afară din casă sau din grajduri, căci noaptea «vine lupoaca, scormonește prin gunoiu și, dacă găsește cărbune, îl fură și numai așa se împerechiază în noaptea aia și prăsește căței, și atunci vai de vitele oamenilor»⁴. Aceași credință o găsim la Germani⁵.

¹ Rev. *Ion Creangă*, V, 371; —cf. GOROVEI, *op. cit.*, 1966-7, 3165.

² Rev. *I. Creangă*, IV, 240; - V, 179.

³ P. PAPAHAĞI, *op. cit.*, 316.

⁴ CODIN-MIHALACHE, *op. cit.*, 24; —cf. GOROVEI, *op. cit.*, 702, 1304, 1968, 1990; — Rev. *Ion Creangă*, III, 340; V, 311; VI, 273.

⁵ WUTTKE, *Der deutsche Volksaberglaube*, 64; — SCHWARTZ, *Der heutige Volksaberglaube*, 89.

c) Să nu împrumuți nimic din casă, mai ales după asfințitul soarelui¹ și nici «aluatul și cântarul să nu-l lași să doarmă prin sat, că-ți mănâncă lupul vitele»².

d) Nu se coase, nu se toarce, nu se împunge nimic cu acul, nu se împletește lână, nu se piaptână cânepa, nu se face gaură în pământ, nu se sfredelește cu burghiul, nu se macină³, etc., căci «de câte ori împungi cu acul, atâția lupi te năpădesc la drum»⁴. La Aromâni «nu încep lucru cu nici un instrument, ca să nu sugrume lupii oile»⁵. La aceștia însă e îngăduit să se toarcă cu furca «ca să se sporească turmele și ca lupii să se prindă în curse»⁶.

Singura lucrare îngăduită, ba chiar impusă, în zilele de Filipi, e spălatul rufelor cu apă clocotită, «căci numai astfel se poate opări gura lupului»⁷.

e) Să nu pomenești măcar numele lupului în aceste zile, ca să nu se arate aievea și să-ți mănânce din vite⁸. Această credință foarte veche și răspândită la toate popoarele a dat naștere cunoscutului proverb «când vorbești de lup, lupu-i la ușe». La noi, ca și aiurea, se crede că e foarte primejdios, la anumite zile, să pomenești numele unui animal răufăcător sau care ar putea să-ți aducă vreo stricăciune.

«În această zi (Sf. Alexe) nu e bine nici măcar a gândi la găngăni, jigăni și gujulii, a le pomeni sau a vorbi despre dânsele și a le pronunța numele, căci atunci se crede... că

¹ CODIN-MIHALACHE, *op. cit.*, 89; — cf. GOROVEI, *op. cit.*, 1353, 1989, 2822, 3452, 4185; — Rev. *Ion Creangă*, V, 311.

² GOROVEI, *op. cit.*, 4184.

³ T. PAMFILE, *Sărb. de toamnă*, 115—7; — GOROVEI, *op. cit.*, 1303, 1305, 1306; — VORONCA, *op. cit.*, 579, 1060, 1083; — Rev. *Ion Creangă*, V, 310, 311.

⁴ Rev. *Ion Creangă*, V, 371.

⁵ P. PAPAĞAGI, *op. cit.*, 316.

⁶ *Id.*, *ibid.*

⁷ T. PAMFILE, *Sărb. de toamnă*, 117; — *Șezătoarea*, VI, 32; — GOROVEI, *op. cit.*, 1305, 1972.

⁸ GOROVEI, *op. cit.*, 1967; — cf. Rev. *Ion Creangă*, III, 44.

tot anul fți vor ieși înainte și te vor mușcă. Iar dacă trebuința cere ca numai decât să vorbești despre dânsese, atunci, dacă e vorba despre jigăni, trebuie să le zici celor de partea bărbătească *Domn*, iar celor de partea femeiească, *Doamnă* sau *Cucoană*. Iar dacă e vorba despre găngăni, bunioară despre broaște, nu se numesc pe nume, ci li se zice *iepeș*¹. Broaștei să-i zici *cal* sau *cal de apă* sau *de cele cu patru picioare*², șarpelui să-i zici *pește*³, etc.

Francezii nu pomenesc, pentru aceleași motive, numele lupului, vulpii, nevăstuicii, șoarecelui, iepurelui, etc., dând fiecăruia din aceste animale câte un alt nume, când sînt nevoiți să le amintească⁴, și tot astfel Germanii, cari numesc vulpea *Langschwanz* (coadă lungă), șoarecele *Bo-denläufer*, etc.⁵. E aceeași teamă care a făcut pe Român să întrebuințeze expresiuni ca *altă-aiă* pentru «monstru, arătanie» sau *anevoie*, *aboală* (acea nevoie, acea boală) pentru «epilepsie», întocmai după cum Francezii dela Sud, când vorbesc de șoareci, zic: *aqueles bestios*, adică «cele animale», de teamă de a le rosti adevăratul nume. Aceeași teamă a făcut ca mai pretutindeni să se evite pronunțarea numelui diavolului, născocindu-se tot felul de alte numiri ca *ucigă-l-crucea*, *ducă-se-pe-pustii*, etc. Din aceeași pricină, Huțului din Bucovina evită de a pomeni numele ursului, întrebuințând în locu-i termenul de *wujko* (unchișor), ori *welekij* (cel mare), pe când lupul e numit *malej* (cel mic)⁶.

Una din datinele cele mai răspândite și mai importante în aceste zile e *legarea gurii* sau *ungerea ochilor lupului*, ca să nu se poată atinge de vite:

¹ MARIAN, *Sărb.*, II, 198-9.

² VORONCA, *op. cit.*, 984-5.

³ *Șezătoarea*, II, 197.

⁴ SÉBILLOT, *op. cit.*, III, 20-21.

⁵ WUTTKE, *op. cit.*, 64.

⁶ KAINDL, *Die Huzulen*, 103.

În zilele de Filipi «femeile lipesc gura sobei, ca să se lege și gura lupilor»¹.

În această zi (Filipul cel șchiop) «se vor unge (lipi cu lut) cuptoarele și pereții, pentru a se unge ochii lupului»².

În ziua de Șpolocanie «se ung vetrele ca și la Filipi, ung gura lupului și a altor dihăanii»³.

În ziua de Ovidenie «să ungi ușa și gura cuptorului cu lut amestecat cu piatră și să zici: «eu nu ung ușa sau gura cuptorului, dar ung gura dușmanilor», sau «nu te ung cu lut, dar ung, încremenesc, împietresc gurile dușmanilor și a jigăniilor»⁴.

«Se ung vetrele, gura cuptorului, borțile prin pereți, ca să se astupe și gura lupului și să se ungă ochii lui, ca să nu vadă prada»⁵.

«La lăsatul secului de brânză, să legi fiarele de pe coș înainte de a te culcă, ca să legi gura fiarelor sălbatice, să nu-ți mănânce vitele»⁶.

«Când sînt vitele noaptea pe câmp, la pășune, femeia pune lacătul la verigi (lanțul atârnat de lemnele coșului ca să se prindă căldarea); închizând lacătul, închizi gura lupilor»⁷.

«Când cineva pierde vitele, atârănă o secure de lemnele coșului, scoate trei cărbuni roșiți din foc și pune o oală cu gura la vale peste ei. Se mai iau piepteni daracului și-i încheștează unii cu alții, zicând: «așa să stea încheștate gurile fiarelor sălbatice». Astfel scapi vitele de primejdie»⁸.

¹ CANDREA, DENSUSIANU, SPERANTIA, *Graiul nostru*, I, 270.

² T. PAMFILE, *Sărb. de toamnă*, 121.

³ *Id.*, *ibid.*, 289.

⁴ VORONCA, *op. cit.*, 888.

⁵ *Id.*, *ibid.*, 1212.

⁶ GOROVEI, *op. cit.*, 1300.

⁷ Rev. *Ion Creangă*, V, 268.

⁸ *Ibid.*, IV, 21; — cf. GOROVEI, *op. cit.*, 4178-9.

«Cu ață luată dela vreun sac dela moară se leagă gura lupului. Faci 9 noduri și zici: «Eu nu leg sacul, nu leg țolul, dar leg gura la lup». Și ața aceea omul o poartă și nu se teme»¹.

«Femeia care nu vrea să se atingă lupul de vitele ei, leagă un ac cu ață de mânușa doniței, și-l poartă atârnat de doniță cât vrea»².

La Aromâni, în zilele de Sf. Surghinați (Filipii) «toate foarfecile se leagă cu o sfoară, crezând că prin aceasta se leagă gura lupilor», de unde și credința că în aceste zile «nu este bine să desfăci deloc foarfecile, că se deschide gura lupului»³.

Tot astfel se procedează și în ajunul lui februar⁴.

Asemenea, în Bucovina, în spre seara de Sf. Alexe (17 mart) se leagă foarfecile cu ață, pentru ca gurile jivinilor să fie peste tot anul legate și să nu se poată atinge de vite⁵.

O credință analogă există la Românii din Moravia⁶ și la Bulgari, în zilele de 1 ianuar, 1 sept. și, în special, în zilele de 12—21 noemvrie, numite «Sărbătorile lupilor»⁷.

Din multele credințe pe cari le mai găsim la poporul român cu privire la teama pe care o are de lup și la mijloacele pe care le întrebunțează pentru a se feri pe sine și a-și apăra vitele de atacurile lui, mai cităm următoarele:

«Să nu cauți vitele pierdute mâncând, că ți le mănâncă lupul»⁸.

Când se iese dela înviere, nu se mănâncă carne, ca să nu se dea lupii la vite⁹. Pentru același motiv nu trebuie să se

¹ VORONCA, *op. cit.*, 217.

² GOROVEI, *op. cit.*, 4190.

³ T. PAPAHAĞI, *op. cit.*, 316.

⁴ P. PAPAHAĞI, *Vieța nouă*, XII, 154.

⁵ GOROVEI, *op. cit.*, 38.

⁶ *Id.*, *ib. d.*, 155.

⁷ STRAUSS, *Die Bulgaren*, 331, 349, 350.

⁸ *Rev. Ion Creangă*, IV, 21; — GOROVEI, *op. cit.*, 4186.

⁹ GOROVEI, *op. cit.*, 54.

mănânce carne în ziua de Crăciun¹. Și cel ce va mânca luna frupt sau va mânca carne din frigare seara, va avea pagubă în vite de pe urma lupilor².

Nu e bine să te încalți pe cuptor că-ți va mânca lupul oile³. După alții, din aceeași pricină, nu e bine să te încalți în pat⁴.

O credință ciudată pe care o găsim citată din Moldova, și de care se pomenește și în Oltenia e că, dacă te-ai apucat să-i cauți cuiua în cap și nu cauți pe amândouă părțile capului, te mănâncă lupul⁵.

O altă credință străveche e că, dacă, mergând noaptea ori ziua pe căi lăturalnice, te vede lupul, fără ca tu să-l vezi pe el, a doua zi vei răguși⁶. Această credință o găsim și la Francezi, la Italieni, la Germani, la Norvegieni, la vechii Indieni, la vechii Bactrieni, la vechii Romani și la vechii Greci⁷. Singurul mijloc, în cazul acesta, de a-ți păstră glasul, când e vorba de o femeie, e de a-și despleii părul și de a se năpusti asupra lupului care atunci o ia la fugă⁸.

Când îți iese lupul în cale, zice Românul că e bine⁹. Aceeași credință o aveau și Romanii¹⁰ și o regăsim la Francezi, la Germani, etc.¹¹.

¹ GOROVEI, *op. cit.*, 929.

² Id., *ibid.*, 1443, 1961, 2066, 4183.

³ Id., *ibid.*, 1047, 1048.

⁴ Id., *ibid.*, 1980.

⁵ Rev. *Ion Creangă*, V, 366.

⁶ GOROVEI, *op. cit.*, 1988.

⁷ ROLLAND, *Faune populaire*, I, 117-118; — LIEBRECHT, *Volkskunde*, 334-5; — WUTTKE, *Der deutsche Volksaberglaube*, 200; — KELLER, *Thiere*, 163-4; — PLINIUS, VIII, 34; — THEOCRIT, 14, 22; etc.

⁸ LAISNEL DE LA SALLE, *Croy. du Centre de la France*, II, 29.

⁹ GOROVEI, *op. cit.*, 1977; — Rev. *Ion Creangă*, V, 369.

¹⁰ PLINIUS, VIII, 34.

¹¹ ROLLAND, *op. cit.*, I, 118; — WUTTKE, *op. cit.*, 200

«Cine mănâncă carne scoasă din gura lupului, se îmbolnăvește de «colț de lup», de care scapă tot cu legături cu «carne încolțită»¹. Aceeași credință o găsim la vechii Franzezi².

Diferite părți ale corpului lupului sînt întrebuițate, la noi și aiurea, fie ca amulete, fie ca leacuri, fie ca mijloace de vrăjit, în special colții de lup, ochii de lup, părul de lup, etc. Credința că anumite fire de păr dela coada lupului au o putere deosebită în unele împrejurări, e, probabil, o moștenire dela Romani și e pomenită de Plinius (VIII, 34). Tot astfel de moșteniri străvechi, pomenite în parte de scriitorii romani, sînt și următoarele leacuri pe care le înregistrează d-rul Leon³: «Colții de lup nechiuit, nehuiduit, se ard, se pisează și se fac o alifie cu seu de oaie sau cu unt proaspăt pentru bubele numite «colți de lup», sau se presară praf pe acea rană; *maiul* (ficatul) de lup se mănâncă pentru otică; cu *urma* de lup, fie pe pământ, fie pe zăpadă, se opresc vărsăturile, dacă se mănâncă; cu *beregată*, se face de urît, dacă se strigă prin beregată pe nume acela căruia vrea să-i facă de urît; toată lumea va fugi de el, cum fuge lupul de oameni; Românul, când vrea să aibă un câine rău care să vegheze noaptea, îl unge sub coadă cu *untură* de lup».

Despre credința că lupii se pot transforma în vârcolaci ne vom ocupa cu alt prilej.

¹ GOROVEI, *op. cit.*, 1981.

² SÉBILLOT, *op. cit.*, III, 47.

³ *Istoria naturală medicală*, 97.

XI.

B R O A S C A

Broasca, la Români, e una din vietățile binecuvântate de Dumnezeu.

Credința despre blagoslovenia ei o motivează poporul în diferite chipuri:

a) O legendă culeasă din Oltenia ne spune că întâiu și întâiu, când nu eră încă pământul făcut, Dumnezeu a chemat pe broască și i-a poruncit să se ducă în fundul mărilor să vadă de nu e cumva pământ pe acolo și să vie să-i spună. Broasca s'a dat afund și s'a întors cu o țără de pământ în gură, spunând lui Dumnezeu că e mult pământ în fundul apelor. Dumnezeu porunci apoi mărilor să se tragă în lături, ca să lase pământul să iasă deasupra. Apele au ascultat de porunca lui Dumnezeu, s'au tras în lături și tot așa o să stea până la vremea de apoi. De atunci Dumnezeu a blagoslovit pe broască și cel ce omoară broaștele face un mare păcat¹.

Acest rol al broaștei în cosmogonie e evident de origine orientală. Populațiunile din Siberia de Sud povestesc și ele că broasca s'a scufundat în adâncul mărilor ca să caute pământ². La Indieni Picioare-negre circulă de asemenea legenda că Napia, străvechiul bătrân, plutind pe ape cu patru animale care-l însoțiau, a trimis pe rând pe fiecare din ele să caute pământ în fundul apelor, dar numai broasca țeastoasă se întoarse din adâncul mării cu gura plină de nomol. Napia-l luă, îl plămădi în palmă și făcu pământul pe care-l aruncă pe suprafața apei; iar uscatul crescù apoi

¹ *Șezătoarea*, III, 25.

² DAEHNHARDT, *Natursagen*, I, 71.

așa cum e astăzi¹. E mai presus de orice îndoială că și această credință a pătruns la noi, ca și atâtea altele; prin Caucas și Asia-Mică, prin mijlocirea migrațiunilor păstoraști.

b) Pământul l-a făcut broasca. Ii poruncise Dumnezeu să care apă cu gura și să aducă țărână pe niște heldii de urzică. Ea a tot cărat până s'a făcut pământul destul de mare. Atunci Dumnezeu a binecuvântat-o: «Blagoslovito să fii tu, Florină, și floarea de urzică blagoslovită să fie!». De aceea bem apă de pe broască și ea niciodată nu se strică².

c) În noaptea de Crăciun, când Maica Domnului a născut pe Iisus, cea dintâiu ființă care a vestit nașterea Mântuitorului a fost o broască care a început a orăcăi. Când a auzit-o Maica Precista, a binecuvântat-o «să fie blagoslovită și de lume băgată în seamă; să fie trâmbițașul ploilor și să trăească și cu trupul în vecii vecilor». De aceea, broasca, când moare, nu se împute niciodată și nu face viermi, ci se usucă numai³.

În Franța se crede, dimpotrivă, că broaștele au fost blestemate și și-au pierdut coada pe care o aveau la început, pentrucă au cântat când fu răstignit Mântuitorul și n'au vrut să cânte la Crăciun, când Iisus s'a născut⁴.

d) Când a descoperit Dumnezeu izvoarele, uliul n'a vrut să-i dea ajutor, de teamă să nu-și murdărească picioarele, dar broasca a ajutat și a descoperit izvorul. De aceea, Dumnezeu a blagoslovit-o și e sfântă; șade în apă și e curată, iar oamenii beau apa în care sînt broaște⁵.

e) O legendă din Basarabia: Umblând Maica Domnului în căutarea lui Iisus, se întâlnește cu o broască căreia-i povestește toate suferințele ei. Broasca caută s'o mângâie,

¹ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore*, 70.

² VORONCA, *Dat. și cred.*, 971-2.

³ CODIN-MIHALACHE, *Sărbăt.*, 96-7.

⁴ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, III, 256.

⁵ VORONCA, *op. cit.*, 972.

zicându-i: «Un singur fiu ai pierdut, Sfântă Maică, dar eu am avut doisprezece, și verzi și holbați erau toți. Dar un țăran trecu cu carul și o roată mi-i strivi pe toți, de nu-mi rămase niciunul în viață. Și tot m'am mângâiat: toate se întâmplă după voia Domnului». Atunci Maica Domnului se simți ușurată de mângâierile broaștei și o blagoslovi pe veci: «Cinstită să fii totdeauna de oameni! Ei să bea apa în care te scalzi tu, și să nu se îngrețoșeze. Să fie păcat mare, dacă te omoară cineva, căci tu ai alinat cu vorbele tale mâhnirea Maicii Domnului!». Și de atunci, oamenii beau, fără să le fie greată, apa în care se scaldă broaștele și comit un mare păcat omorînd-o¹. O legendă aproape identică circulă la Unguri², la Bulgari³ și la Poloni⁴.

La Aromâni se povestesc următoarele despre blagoslovirea broaștei țestoase: Maica Domnului ședeă întristată lângă ușa școlii unde învăța Hristos. Venind acolo și broasca țestoasă, Sf. Fecioară îi dete un colac, zicându-i să-l dăruească copilului celui mai frumos și mai silitor din școală, gândind că broasca îl va da lui Iisus. Dar broasca îl dărui copilului ei, căci acesta i se părù cel mai frumos. Atunci Maica Domnului râse și o blagoslovi: «Iarba cea mai frumoasă și mai curată să fie pășunea ta, iar osul tău să nu putrezească niciodată, fiindcă făcuși pe Sf. Marie să râdă și să-și uite durerea»⁵. Despre binecuvântarea broaștei țestoase de către Maica Domnului circulă încă diferite legende la Sicilieni⁶ și la Grecii din Archipelag⁷.

¹ DAEHNHARDT, *op. cit.*, II, 248.

² *Zeitschr. des Vereins für Volkskunde*, XIII, 74; — M. KLIMO, *Contes et Légendes*, 108.

³ ȘIȘMANOFF, *Légendes religieuses*, No. 52.

⁴ DAEHNHARDT, *op. cit.*, II, 247.

⁵ P. PAPAĞAGI, *Liter. pop.*, 769-70.

⁶ PITRÉ, *Usi e costumi*, III, 348.

⁷ *La Tradition*, X, 7.

În alte legende însă, se povestește dimpotrivă, că broasca nu putrezește pentrucă a fost blestemată de Maica Domnului. Astfel, în Vâlcea: Când Ovreei au răstignit pe Hristos, Maica Domnului plângea la cruce, de udă lemnele și pietrele. O broască, trecând din întâmplare pe acolo și văzând cum Maica Precista plângea și se văicăra, prinse a o întrebă:

«De ce plângi așa cu foc și cu suspin?».

— Cum să nu plâng, când mi-a răstignit copilul meu.

— Numai pentru atâta lucru te olicăi D-ta? Eu am avut nouă copilași și a trecut carul peste ei și tot nu mi-a părut rău.

— Ei, broască necredincioasă, îi zise atunci Maica Domnului, omul să te omoare, dar tu să nu te împuți, ci să te usuci numai¹.

În Bucovina: «Maica Domnului căută odată pe pruncul Hristos pe care-l pierduse de vreo câteva zile. Pe când căută pe fiul ei, a întâlnit în cale o broască care sta într'un șanț din drum și se vaită. Întrebând-o Maica Domnului de ce plânge, ea-i zise că a avut și ea nouă fii, dar venind o roată, i-a sfărâmat pe toți, și ea acum îi bocește. Maica Domnului, voind să vadă copiii broaștei, a cerut să i-i arate. Când îi văzù, atât se îngreșoșă, încât scuipe asupra broaștei, zicând: «Să nu te împuți!». Și blestemul Maicii Domnului s'a și prins de broască, căci chiar atinsă cu coasa sau pierind de bătrânețe sau de vreo boală, nu se împute deloc, ci carnea și pielea ei se usucă și apoi se preface în pământ².

f) Broasca e făcută din femeie. Ea a avut un copil și a murit. Tot plângea după copilul ei prin grădină, prin buruieni, și Maica Domnului a făcut-o broască³. Această legendă e evident o alterare a celor amintite mai sus.

¹ Rev. I. Creangă, V, 109-110.

² Șezătoarea, V, 36-37.

³ VORONCA, op. cit., 972.

Ca urmare a blagoslovirii broaștei, e credința foarte răspândită că într'o fântână unde nu-i broască, apa nu e bună¹.

În Franța e credința că broasca purifică apa în care stă, absorbind într'însa toate necurățeniile ce se află acolo. De aceea, mulți țărani pun câteodată o broască în urciorul de apă, când sînt bolnavi, spre a avea o apă curată². Tot astfel se crede și în Austria, că e rău să alungi broaștele din puțuri sau din pivnițe, căci ele absorb tot veninul de acolo³. De aceea, în timpul căldurilor mari, secerătorii din Franța își pun pe piept o broască, ca să absoarbă nădușala⁴.

Broasca apare adesea, în credințele multor popoare, ca un animal în care s'a încuibat sufletul unui om osândit să rătăcească în acest înveliș pentru ispășirea păcatelor. În Tirol și Carintia, oamenii o privesc cu milă și opresc pe copii de a-i face vreun rău sau s'o omoare⁵. Spun chiar unii că au văzut, în ajunul sărbătorilor mari, câte o broască care s'a târit până la altar; s'a ridicat pe picioarele dinapoi și cu cele două dinainte împreunate, a stat câtva timp, ca și când s'ar fi rugat⁶. Sicilienii cred de asemenea că în corpul broaștei a intrat sufletul unui om trufaș care, înainte de a intra în iad, e osândit să sufere pe pământ toate umilințele, sub această înfățișare respingătoare⁷. Ea mai e socotită la aceștia ca un fel de geniu al casei, o numesc *donna di casa* (cucoana casei) și cred că aduce noroc. Cine n'are noroc, trebuie să prindă un broscoiu, să-l aducă acasă

¹ VORONCA, *op. cit.*, 972; — Șezătoarea, I, 128; — GOROVEL, *Credinți*, 367.

² ROLLAND, *Faune pop.*, III, 51.

³ Id. *ibid.*, III, 52.

⁴ Id. *ibid.*, XI, 109.

⁵ *Zeitschr. für deutsche Myth.*, III, 30.

⁶ WUTTKE, *Der deutsche Volksaberglaube*, 478-9.

⁷ SÉBILLOT, *Le Paganisme*, 197; — PITRE, *op. cit.*, III, 365.

și să-l hrănească cu pâine și cu vin ¹. În Bretania, se crede că în broască poate fi întrupat sufletul unui strămoș pe care Dumnezeu l-a osândit să stea acolo ca să-și ispășească păcatele. Dacă o vezi apropiindu-se de om, însemnează că se roagă să-i facă liturghii ².

Tot ca urmare a unui păcat săvârșit în viață, sau ca efect al unui blestem, apar adesea, în basmele și legendele indoeuropene, prinți și prințese, zâne și chiar divinități în chipul unor broscui sau broaște.

De aceea e mare păcat să omori o broască ³.

Broască să nu ucizi, că-ți moare mama, sau o rudă ⁴. La Sicilieni, cine omoară un broscoiu, îi moare tata; cine omoară o broască, îi moare mama ⁵.

Cine omoară o broască, îi stârpește vaca sau îi va muri o vită ⁶.

În Erzgebirge, cine omoară o broască, îi arde casa ⁷. Tot astfel cred și Sârbii ⁸.

Cel ce omoară o broască face un mare păcat, și la moartea lui va fi plin de bube pe tot trupul, ca și broasca ⁹.

Să nu omori broaște, că atunci pâinea ce vei frământa, nu va dospî ¹⁰.

Să nu omori broasca, că plouă ¹¹. Dacă omori o broască, se mânie Dumnezeu și se pornește pe ploi și pe potoape,

¹ GUBERNATIS, *Zoologie*, 629.

² SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, III, 281.

³ VORONCA, *op. cit.*, 972; — GOROVEI, *op. cit.*, 368.

⁴ VORONCA, *ibid.*; — GOROVEI, *op. cit.*, 351, 352; — Rev. *Ion Creangă*, V, 49.

⁵ PITRÉ, *op. cit.*, III, 366.

⁶ GOROVEI, *op. cit.*, 355; — CODIN-MIHALACHE, *Sărbăt.*, 97.

⁷ JOHN, *Aberglaub.*, 240.

⁸ KARADZICI, *Lexicon*, 159.

⁹ *Șezătoarea*, III, 25.

¹⁰ GOROVEI, *op. cit.*, 357.

¹¹ GOROVEI, *op. cit.*, 350, 356.

de nu se mai oprește¹. Același lucru se crede și în Westfalia².

Broasca să n'o chinuești, că orbești³.

Broasca nu moare cu una cu două. Se știe că e foarte rezistentă și de aceea o întrebuințează foarte adesea fiziologii în experiențele lor.

În Franța se crede că dacă cineva rănește o broască, fără s'o omoare, ea va reveni noaptea și se va așeza pe pieptul celui ce a lovit-o și-l va înăbuși. Se mai crede că omul capătă friguri, de care nu scapă până n'o omoară⁴.

În Abruzzi (Italia) se crede că cine rănește o broască și n'o omoară, acela va fi bolnav cât timp se va chinui și broasca până să moară, iar murind, îl va blestemă⁵.

De altă parte, există credința, foarte veche, că broasca răioasă e o creatură a diavolului, iar strigoaicele și fermecătoarele iau adesea înfățișarea acestui animal spre a săvârși operele lor infernale⁶. În evul-mediu se credeă chiar, în Franța, că diavolul le botează. Botezul se face sâmbăta în cimitire. Atunci cei inițiați pot vedeă broaștele îmbrăcate unele în catifea roșie, altele în catifea neagră și cu câte un clopoțel la gât și la fiecare picior. Nașul ține capul broaștei, iar nașa o ține de picioare⁷.

Ca animale hărăzite necuratului, ele sînt foarte des întrebuințate de strigoaice și vrăjitoare în farmecele lor⁸

¹ CODIN-MIHALACHE, *op. cit.*, 97.

² WUTTKE, *op. cit.*, 117.

³ Id., *ibid.*, 117.

⁴ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, III, 279; — ROLLAND, *Faune pop.*, III, 50; XI, 103.

⁵ FINAMORE, *Tradizioni*, 238.

⁶ KRAUSS, *Slav. Volksforsch.* 57; — FINAMORE, *op. cit.*, 238; — JOHN, *op. cit.*, 133; — GROHMANN, *Abergl.*, 83; — SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, III, 290.

⁷ DE CHESNEL, *Dict. des superstitions*, 249; — ROLLAND, *op. cit.*, XI, 115.

⁸ GOROVEI, *op. cit.*, 363, 401; — PLUQUET, *Contes populaires*, 39.

«Strigoii cari fură bucatele au niște broaște mari, de culoare cafenie; pe acestea le trimit în șurile oamenilor unde stă grâul grămadă. Ele își umplu gușile cu grâu și-l aduc acasă la strigoiu. Fiind ele foarte multe, și pagube mari pot face. Pe astfel de strigoii îi află păgubașul așa că prinde o broască de acestea, o pune în o oală nouă (*ol*) de pământ și o pune la foc de se încălzește. Când începe a arde olul tare, broasca începe a sări și în timpul acela strigoiiul respectiv, care a trimis broasca să fure, vine la casa păgubașului și se roagă de iertare. Dacă este iertat, se duce acasă, dar nu mai poate face ce a făcut. Dacă nu se arată, moare»¹.

«După ce vrăjitoarea descântă de ursit, ca să moară cineva, ia și taie capul unei broaște; această broască trebuie să fie înconjurată de alte broscuțe mici»².

De aceea, atunci când vin broaște în casă, lumea crede că sînt descântate și trimise să aducă huit, boală, moarte³. Broaște în casă de găsești, nu-i a bine⁴. Când s'o află să-ți intre vreo broască în casă, e semn rău: va muri unul de-ai casei⁵. Când vine broasca în casă, s'o alungi cu mătura și să pui foc pe ea, căci e trimisă la rău⁶.

De-ți intră broasca în casă, e semn că cineva ți-a trimis-o cu farmeci. Atunci trebuie cu un băț să o dai afară și să zici: «Du-te la cine te-a trimis, căci la noi nu ești primită. Cu ce te-a trimis, dă-i lui, și de capul lui să fie»⁷.

Dacă cineva e bolnav și-i vine pe înserate o broască la ușe sau în casă, crede că-i trimisă pentru farmece; de aceea o împlântă într'o țepușe și o pune în pod la fum⁸.

¹ *Șezătoarea*, III, 134.

² *Rev. Ion Creangă*, V, 49.

³ VORONCA, *op. cit.*, 972.

⁴ *Șezătoarea*, I, 51; — GOROVEI, *op. cit.*, 349.

⁵ GOROVEI, *op. cit.*, 346.

⁶ *Rev. T. Pamfile*, I, 39.

⁷ GOROVEI, *op. cit.*, 347.

⁸ *Id, ibid.*, 348.

Aceleași credințe le găsim și la alte popoare.

În Franța, «broaștele sînt trimise de vrăjitoare»¹. Broaștele trebuiesc înțepate cu un băț ascuțit².

În Boemia: «Dacă în noaptea spre 1 maiu se ivesc broaște, trebuiesc arse cu un fier înroșit în foc, căci sînt vrăjitoare care au luat chipul lor»³.

În Germania: «Un broscoiu care-ți vine în odaie e semn de nenorocire»⁴.

În Abruzzi (Italia), dacă o broască sare în spinarea cuiva, persoana aceea va muri în curând⁵.

«Când cântă broasca sub talpa casei, e rău de moarte»⁶.

La Huțulii din Bucovina, se crede că dacă broaștele cântă, când se clădește o casă, e semn rău⁷.

În Franța, întălnirea unei broaște, dimineața, e semn rău⁸. După alții, e semn bun⁹.

Ca și altor animale, de ale căror acțiuni vătămătoare se teme poporul, broaștei nu i se cade să-i zici pe nume, ci numai «cucoană». Când le auzi întăiu cântând, zici: «*Cucoanele cântă*» și ele-ți răspund: «Să fii frumoasă ca o *cucoană*!» — Broaștei să nu-i zici niciodată «broască» ci «*cal*», căci ea-ți zice atunci: «Să fii tu tare ca *calul*!». — De broască, când vorbești noaptea, să nu-i spui «broască» ci «*cal de apă*» sau «*cal cu patru picioare*», căci de o prinzi și o usuci în foc și o ai în buzunar, poți să mergi la judecată oriunde vrei, că izbutești. Cum nu poate strigă ea, nu pot nici dușmanii tăi¹⁰.

¹ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, III, 265.

² ROLLAND, *op. cit.*, III, 49; — *Mélusine*, I, 555.

³ GROHMANN, *Aberglaube*, 83.

⁴ WUTTKE, *op. cit.*, 205.

⁵ FINAMORE, *op. cit.*, 238.

⁶ GOROVEI, *op. cit.*, 361.

⁷ KAINDL, *Die Huzulen*, 104.

⁸ ROLLAND, *op. cit.*, 50.

⁹ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, III, 266; — ROLLAND, *op. cit.*, XI, 108; — BEAUQUIER, *Faune et Flore pop.*, I, 310.

¹⁰ VORONCA, *op. cit.*, 977.

Broaștelor să nu le zici pe nume, ci să le numești «iepe»¹.

«Unde e copil mic, să nu pomenești noaptea cuvântul «broască», ci să zici «de cele cu patru picioare» ori altfel, căci copilul nu va putea dormi și va tresări în somn. Dacă însă ai apucat a zice «broască», atunci să adaugi îndată: «usturoiu copilului sub limbă» ori «usturoiu copt», și atunci nu-i va fi nimic. Dacă zici «broască», copilul poate să capete piele ca de broască, cum e rapănul pe trup, ori poate să se sperie sau să muțească»².

Aceeași credință o găsim la Sârbi: «Lângă un copil mic nu e bine să pomenești de «broască». Aceluia care, din greșeală, a pomenit numele ei, i se zice: «Mușcă-ți urechile!» Dacă se pomenește numele de broască în fața copiilor, ei capătă niște umflături la gât, numite «broască»³.

«La broaște, când le auzi întâiu cântând, să le zici: «cântă veselele», și vei fi tot anul vesel»⁴.

La mai toate popoarele, cântatul sau orăcăitul broaștelor e interpretat ca o convorbire între ele.

Poporul român o tălmăcește în felurite chipuri:

1. Una întreabă: «Dat-ai pânda, dat-ai pânda?»

Alta răspunde:

— Am dat, am dat!

— Cu cât? cu cât?

— C'un ort, c'un ort!

— O că... că... că... că mult ai dat! O că... că... că... că mult ai dat!»

2. «Pus-ai pânză?»

— Pus, pus!

— Da tu?

— Și eu, și eu!»

¹ MARIAN, *Sărbăt.*, II, 198 - 9.

² VORONCA, *op. cit.*, 985.

³ KARADZICI, *op. cit.*, 159.

⁴ VORONCA, *op. cit.*, 972.

3. «Unde te duci?
 — În târg, în târg!
 — Ce să cumperi?
 — Orz, orz, orz!»
4. «Cât ai dat pe tată-tău? Cât ai dat pe tată-tău?
 — Un ort, un ort, un ort, un ort!
 — O țu... țu... că mult ai dat! O țu... țu că mult ai dat!»¹.
5. «Ce-a dat tata pe cojoc? Ce-a dat tata pe cojoc?
 — Un ort, un ort!
 — Scump, scump!»².

Se știe că un cor de broaște figurează în comedia vechilor Atenieni, care poartă numele lor, și e foarte posibil ca ideea aceasta să-i fi fost sugerată lui Aristophan din interpretarea populară a orăcăitului lor.

Ca și atâtea alte animale, pe care poporul le cunoaște mai de aproape, broasca-i ofere elemente pentru prezicerile meteorologice. Din timpurile cele mai vechi există credința că broasca, în special brotacul, când cântă mai des, vestește ploaia apropiată: «Broaștele când cântă, are să plouă»³. Această credință o găsim la aproape toate popoarele și corespunde cu observațiunile făcute de naturaliști. De aceea, poporul se slujește, pe alocuri, de un brotăcel ca barometru: umple cu apă o sticlă cu gâtul larg, pune înăuntru o scărișcă și bagă în sticlă o broscuță verde. Dacă aceasta orăcăește mult și se coboară în fundul sticlei, e semn că va plouă în curând⁴.

Decarece se observă adesea, după o ploaie abundentă, o cantitate neobicinuită de broaște — care ies din ascunzișul lor, ca și râmele din pământ — poporul, din timpurile cele mai vechi și până astăzi, a crezut și crede într'o ploaie

¹ VORONCA, *op. cit.*, 985.

² Rev. T. Pamfile, I, 59; — Comp. N. LEON, *Med. pop.*, 80.

³ VORONCA, *Dat. și cred.*, 972; — GOROVEI, *Superst.*, 359.

⁴ Comp. E. ROLLAND, *Faune populaire*, III, 74-75.

cu broaște: «Sorbul soarbe și apa din râuri. Aceasta o face câteodată așa de lacom, încât soarbe apa până la fund, cu broaște cu tot, care cad apoi pe pământ împreună cu ploaia. De aceea, după ploi mari, se văd multe broaște; și de aici vine și zicătoarea «ploaie cu broaște», întrebuițată când ploaie îndelungat și tare»¹. «Broaștele mici sînt sorbite din mări de nori și cad pe pământ»². Această credință, e răspândită încă la Francezi³, la Germani⁴, la Cehi⁵, etc., iar învățații de pretutindeni au combătut-o din răspuțeri.

La Bulgari se crede însă că broaștele, când orăcăesc mult și tare, anunță o vreme uscată⁶. Tot astfel se crede în unele părți ale Franței că broșcuțele, prin orăcăitul lor, anunță o vreme frumoasă⁷. Această credință o regăsim și la noi, dar numai «când cîntă broaștele seara»⁸.

La Germani, se crede că dacă cineva vede primăvara, pentru întâia oară, o broască pe uscat, e semn că anul va fi uscat, secetos; dar dacă o vede în apă, anul va fi ploios⁹. Dar atunci, cum se vor împăca părerile, când unii o vor vedea întâia oară pe uscat, iar alții în apă?

Alte preziceri meteorologice:

«Dacă până la Florii cîntă broaștele, are să fie vara frumoasă»¹⁰. La Francezi, se crede că dacă brotăceii cîntă prin copaci, e semn că timpul va fi frumos¹¹.

¹ T. PAMFILE, *Dușm. și priet. omului*, 305; — *Șezătoarea*, III, 122.

² *Ghilușul*, an. I, No. 2, p. 13.

³ *Revue scient. du Bourbonnais*, 1899, p. 52—53.

⁴ *Das Buch der Aberglauben*, 92; — WÜTTKE, *Der deutsche Volks-
aberglaube*, 116.

⁵ GROHMANN, *Aberglauben und Gebräuche*, 82.

⁶ STRAUSS, *Die Bulgaren*, 288.

⁷ CHAPISEAU, *Le Folklore de la Beauce*, I, 280.

⁸ GOROVEI, *op. cit.*, 360.

⁹ *Das Buch der Aberglauben*, 104.

¹⁰ VORONCA, *op. cit.*, 972.

¹¹ CH. BEAUQUIER, *Faune et flore pop.*, I, 310.

«De cum încep a cânta broaștele, se face primăvară și poți semăna păpușoiu»¹. Aceeași credință o găsim la Francezi².

«Vremea se va strică, dacă broaștele vor eși prin ogradă sau vor cânta înainte de Alexii»³.

«Dacă broaștele cântă înainte de Alexii, e semn că va ninge de timpuriu»⁴.

Există la foarte multe popoare credința că unele animale se dușmănesc toată viața lor cu alte anumite animale. O astfel de vrăjmășie există între șarpe și broască, și aceasta e veșnic urmărită de dușmanu-i neîmpăcat. Dacă poți ajunge la timp și, cu o nuiua — în special de alun — să desparti aceste două animale, scăpând broasca din gura șarpelui, capeti puterea de a alungă ploaia sau grindina, să deslegi farmece, să vindeci anumite boale, etc. Astfel:

«Cu o nuiua, dacă vei scoate o broască din gură de șarpe, cu nuiua a ceea, dacă vei face semn către nori să se despărtească, se despărtesc»⁵.

«Ploile se leagă și se desleagă cu un băț de alun cu care s'a scos o broască din gura șarpelui»⁶.

«Când vezi că un șarpe vrea să mănânce o broască, să iei un bețișor și să-i desparti, și bețișorul acela e bun de alungat piatra: unde ameninți cu el, într'acea parte fuge grindina»⁷. La Pașcani, se alungă grindina cu pielea unei broaște prinse în beciu, care s'a jupuit de vie și s'a aninat într'un capăt de băț de anin⁸.

¹ VORONCA, *ibid.*

² E. ROLLAND, *Faune pop.*, XI, 129.

³ S. FL. MARIAN, *Sărbătorile*, I, 122; — T. PAMFILE, *Văzduhul*, 5.

⁴ T. PAMFILE, *ibid.*, 166.

⁵ DR. N. LEON, *Istoria nat. medicală*, 81; — GOROVEI, *op. cit.*, 4515.

⁶ T. PAMFILE, *op. cit.*, 128.

⁷ Id., *ibid.*, p. 151.

⁸ GOROVEI, *op. cit.*, 402.

La Italiani: «Când dă cineva peste un șarpe care stă să înghită o broască, trebuie să omoare șarpele cu mâna; omul poate să deslege apoi orice farmec și să aline orice durere»¹.

La Bulgari: «Broasca scăpată din gura unui șarpe, dacă o dai unui copil s'o mănânce, se vindecă de palpitațiuni»².

La Sârbi: «Dacă o femeie e în durerile facerii, un cunoscut o atinge cu o nuia pe spinare. Această nuia trebuie însă să fi slujit să scoată o broască din gura unui șarpe»³.

La Suedezi: «Dacă cineva desparte un șarpe de o broască, așa ca să rămâie amândoi în viață, capătă puterea să ușureze durerile unei femei ce trebuie să nască»⁴.

Alte credințe în legătură cu broasca:

«Când te duci pentru întâia oară la scăldat, să bagi o broască în sân, ca să nu te înnece»⁵.

Când broaștele cântă întâiu primăvara, e bine să te dai de trei ori peste cap, dacă vrei să fii sănătos peste an⁶, sau dacă vrei să ai noroc⁷, sau dacă vrei să crească bostanii mari⁸, sau ca să nu fie anul secetos⁹.

«Când auzi buratecul primăvara întâiu cântând, dă-te de-a roata de trei ori, că nu te mai doare mijlocul la secere»¹⁰.

«Când vede cineva buratec întâiu, îl dă peste cap și zice: «buratec, buratec, cum îmi pari tu, așa să-mi pară vara de ușoară»¹¹.

La Cehi și la Wenzii: «Cine aude primăvara pentru întâia oară broscuțe orăcăind, să strige și el, ca să nu fie răgușit

¹ E. METALLI, *Usi e costumi*, 115.

² STRAUSS, *op. cit.*, 395.

³ KRAUSS, *Slav. Volksforsch.*, 58.

⁴ *Id.*, *ibid.*

⁵ GOROVEI, *op. cit.*, 4498.

⁶ *Id.*, *ibid.*, 357.

⁷ *Id.*, *ibid.*, 423-4.

⁸ *Id.*, *ibid.*, 362.

⁹ *Id.*, *ibid.*, 425.

¹⁰ *Rev. Ion Creangă*, IV, 150

¹¹ GOROVEI, *op. cit.*, 426.

tot anul». «Dacă vezi primăvara întâia broască în apă, vei plânge mult în anul acela; dacă o vezi în iarbă, vei avea multă bucurie»¹.

La Românii din Bucovina: «Ca să n'ai purici în casă, când auzi broaștele cântând, să mergi la fereastră și să întrebi: «Este mălaiu mărunțel în casă?» iar ei să răspundă: «nu-i, nu-i!»². «Când faci casă, dacă găsești o broască acolo unde se sapă temelia, are să-ți meargă ca din apă»³.

«Dacă cineva cu farmece îți ia laptele dela vacă, apoi ia un brotac, pune-l într'o oală cu urina vacii, pripește-l pe lângă foc, că cel ce ți-a luat laptele dela vaci vine afară și-ți spune⁴. O credință analogă găsim în Franța: «Vrăjitoarele strică laptele vacilor luându-le mana. Spre a împiedeca aceasta, se pune o broască într'o oală și se ține totdeauna în staul»⁵.

În medicina populară, broasca și broatecul joacă un rol însemnat la tămăduirea diferitelor boale.

«Când îți sînt umflate buzele, să săruți broatec, că-ți trece»⁶.

Sărutarea broatecului se face însă în special pentru vindecarea de friguri.

«Când vezi buratec întâia oară primăvara, să-l săruți de trei ori pe spate și să-l dai peste cap, c'apoi nu mai ai friguri»⁷. «Cel ce nu voește să fie prins de friguri, să sărute un buratec pe pânțele de trei ori»⁸.

¹ GROHMANN, *op. cit.*, 82, 299; — SCHULENBURG, *Wendisches Volkst.*, 158.

² VORONCA, *op. cit.*, 972.

³ *Id.*, *ibid.*

⁴ *Sezătoarea*, XII, 165.

⁵ ROLLAND, *Faune pop.*, III, 52.

⁶ VORONCA, *op. cit.*, 972.

⁷ GOROVEI, *op. cit.*, 1432; — VORONCA, *op. cit.*, 972; — DR N. LEON, *op. cit.*, 81.

⁸ GRIGORIU-RIGO, *Medic. popor.*, I, 76.

«Broatecul e făcut din inelul Maicii Domnului. A avut Maica Domnului o veriguță — un inel — în capătul brăului și l-a prăpădit. Când s'a dus primăvara să-l caute pe unde l-a fost prăpădit, inelul s'a făcut albastru. Maica Domnului l-a luat și l-a sărutat: «De-amu, zice ea, să rămâi printre buruieni, nu te mai iau!» Și de aceea, broatecul când îl iei, îl săruți de trei ori și-l dai de trei ori peste umăr și de trei ori printre picioare»¹.

O credință, fără îndoială, foarte veche: «Primăvara, cine vede vreun brotăcel prin iarbă, să-l prindă și să-i scuipe de trei ori în gură, apoi să-i dea drumul, fiind bine contra frigurilor»². Această credință există și în Franța, în secolul al XVI-lea: «Fernei, medicul regelui Henric al II-lea, pomenește de un leac popular pentru vindecarea tusei: se prindea o broască verde și i se scuipă în gură, apoi i se da drumul»³.

Un alt leac contra frigurilor: «Trei broaște răioase se pun în rachiul, după ce pier, rachiul se bea, iar broaștele se aruncă spunând: «din vânt au venit frigurile, în vânt să se ducă». «Se poartă la gât un buratec omorît în rachiul, iar rachiul se bea»⁴. «Rachiul, în care s'a omorît un buratec, se dă de băut bolnavului de friguri»⁵.

Acest leac e întrebuințat și aiurea:

La Bulgari, se dă bolnavului de friguri să bea rachiul în care s'a omorît întâiu o broască⁶.

La Germani, frigurile se vindecă cu rachiul în care s'a pus praful din trei ficați de broască⁷.

¹ VORONCA, *op. cit.*, 971.

² GOROVEI, *op. cit.*, 1423, 1428.

³ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, II, 287; — E. ROLLAND, *Faune pop.*, III, 75.

⁴ DR. N. LEON, *op. cit.*, 80, 81.

⁵ GRIGORIU-RIGO, *op. cit.*, 77

⁶ STRAUSS, *op. cit.*, 40.

⁷ WUTTKE, *op. cit.*, 353; — HOFLE, *Die Tiere*, 41.

În nordul Italiei, se crede că praful din șapte broaște jupuite, atunci când se ivește pe cer un curcubeu, au darul să vindece de friguri¹.

«Contra frigurilor, bolnavul să poarte la gât o broască, timp de trei zile». Babele pun un buratec și-l omoară în rachiu. Din buratecul omorît se face o legăturică care se dă copiilor bolnavi de friguri s'o poarte la gât².

Și acest leac e foarte răspândit aiurea:

În Franța, o broască verde se atârnă de gâtul bolnavului de friguri, sau i se pune pe pânțele ori pe cap, sau i-o coase în pălărie³.

La Venețieni, se ia o broască vie și se pune într'un săculeț, care se atârnă de gâtul bolnavului de friguri, fără ca acesta să știe; această broască absoarbe toată răutatea și apoi moare⁴.

În Abruzzi (Italia) și în Sicilia se leagă de fruntea bolnavului de friguri o broască vie sau jupuită⁵.

La Germani, ca leac contra frigurilor, se atârnă de gât bolnavului, fără ca acesta să prindă de veste, o broscuță într'o punguliță; bolnavul trebuie s'o poarte nouă zile, iar a noua zi s'o arunce peste cap în apă. Bolnavul să fugă apoi acasă, fără să se uite înapoi⁶. Același leac îl întrebuințează și Cehii⁷. Ungurii poartă de gât atârnată o broască uscată, ca leac contra malariei⁸.

Toate aceste mijloace de vindecare a frigurilor le întrebuințau și Romanii. Plinius, între numeroasele leacuri ce recomandă pentru alungarea frigurilor, pomenește și

¹ MARIA GIRANDO, *Usi di Sampeyre*, 21.

² GRIGORIU-RIGO, *op. cit.*, 76-77.

³ SÉBILLOT, *op. cit.*, 287; — E. ROLLAND, *op. cit.*, III, 75.

⁴ G. BERNONI, *Tradizioni pop. venez.*, 191.

⁵ FINAMORE, *Tradizioni pop.*, 137; — PITRÈ, *Medic. pop.*, 441.

⁶ WUTTKE, *op. cit.*, 335.

⁷ GROHMANN, *op. cit.*, 106.

⁸ HOVORKA, *op. cit.*, II, 344.

nrmătoarele: «Să alegi o răspântie: acolo să fierbi broaște în untdelemn, să alungi cărnurile și să freci pe bolnav cu această unsoare. Alții omoară broaștele în untdelemn, le atârnă apoi bolnavului, fără ca acesta să știe, și-l freacă cu acest ulei. Inima unei broaște purtată ca amuletă micșorează intensitatea frigurilor, tot astfel și untdelemnul în care s'au fiert măruntaiele ei. Dar cel mai bun leac contra frigurilor, e să porți atârnate ca amuletă, sau broaște cărora li s'au tăiat degetele, sau ficatul ori inima unui brotăcel într'o pânză de culoare cenușie»¹.

Broasca, ca amulet, e întrebuințată în contra sperieturii: «Copiii mici poartă broască cusută într'o petică la gât ca amulet în contra sperieturii»². Aceeași credință o regăsim în Franța³. La alte popoare, e purtată ca amuletă în contra ameteții⁴.

Alt leac contra frigurilor:

«Primăvara, când vei vedea întâia oară ouă de broască, să le iei și să te freci peste tot trupul, și anul acela să n'ai grije că te-or necăji frigurile»⁵. Aiurea, ouăle de broască vindecă de pistrui⁶.

Am arătat, mai sus că broasca e socotită ea având darul să absoarbă toate necurățeniile din apă și din aer. Tot astfel se crede că poate extrage veninul din orice rană, și de aceea e deseori întrebuințată în medicina populară pentru vindecarea rănilor.

¹ *Hist. nat.*, XXXII, 38.

² DR. N. LEON, *op. cit.*, 81.

³ ROLLAND, *op. cit.*, XI, 112.

⁴ HOVORKA, *Vergleich. Volksmedizin*, I, 418; — HOFLER, *Die Tiere*, 39.

⁵ GOROVEI, *op. cit.*, 366; — DR. N. LEON, *op. cit.*, 81; — GRI-GORIU-RIGO, *op. cit.*, I, 76.

⁶ WUTKE, *op. cit.*, 116; — JOHN, *Aberglaube im Erzgebirge*, 240; — SCHULENBURG, *Wendisches Volkstum*, 103; — HOFLER, *Die Tiere*, 39, 41.

«Se crede că dacă are cineva vreun buboiu care nu vrea să spargă, apoi să ia o broască, s'o frângă în două și s'oe pue încă caldă (!) și sângerândă pe buboiu, care apoi se sparge»¹. Pentru sugerea veninului la bolnavii de bube, de brâncă, de cancer, de vărsat, etc., se aplică și aiurea broaște pe diferite răni: la Francezi², la Germani³, la Cehi⁴, la Italiani⁵.

«Părul la deget — o bubuliță la degetele dela mâini de care sufer mai ales fêmeile care se înțeapă cu acul de cusut — se vindecă spintecând o broască râioasă și punând-o la deget»⁶. În Belgia, sugelul se vindecă vârind degetul bolnav în gura unei broaște⁷.

«Prăjită de vie, broasca se pune la gât pentru gâlci. Spintecată de vie se pune cu partea sângerândă la rana din înțepătură, păr sau dalac»⁸.

La Aromâni, sugelul se vindecă astfel: «iei un brotăcel, și despiciându-l în două, se prepară cu puțin zahăr și se pune deasupra bubei»⁹. Tot la Aromâni, bolnavul de broaște (un fel de umflătură la gât, la subțioară, la mâini sau la picioare) să puie pe partea bolnavă, broaște pisate amestecate cu zahăr¹⁰, sau «să iei o broască și s'oe bați într'oe scândură: când se va uscă broasca, vor peri și broaștele dela cel bolnav»¹¹.

În Franța, se vindecă de asemenea angina punând în gura bolnavului o broască care trebuie să se umfle și să se

¹ GOROVEI, *op. cit.*, 369.

² SÉBILLOT, *op. cit.*, III, 286; — ROLLAND, *op. cit.*, XI, 109.

³ WUTTKE, *op. cit.*, 116; — HOVORKA, *op. cit.*, II, 402.

⁴ HOVORKA, *ibid.*, II, 316.

⁵ PITRÈ, *Usi e costumi*, III, 367.

⁶ GRIGORIU-RIGO, *op. cit.*, I, 141.

⁷ HAROU, *Folkl. de Godarville*, 18.

⁸ DR. N. LEON, *op. cit.*, 81.

⁹ P. PAPAĞAGI, *Liter. pop.*, 272.

¹⁰ *Id.*, *ibid.*, 289.

¹¹ *Id.*, *ibid.*, 306.

înnegrească, ca să scoată răutatea¹. Gâlcile și scrofulule se vindecă tot acolo, în sec. al XVI-lea, cu broaște aplicate pe gât².

«Cu grăsimea de broască se unge la dureri de încheieturi»³. Tot astfel se vindecă reumatismul și podagra în Franța și în Germania⁴.

La Romani, broasca jucă un rol foarte mare pentru vindecarea boalelor de ochi. În Sicilia, se recomandă, pentru durerile de ochi, să se lege o broscuță la tâmpla corespunzătoare ochiului bolnav și să se lase acolo până moare⁵. Tot astfel se procedează și în unele părți ale Germaniei⁶. Exact același leac e recomandat de Plinius⁷.

Printre leacurile întrebuițate contra durerilor de măsele, figurează și broasca, mai adesea fiartă în oțet, în Franța⁸, în Bavaria⁹, în Boemia¹⁰, etc. Aceleași leacuri le întrebuițau și vechii Greci¹¹.

«Legătura cu broaște pisate pusă la pântece e bună de facere ușoară»¹². În sudul Franței, se pune de asemenea femeii care e să nască o broască pe pântece, ca să-i ușureze durerile facerii¹³.

Tot în legătură cu credința că broaștele absorb toată răutatea, se recomandă ca leac acelora care asudă prea

¹ SÉBILLOT, *op. cit.*, III, 286-7.

² ROLLAND, *op. cit.*, XI, 110.

³ DR. N. LEON, *op. cit.*, 81.

⁴ ROLLAND, *op. cit.*, XI, 109; — HOVORKA, *op. cit.*, I, 274; — HOFLEER, *op. cit.*, 42.

⁵ PITRÈ, *Medic. pop.*, 274.

⁶ HOFLEER, *op. cit.*, 40.

⁷ *Hist. nat.*, XXXII, 24.

⁸ SÉBILLOT, *op. cit.*, III, 288.

⁹ HOVORKA, *op. cit.*, II, 834, 843; — HOFLEER, *Die Tiere*, 36, 37.

¹⁰ *Id.*, *ibid.*, II, 839.

¹¹ DIOSCORIDE, II, 28.

¹² GOROVEI, *op. cit.*, 2548.

¹³ HOVORKA, *op. cit.*, II, 859.

mult la mâini, să ia în fiecare mână câte o broască, și să le ție strânse până mor. Această credință o găsim în Franța ¹, în Germania ², în Austria ³, etc.

Broasca e întrebuințată și în leacuri pentru boalele vitelor: «Broasca de zemnic, pisată și amestecată cu lapte, usturoiu și păcură, e bună pentru vite bolnave» ⁴. «Broasca prinsă în martie se dă porcilor când sînt bolnavi de gură» ⁵. Și Cehii lecuiesc unele boale ale vacilor prin aplicarea unei broaște ⁶. În Franța, o broască se leagă de o ață și se învârtește în staul până moare, când vitele s'au îmbolnăvit din cauza deochiului ⁷, sau i se dă să înghită o broască, când vita e umflată ⁸.

S'a crezut în timpurile vechi, și se mai crede și astăzi, pe alocuri, că broasca râioasă emană din corpul ei sucuri otrăvitoare. Saliva și udul ei, în special, erau considerate ca foarte vătămătoare.

La noi, se crede că negii provin «din apa ce iese din broaștele buboase, când le iei în mână» ⁹. «Dacă ții o broască în mână și te udă cu udul ei, atunci faci pe mână negei» ¹⁰. «Dacă te udă pe corp broasca râioasă, se fac negi sau râie» ¹¹.

Negii aceștia se vindecă în modul următor:

«Se ia o broască vie, se omoară deasupra negului, zicând: «Cum moare broasca, așa să moară negul!». Se repetă de trei ori, apoi se leapădă broasca jos» ¹². Sau:

¹ ROLLAND, *op. cit.*, III, 71; — SÉBILLOT, *op. cit.*, III, 287.

² WUTTKE, *op. cit.*, 328; — HOVORKA, *op. cit.*, II, 769; — HOFLE, *op. cit.*, 41.

³ ROLLAND, *loc. cit.*

⁴ GOROVEI, *op. cit.*, 400.

⁵ Id., *ibid.*, 3258.

⁶ GROHMANN, *op. cit.*, 130.

⁷ SÉBILLOT, *op. cit.*, III, 280.

⁸ CH. BEAUQUIER, *op. cit.*, 309.

⁹ *Șezătoarea*, II, 70; — GRIGORIU-RIGO, *op. cit.*, I, 128.

¹⁰ *Rev. Ion Creangă*, IV, 361; — Comp. GOROVEI, *op. cit.*, 2647.

¹¹ DR. N. LEON, *op. cit.*, 81.

¹² GRIGORIU-RIGO, *op. cit.*, I, 129-130.

«Se înfășoară locul bolnav (negii sau râia) cu ouă de broască și se ține înfășurat o zi și o noapte»¹.

În Franța, se freacă negii cu o broască râioasă vie².

În Modena (nordul Italiei) se procedează astfel: se ia un brotăcel, se jupoaie, cu dosul pielii se freacă negii; când pielea va fi uscată, vor dispărea și negii³.

Udul broaștei nu provoacă numai negi, ci poate orbi pe acela ai cărui ochi au fost stropiți de el. Această credință o găsim în sudul Franței⁴, în Sicilia⁵, în nordul Italiei⁶. Tot în nordul Italiei se crede că udul ei, atingând capul cuiva, face să-i cadă părul⁷. În Abruzzi (Italia), udând pe cineva, broasca-i dă gălbănirea⁸.

S'a crezut multă vreme, chiar de oamenii învățați, că privirea broscuțelor ar avea puterea de a fascina pe cineva. De aci credința, în Italia, că dacă te privește un broscuț pe capete durere de cap⁹, sau ți se fac pe piele niște pete roșii¹⁰.

Găsim la Aromâni o credință foarte curioasă: «Să iei limbă de broatec, s'o arzi și apoi, după ce o pierzi, stropește cu această cenușe femeia, pe când doarme. Limba ei prin modul acesta se desleagă și-ți înșiră tot ce a făcut»¹¹. Credința aceasta e extrem de veche. O aveau și Grecii dela cari a trecut probabil la Romani. Plinius¹², ne-o raportează așa cum o găsim la Aromâni: «Democrit încredințează că dacă se smulge limba unei broaște vii... și se

¹ DR. N. LEON, *op. cit.*, 81.

² SÉBILLOT, *op. cit.*, 286.

³ P. RICARDI, *Pregiud. del pop. modenese*, 50.

⁴ SÉBILLOT, *op. cit.*, III, 273.

⁵ PITRÈ, *Usi e costumi*, III, 367.

⁶ ANG. CIBELE NARDO, *Superst.*, 206; *Zool. pop. veneta*, 128.

⁷ *Id.*, *ibid.*

⁸ FINAMORE, *op. cit.*, 238.

⁹ E. METALLO, *op. cit.*, 114.

¹⁰ ANG. CIBELE NARDO, *Zool. pop. veneta*, 128.

¹¹ P. PAPAĞAGI, *op. cit.*, 307.

¹² *Hist. nat.*, XXXII, 18.

pune pe pieptul unei femei care doarme, pe locul unde-i bate inima, femeia aceasta va răspunde adevărat la toate întrebările ce i se vor pune». Același lucru se crede și în Scoția¹. Tot așa credeau și Francezii, în sec. al XVII-lea: «Ca să cunoști secretele unei fete, pune-i, pe când doarme, inima unei broaște pe sân, și-ți va povesti toate tainele ei»².

* * *

Ca încheiere, vom aminti câteva locuțiuni și proverbe în legătură cu broasca:

Când bea cineva multă apă, i se zice, în glumă: «*nu mai bea; că faci broaște în pântece*». Tot astfel, la Francezi: «*Les buveurs disent que l'eau engendre des grenouilles, si l'on en boit*»³. De aceea, bețivii, cari socot că «apa nu e bună nici în cizme», au botezat-o cu numirea de *sirop de grenouille*. Tot astfel la noi, apa e numită de aceștia *vin călcat de broaște* sau *vin de unde cântă broasca*.

Când cineva e prost, de dă în gropi, i se zice: *istef ca broasca*. Spaniolii, având aceeași părere despre inteligența broaștei, zic despre unul care e mai deștept sau mai priceput decât credem: *no es rana*, adică «nu e broască».

E plin de noroc ca broasca de păr se zice despre cineva care n'are noroc de fel. Francezii, despre unul care n'are o pară chioară în pungă, zic: «*il est chargé d'argent comme un crapaud de plumes*». În aceeaș ordine de idei, se zice: *când o face broasca păr*, adică niciodată, și întocmai ca noi, Spaniolii: «*cuando la rana tenga pelos*», adică «când va avea broasca păr», sau Francezii: «*quand les crapauds aurent des plumes*». De aceea, când caută să ia cineva dela altul ceea ce nu poate avea, i se zice: *ceri lână dela broaște*.

¹ ROLLAND, *op. cit.*, III, 53.

² Id., *op. cit.*, XI, 114.

³ Id., *op. cit.*, XI, 131.

Și broasca-și întinse laba s'o potcovească sau, în Bucovina, *omul potcovește calul, dar broasca întinde și ea piciorul s'o potcovească*¹, despre cineva care caută să se măsoare cu altul mult mai mare, mai puternic decât dânsul.

A se face broască la pământ, a se așterne pământului, spre a nu fi zărit, cum de pildă, la Alecsandri²:

Când văd tabere viind
Și cioștii nălbăstrind,
Mă fac broască la pământ,
Imi așez durda spre vânt
Și mi-l iau la căutare...

Aceeași imagine o găsim întrebuițată în sec. al XVI-lea de vestitul medic al lui Henric al IV-lea, Ambroise Paré: «il le chargea sur son épaule et le jeta à terre sur les reins tout tendu comme une grenouille»³.

□ □ □

¹ VORONCA, *op. cit.*, 972.

² *Poezii pop.*, 260.

³ *Oeuvres*, III, 923.

XII.

STRĂNUTUL

Cronicarul Neculce povestește, în *O samă de cuvinte*, următoarea întâmplare: «Barnovski-Vodă mergând cu multă gloată din țară la Poartă, cu mulți boieri și mázili și curteni și cu ceilalți mai proști, și preoți și cu călugări, și mergând pe drum și poposind, și șezând la masă, au început a strănută Barnovski-Vodă des și tare. Iară boierii, cari erau la masă cu Barnovski-Vodă, i-au zis după obicei: «Sănătos, Doamne, și pre voia Măriei Tale!» Iar pe urmă, văzând că tot strănută, un boier să fi zis: «Viermi, Doamne!», și cum i-au zis «viermi, Doamne!», au și tăcut de strănutat»¹.

Fără a ne opri la incidentul cu «viermii», despre care n'am mai aflat vreo mențiune aiurea, să ne ocupăm de obiceiul de a ură sănătate celui ce strănută, care datează din timpurile cele mai îndepărtate ale omenirii.

Vechii Greci urau celui ce strănută: «*Zeus să te fie sănătos!*» și tot astfel Romanii: «*Jupiter cu tine!*» Iezuitul Favianus Strada (1572—1649) scrie în cartea lui *Prolusiones academicae*: «Întâmplându-i-se lui Cicerone să strănute odată în timpul unei reprezentațiuni la Roma, toți spectatorii se ridicară de pe scaunele lor și-i strigară: «*Jupiter să te aibă în paza lui!*»

Urarea adresată celui ce strănută s'a păstrat până în zilele noastre la toate popoarele. La noi, se zice: *Doamne ajută! Să-ți fie de bine! Sănătos!*, etc. La Francezi: *Dieu vous bénisse! A vos souhaits! A votre santé!* La Italieni:

¹ *Letopisetele Moldaviei*, II, 184

Alla salute! La Germani: *Helf Gott! Prosit!* La Slavi: *Na zdorovie!* (Rușii), *na zdrowie!* (Polonezii), *na zdravlje!* (Sârbii), etc.

«Când strănută un copil mic, trebuie să-i zici numai decât: *Doamne ajută-i cu bine!* sau *Sănătos!*, ca să crească mare»¹. Până și calului trebuie să-i zici: «*Sănătos!*», când strănută². Urarea aceasta e de rigoare, și vai de cel ce n'o respectă sau își bate joc de această credință.

În Alsacia, un om care avea obiceiul de a-și bate joc de cei ce urau la strănut, fu osândit, după moarte, să se așeze în fiecare noapte sub un pod și să strănute mereu până ce i se va adresa urarea obișnuită. O fată streină de locul acela, auzind pe cineva strănutând sub pod, zise, crezând că e vreun om viu: *Să-ți fie de bine!* și de atunci sârmanul suflet fu scăpat de osândă³.

Sub un podeț, care unește cele două maluri ale pârăului Auerbach, cineva auzi într'o zi strănutând de trei ori în apă. De trei ori persoana repetă: *Doamne ajută!* Cu chipul acesta scăpă de osândă un copil care de treizeci de ani aștepta această urare. Dincolo de același pod, altă persoană auzi în apă strănutând de trei ori. La primele două strănuturi răspunse: *Doamne ajută!*, dar la al treilea strănut, strigă: «*Dracu să te ia!*» Atunci văzù în apă un fel de vârtej, ca și când s'ar fi sbătut cineva acolo cu putere⁴.

În toată Germania, de altfel, e credința că stafiile strănută de trei ori. Dacă se găsește cineva să ureze la fiecare strănutat: *Să-ți ajute Dumnezeu!* atunci sufletul acela e scăpat de osândă⁵.

Din timpurile cele mai vechi, această mișcare convulsivă a mușchilor expiratori, ca și toate celelalte mișcări

¹ Revista *Ion Creangă*, II, 51, 296.

² GOROVEI, *Credinți*, 3594.

³ SÉBILLOT, *Le Folk-Lore de France*, II, 356.

⁴ DE CHESNEL, *Dict. des superstitions*, 347.

⁵ WUTTKE, *Der deutsche Volksaberglaube*, 482.

involutare ale unor părți din corpul nostru, au fost considerate ca semne supranaturale, și poporul le-a interpretat în diferite chipuri, socotindu-le preziceri, bune sau rele, după momentul în care se produceau, după vârsta sau sexul persoanei care le emitea, etc. Interpretările pe care le dă poporul palpitațiunilor, clătinărilor, bățăilor, etc., fiecărei părți din trupul nostru (tâmpelor, sprâncenelor, pleoapelor, urechilor, etc.), se găesc toate reunite într'o carte, foarte răspândită la noi, la popoarele slavice și la Greci numită *Trepetnic*¹.

Cu privire la strănut, următoarele credințe sînt răspândite mai pretutindeni: «Se crede că dacă a strănutat cineva îndată după ce a spus ceva, zisele lui sunt adevărate și se vor împlini. Când strănuți e bine, și ceea ce gîndești atunci se va izbîndi»².

Aceste credințe le aveau și vechii Greci. Homer povestește³ cu privire la Penelope care nu mai putea scăpa de stăruința pețitorilor ce nu-i dau răgaz să mai aștepte întoarcerea lui Ulisse:

... Tare atunci strănută Telemah, și 'mprejuru-i
Sala de tot sgduită fu. Iar Penelope surăse.
Către Eumeos grăi apoi aste cuvinte-aripate:
Du-te în sală, Eumeos, și chiamă de grabă streinul!
Oare nu vezi că fecioru-meu când am vorbit strănutat-a?
Semn e că toți pețitorii de moarte pîndiți sînt...

Tot astfel, când vestitul general Xenophonte, în expediția lui contra Persilor, ținea oștenilor lui o cuvîntare înflăcărată ca să-i îmbărbăteze, deodată unul din cei zece mii de soldați strănută și «faptul acesta fu pentru toți un semn că cel ce vorbiă eră salvatorul lor și că trebuiau să-l proclame ca șef al expediției».

¹ Comp. GASTER, *Liter. pop. rom.*, p. 517-519.

² GOROVEI, *Credinți și superstiții*, 3587-8.

³ *Odissea*, XVII, 541-6.

Cu foarte puține excepțiuni, și din^o timpurile cele mai vechi, strănutatul a fost considerat la toate popoarele ca un semn de noroc.

«Pentru cel care strănută, e semn că va face veselie. Când strănută, este semn de chef și-și face omul cruce»¹.

La Teocrit vedem fetele adresându-se lui Menelas, când pleacă cu iubita-i soție Elena: «Fericite mire, dea zeii să-ți strănute cineva când vei ajunge la Sparta».

Vechii Romani ziceau despre femeile frumoase că zeul dragostei trebuie să fi strănutat la nașterea lor. Astfel exclamă Propertiu, în versurile lui despre Cynthia, fiica poetului Hostius:

In primele tale zile Amor strănută ca semn de noroc.

Catul, în frumoasele-i versuri despre «Acme și Septimius», pretinde că Amor a întărit jurămintele de dragoste ale lui Septimius strănutând de mai multe ori în dreapta:

Astea zicând Cupidon, strănută spre dreapta,
Dând mărturie...

Plutarh povestește că Socrate vede în strănutatul din dreapta un semn de izbândă a unei întreprinderi; «dacă strănută însă cineva la stânga lui, nu întreprinde nimic în ziua aceea. Dacă el însuși strănută pe când lucră, eră un semn că trebuie să lase lucrul. Strănutatul eră pentru el și un semn al demonului său păzitor. Acesta-l prevenia făcându-l să strănute, când trebuia să se păzească de furia nevestei sale, prezicându-i momentul când o apucă arșagul.

După credința rabinilor, strănutatul eră, la început, un semn de moarte, dar patriarhul Iacov ar fi obținut dela Dumnezeu ca efectul lui să se schimbe în bine.

După Aristotel, dimpotrivă, strănutatul e o favoare a cerului pe care trebuie s'o primim și s'o cinstim ca pe un

¹ GOROVEI, *op. cit.*, 3589, 3593.

lucru sfânt și ca un semn de sănătate deplină. Această credință e împărtășită de Hipocrat, care socotește chiar că femeia însărcinată e plină de noroc când strănută mai des.

În timpurile noastre, la noi și la alte popoare, strănutul își are importanța lui, ca semn favorabil sau nefavorabil, după repetarea lui, după timpul, locul sau împrejurările în care se produce.

La Englezi găsim următoarele credințe:

«Dacă intră cineva într'o casă și strănută o singură dată, e semn de noroc. Dacă-ți vine cineva în casă și strănută odată, roagă-l să mai stea; dacă strănută însă de două ori, pofteste-l să plece. Dacă strănută cineva trei nopți în șir de câte două ori, trebuie să moară o persoană din casa aceea. Dacă intră cineva într'un han și strănută de două ori, să-și ia iute catrafusele și să-și caute alt adăpost, dacă vrea să nu pățească ceva. Omului care strănută odată, luni de dimineață, când se scoală, are să-i meargă bine toată săptămâna; dacă strănută de două ori, se va întâmpla contrariul¹.

În Japonia e următoarea credință: Despre cel ce strănută odată, îl vorbește cineva de bine; dacă strănută de două ori, îl vorbește cineva de rău; dacă însă strănută de trei ori, atunci... are guturaiu.

La noi, se cred următoarele despre strănut:

«Venindu-i cuiva să strănute și neputând, apoi se crede că va fi purtat de nas de cineva. Cine strănută în seara de Sf. Vasile, are noroc tot anul. Dacă strănută cineva sâmbătă dimineața, nu va sfârși lucrul ce și-a propus².

«Când un copil strănută la lăsatul secului, atunci să i se dăruiească o vită oarecare, ca să aibă parte și noroc de ea»³.

«Cine nu strănută în ziua de Anul Nou, acela nu va ajunge până la anul viitor»⁴.

¹ K. KNORTZ, *Der menschliche Körper*, 115.

² GOROVEI, *op. cit.*, 3590-92.

³ Revista *Ion Creangă*, III. 212.

⁴ MARIAN, *Sărbătorile*, I, 149.

Când strănută un bolnav, se crede că se va însănătoși. Parte din aceste credințe și multe altele cu privire la strănutat se găsesc răspândite la toate popoarele.

Astfel, la Germani:

«Când copilul cel mai tânăr strănută sâmbătă seara în pat, urmează o săptămână norocoasă. Dacă un copil strănută când îl duce la botez, va deveni deștept. Când, în timpul cununii, unul din miri strănută, căsnicia nu va fi norocoasă. Când strănută cineva dimineața de trei ori, însemnează noroc sau va căpăta un dar. Dacă strănută un bolnav, se însănătoșește. Dacă strănută cineva noaptea, a scăpat de osândă un suflet chinuit»¹.

«Dacă strănută cineva în ajunul Crăciunului sau al Anului Nou e semn că anul ce vine va fi norocos»².

La Cehi:

«Dracul se recunoaște după faptul că trebuie să strănute tare când zărește o cruce»³.

La Venețieni:

«Când un bolnav strănută, e sigur că nu va muri în acea zi»⁴.

La Bulgari:

«Cine strănută întâiu în ajunul Crăciunului, va căpăta un dar dela cineva. Când crapă dracul de ciudă? Când strănută morții»⁵.

În Scoția se crede că nebunii nu strănută. Dacă strănută cineva acolo, e socotit că e sănătos la minte.

Când un Indian strănută pe când face spălăturile religioase în Gange, își repetă rugăciunea.

Siamezii explică în chipul următor strănutul: Judecătorul etern răsfoiește într'una cartea în care sînt însemnate

¹ WUTTKE, *op. cit.*, 208, 216, 219, 222, 483.

² P. DRECHSLER, *Sitte, Brauch u. Volksglaube*, I, 42.

³ WUTTKE, *op. cit.*, 259.

⁴ BERONI, *Credenze*, 32.

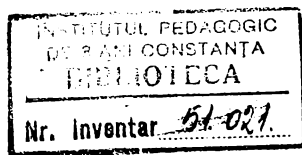
⁵ GHEROF, *Rjecinik*, I, 442.

viața și faptele oamenilor. Când atinge foaia cu numele unei persoane, acea persoană trebuie să strănute. De aceea li se zice celor ce strănută: «Să-ți dea judecătoru o hotărîre favorabilă!».

Ca încheiere, iată ce povestește poporul din Bucovina despre obiceiul de a ură celor ce strănută:

«Zice că a fost un fecior de boier și a vrut să plece seara la drum. Calul îi sta legat afară, numai să încalce și să pornească. Un tâlhar însă, văzând calul, se apropie să-l fure. Tocmai atunci vede sub fereastră pe un strigoiu, cum pociă pe feciorul boierului, care în minutul acela a strănutat. «Sănătos!», a strigat tâlharul de afară, iar strigoiul de ciudă a crăpat; căci, de nu-i zicea tâlharul cuvântul acesta, feciorul boierului eră mort. Auzind cei din casă sgomotul, au ieșit afară, întrebând ce este. «Veniți singuri și-ți vedeă, răspunse tâlharul, să vă încredințați ce treabă v'am făcut. De nu veniam eu ca să vă fur calul, boierul cel tânăr eră acum mort». Și le arătă pe strigoiu crăpat. Cu toții s'au bucurat și i-au dat de bună voie calul. Iar de atunci a rămas obiceiul ca întotdeauna să se zică la cel ce strănută: «Sănătos!»¹.

□ □ □

¹ Rev. Ion Creangă, VI, 51.

INDICE DE NUME ȘI DE LUCRURI

- Aaron 67.
 Abel 68, 69.
 Aboală 136.
 Aburirea geamurilor 84, 85.
 Ac 159; ac cu ață 138.
Achemenis 17.
 Adam 69.
 Adonis 95.
 Adormirea pe veci 125.
 Adormirea Sf. Ana 118, 125.
 Aerul otrăvit în timpul eclipsei 79, 80.
Aethiopia 34.
 Afrodita 95.
 Afumarea vitelor 103, 105.
 Agata (S-ta) 119.
 Aghișul (creațiune a diavolului) 64.
 Ahriman 58, 64.
Ahuramazda 58.
Aignan (St.) 119.
 Ajunul (Moș) 116, 181.
 Alândurișe 17.
Albigensi 62.
Albigensis 61.
 Albină 65, 84, 85; albina e creată de Dumnezeu 64.
 Alexe (Sf.) 135, 138.
 Alexille 124, 153.
 Aliseiu 124.
Airaune, Alrune 54.
 Altă-ai-a 136.
 Aluat 135.
 Alun 24, 102; nuia de—153.
 Alungarea grindinii 153.
 Amețeală 158.
 Amulete 140, 157, 158.
 Ana (S-ta) 117; Adormirea Sf. Ana 125.
Anagallis arvensis 49.
 Anason 29.
 Andrei (Sf.) 118, 120, 127, 133, 134.
 Anevoia 136.
 Angina 159.
Angra Mainyu 58.
 Animale binecuvântate 64—65.
 Animale blestemate 64—65.
 Animale prevestind schimbarea vremii 82.
 Anin 41; băț de—153.
 Antihărt 75.
 Anton (Sl.) 116.
 Antonio cel Mare (Sf.) 123.
 Antropologice (Credințe) 11.
Aour iaten 43.
 Apă 24, 33, 43, 44, 45, 59, 141, 142, 143, 145; — clocotită 135; — descântată 103; — lustrală 103; — neincepută 103, 107.
Apolline (S-te) 116.
 Apollo(n) 72, 113.
 Apolonia (S-ta) 116.
 Arama (creațiune a diavolului) 64.
Argea loca 93.
Argei 93, 94, 95.
Argeorum sacraria 93.
 Argintul (creat de Dumnezeu) 64.
 Arhanghel (Ciuda lui) 126.
 Arhangheli (Sfinții) 126.
 Arhanghelul Mihail 60.
 Aricioaică 25, 26.
 Ariciu 25, 26, 32.
 Arin 41.
Ar iotan 46.
 Armă 30.
 Armindeoul 121, 124.
 Arsuri 118, 123, 125, 129.
Artemis 72.
Ascension 120.
Asclepion 49.
 Asfințitul soarelui 73, 135.
 Așchii 182.
 Așezarea în scaun a Sf. Petru 111.
 Ață 138; ața sucită dumineca 75.
 Aur 38, 38, 40, 42, 43; aurul e creat de Dumnezeu 64.
 Baba Dochia 123.
 Babei (Zilele) 124.
 Babele 123.
 Băieși 117.
 Balaur 16, 17, 77, 98, 117.
 Baligă (cu care s'a mănjit luna) 71, 72.
Balis 17.
 Bălțatele 121.
 Ban de argint 52, 55.
 Ban de aur 55.
 Bani 22, 40, 54.
 Bărbat văzut în lună 71.
 Bărbieri 117.
 Barbura 127.

- Bartolomeu (Sf.) 117.
 Bătaie 118, 125.
Bejjana, Bejjania 115.
 Berbecarii 126, 134.
 Beregată de lup 140.
 Bivoli susținând stâlpii pământului 8.
 Blagoslovirea broaștei 141, 143, 145.
 Blagoslovirea pământului 61.
 Blagoslovirea vitelor 63.
 Blagoveștenia 124.
 Blestemarea broaștei, 142, 144.
 Boale 107, 116, 117, 119, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 147, 148, 153, 154, 155; — de ochi 160; boalele vitelor 161.
 Boboteaza 41, 105, 115, 122.
Bodenläufer 136.
 Bogăție 39, 53, 54.
 Bogomil (Ieremia) 60.
 Boğomili 60, 62, 65.
 Bolnavi 170.
Boniface (Saint) 120.
 Bostan 154.
 Botezul broaștelor 147.
Botrychium lunaria 29, 32.
 •Bou 63, 65; — susținând stâlpii pământului 8.
 Boz 48.
 Brahma 59.
 Brâncă 159.
 Brazde verzi 101.
 Brilioancă 19.
 Broască, 66, 83, 84, 85, 95, 132, 136, 141 urm.; — pisată 160, 161.
 Broască (= umflătură) 150, 159.
 Broască răioasă 64, 147, 156, 159, 161, 162.
 Broască țestoasă 141, 142, 143.
 Broatec 155, 156.
 Broscoiu 149, 162.
 •Brotac 151, 152, 155, 159, 162.
Bruma 110.
Bryonia dioica 48.
 Bube 146, 159.
 Buboiu 159.
 Bubulițe 120.
 Bucium 102, 103.
 Bucurie 155.
 Buddha 66.
 Bufnița (creațiune a diavolului) 64.
 Bugiu 121.
 Bujor 34.
 Buratic 84, 154, 155, 156, 157.
 Burghiu 135.
 Buruiana rândunelii 17.
 Buruienii de leac 15, 108; — descântate 102.
 Buruienile sînt create de diavol 64.
 Busuioc 41.
 Căciulă 15.
 Cain 68.
 Căine 17, 18, 83; e creat de Dumnezeu 63, de Ormuzd 64; câinii lui Dumnezeu 75; câinii lui Săn-Medru 121; câinii lui Sf. Petru 133.
 Cal 22, 65, 98, 117, 136, 149; — văzut în lună 70; creațiunea calului 63; cal de apă 136, 149; calul dracului 65; calul lui Sf. Gheorghe 121; caii lui Săn-Toader 121; Sămbăta cailor 127.
 Călcăiu 132.
 Căldare cu sânge în lună 68, 69.
 Călea laptelui, călea robilor 67.
 Calendarul 111.
 Calianul 90, 97.
 Caloianul 90 urm., 121, 128.
 Călugărul e creat de diavol 63.
 Cămășe 50, 51; — cusută în lună 71.
Canaria 17.
 Cancer 159.
 Candelă 83.
Candelora 85, 88.
 Căneță 135.
 Canonizarea sfinților 114.
 Cântar 135.
 Cântarea broaștelor 150, 151, 152, 154, 155.
 Cântăritul 108.
 Cap (Căutarea în) 139.
 Cap (Darea, peste) 154, 155.
 Capră 83; capra e creată de diavol 63.
 Car (crearea lui) 63.
 Cărăbuș 83.
Cara Cognatio 110, 111.
 Cărbune 134.
 Carnavalul 112.
 Carne 138, 139, 140; — încolțită 140; unghie și — 7.
 Cărstovul viilor 126.
 Cărțiță 83; creațiune a diavolului 63.
 Casa (crearea ei) 63; clădirea casei 149.
 Catâr 29.
Calhares 61.
Cathereni 61.
 Cătuși 22, 30.
 Căzături 122.
 Cearcăn 83, 84.
 Cecilia (S-ta) 118.
 Cenușe 134; — aruncată pe lună 72.
 Cerc de lemn 45.
 Cerc magic 41, 42.
 Certuri 129.

- Chandeleur* 85, 88.
Chandras 66.
Chelidonia 17.
 Chipuri de lut 95.
 Chipuri de papură 93, 94.
 Chirică (Tânase și) 123.
 Chiril (Martirul) 118.
 Chirurși 117.
 Cicoare 31.
 Cimitir 53.
 Cioară 83, 84, 85, 127, 129.
 Ciobani 100, 131, 132; — văzuți în
 lună 69, 71.
 Ciobote 15:
Ciocînitoare 24, 25, 27, 28, 29, 31,
 32, 33, 34, 35, 44.
 Circovii 121; — de iarnă 123; — de
 vară 125; — Mărinii 125.
 Ciru și Ioan (Sfinții) 116.
 Ciubăr cu sânge văzut în lună 69, 70.
 Ciuda lui Arhanghel 126.
 Ciună 117, 123, 129.
 Cunda 121.
 Ciurică 118, 121, 125.
 Ciută 18.
 Cizmară 118.
 Clădirea casei: 149.
Claire (Sainte) 119.
 Cloșcă 83.
Clotho 12.
CLOUD (Saint) 120.
 Coada lupului 132, 140.
 Coasă 23, 33, 45.
 Coasere 135.
 Cociorvă 76.
 Cocostârc 83, 84, 85.
 Cocoș 83, 84, 85; — sălbatec 35.
 Coji de ouă roșii 91; 95.
 Colac 143.
 Colibariu 121.
 Colivie 26.
 Coloianul 90, 91.
 Colț de lup 140.
 Comori 15, 28, 38, 40, 44, 45, 46,
 47, 109.
 Contaminate (Credințe) 13.
 Copil 150; copii morți nebotezați
 73, 76; copii nelegitimi 73; copii
 născuți din rude apropiate 76;
 copii pocii 127.
 Corb 31, 83, 85.
 Cosciug 55.
 Cosma și Damian (Sfinții) 117, 126.
 Coșgonie 53, 64, 141.
 Costandin și Elena (Sfinții) 124.
 Costandin graur 124.
 Coș fără fund 68; coșul sobei 137.
 Coșar 40.
 Coțofana e creată de diavol 64.
 Crăciun 31, 39, 40, 41, 42, 105, 112,
 115, 127, 139, 142, 170.
 Crăciun (Moș) 116, 131.
 Crăciunea 116.
 Craiu 18.
 Creasta cocoșului 26.
 Creațiunea 58 urm.; crearea carului
 63, a casei 63, a fierului 63, a fiin-
 țelor 62, a încălțămintei 63, a lu-
 crurilor 62, a metalelor 64, a morii
 63, a munților 61, a omului 62,
 63, a pământului 61, 141, 142, a
 plantelor 64, a plugului 63.
 Cremenea e o creațiune a diavolului
 64.
Crépin (Saint) 118.
 Crispin (Sf.) 118.
 Cruce 104; crucea vitei 104.
 Crucii (Ziua) 125, 126.
 Cucoană 136, 149.
 Cuib 27, 28, 31, 32, 33, 34, 35.
 Cuptor 137, 139.
 Curcubeu 157.
 Cutremure 8.
 Cuvântul 60.
 Dalac 159.
 Damian (Sfinții Cosma și) 126.
 Daniil (Profetul) 118.
 Dănele 128.
 Dar -xpiatoriu 48, 49.
 Darac 137.
 Dascăl 91.
 David (Regele) văzut în lună 69.
 Demoni provocând eclipsele 77.
 Deochiu 161.
 Descântătoare 51.
 Descântec 161.
 Descuierea lacătelor și a broaștelor
 20, 34.
 Deslegarea ploilor 153.
 Despetirea părului 139.
 Diavolul 8, 40, 41, 42, 57 urm., 71,
 75, 132, 136, 147.
Dictamnus 18.
 Dihor 26, 32.
 Dinților (Sărbătoarea) 124.
 Doamnă 136.
 Dochia (Baba) 123.
 Doică 117.
 Domn 136.
 Doniță 138.
Donna di casa 145.
 Dormitul 108.
 Dracul 37, 40, 57 urm., 132; v. Dia-
 volul.
 Drăgaica 99, 112, 124.

- Dragobete cap de primăvară 123.
 Dualism 58, 60.
 Ducă-se-pe-pustii 136.
Dudatm 56.
 Duh sfânt 62.
 Dulău care mușcă din soare 78.
 Dulgher 116, 120.
 Duminecă 50, 75, 76; Dumineca Flo-
 riilor 38; Dumineca lăsatului de
 brânză 127; Dumineca lăsatului de
 carne 127; Dumineca Mare 128;
 Dumineca Tomii 128; S-ta Dumi-
 necă 75, 116.
 Dumitru (Sf.) 120, 126, 131, 134.
 Dumnezeu 57 urm. și pass.; — văzut
 în lună 70.
 Dureri de cap 18, 126, 162; durerile
 facerii 154, 160; dureri de măsele
 160; dureri de mijloc 154.
 Dușmani 122, 149.
 Dușmănia între animale 153.
 Ecaterina (S-ta) 127.
 Eclipsă 73.
 Estenie cel Mare 123.
 Eftimie (Sf.) 123.
Egairé 46.
Eisenbrech 30.
 Elegiu (Sf.) 118.
Eliggio (Sant) 118.
Eloi (Saint) 118.
 Epilepsie 34.
Epiphanie 115.
Epurge 30.
 Eroi 113, 114.
Euphorbia lathyris 30.
Eutrope (Saint) 119.
 Eva (văzută în lună) 69.
 Evanghelistul Ioan 124; — Marcu 124.
 Făcăleț 73.
 Facerea lumii 57 urm.
 Fag 100.
 Fântână 145; — văzută în lună 69.
 Farmece 39, 108, 147, 148, 153, 154,
 155.
 Fascinare 162.
Faunalia 86.
 Fecioară (S-ta) 113, 115, 117; — vă-
 zută în lună 71.
 Femeie (văzută în lună) 71.
Fer à cheval 29.
 Ferega 19, 30, 36 urm., 55.
 Fereguță 36.
 Fereștre 63.
 Fermecătoare 147.
 Fermecător 52.
 Fiare 127, 128, 137.
 Fiarele cșului 137.
 Ficat de broască 156, 158; — de lup
 140.
 Fier 28, 52; — înșoit în foc 149;
 crearea fierului 63, 64.
 Filipii 134, 135, 137, 138; v. Pilipii.
 Filipul cel șchiop 137.
 Filologia 6.
 Fire de tort 74.
Flaminica Dialis 93, 95.
 Floriile 128; Sămbăta Floriilor 128.
 Florina 142.
 Foamete 125.
 Foarfeci 138.
 Foc 31, 32, 118, 119, 125, 126, 127,
 129, 148; sărirea peste foc și ju-
 carea împrejurul lui 104, 105, 106,
 107; — viu 104, 105, 106; focuri
 aprinse 103, 106.
 Foca (Martirul) 119, 125, 126.
 Focă 119.
Folci 119.
 Folklorul 5.
 Forfecarilor (Ziua) 127.
 Frândză di năpărtică 18.
 Frâsinel 18.
 Frați (văzuți în lună) 69.
 Frigare 139.
 Friguri 38, 49, 51, 122, 125, 139,
 147, 155, 156, 157, 158.
 Frumoasele 125.
 Frupt 139.
 Fulga (Banditul) 20.
 Fulgerătoarele 123.
 Fum 148; trecerea prin — a oilor
 105.
 Funimigine 83, 84.
 Furcă 11, 39, 63.
 Furnica sburătoare 64.
 Furtună 34, 38, 123, 124, 129; crea-
 țione a diavolului 64.
 Gădinetele 121, 126; Gădineții 127.
 Găină 84, 104.
 Găinaș 104.
 Gălbinare 162.
 Gâlci 159, 160.
 Găleata de muls 100, 101, 102, 104.
 Gânganii 135, 136.
 Gâscă 42, 83, 85.
 Gaură 135.
 Gavăț 132.
 Gemeni (văzuți în lună) 69.
Genou (Saint) 120.
 Gheorghe (Sf.) 98 urm., 117, 120,
 121.
Gherman, Ghermancio 95.
 Ghermanul 121, 124.

- Ghinda e creată de diavol 64.
 Ghizmană 91.
 Giurvaergii 118.
 Glonț 30.
 Gnostici 59.
 Graiul dobitoacelor 16, 22, 42, 43, 44, 45; — florilor 16, 22; — păsărilor 22, 43.
 Grapă 102.
 Grăsime de broască 160.
 Gratii 28.
 Grăul e creat de Dumnezeu 64.
 Grigore Teologul (Sf.) 118, 121, 131.
 Grîndină 117, 153; v. Piatră; creațiune a diavolului 64.
 Gujulii 135.
 Gunoii 134.
 Gura cuptorului 137; gura dușmanilor 137; gura lupilor 136, 137, 138; gura sobei 137.
 Haralamb(ie) (Sf.) 123, 131.
 Haritonul 126.
 Harniaii 19.
 Hața 119.
 Helios 117.
 Herbe à la recule 46.
 Herbe de fourvoiemet 46.
 Herbe du pic 27, 28.
 Herbe maudite 46.
 Herbe royale 46.
 Hilindunea 17.
 Hippocrepis comosa 29.
 Hoți 20, 26, 27, 33, 43, 53, 67, 126; v. Tălhari.
 Hrangelul 126.
 Hristos 60, 143, 144; v. Isus.
 Iapă 136, 150.
 Iarba de aur 29, 43, 44, 45.
 Iarba ciocănitorei 44.
 Iarbă dulce 36.
 Iarba fiavelor 19 urm., 43, 47.
 Iarba fierului 19.
 Iarba rîndunelii 17.
 Iarba rătăcirii 46.
 Iarba șerpilor 45.
 Iarba tălharilor 19, 23; — tălharului 24.
 Iarba care vindecă mușcătura șarpelei 18.
 Iarilo 96.
 Idropici 119.
 Ied negru 42.
 Iepure 66, 136.
 Iernatec 99.
 Ignatul 127.
 Ilie (Profetul) 117, 118, 120, 125, 131.
 Ilie Pălie 125.
 Inel 156.
 Inimă de broască 158, 163.
 Insecte vătămătoare 64.
 Invizibilitate 30, 38, 39, 40, 41, 44, 45.
 Invocarea ploii 92, 94, 95.
 Invocarea spiritelor 42.
 Ioan (Evanghelistul) q24.
 Ioan Botezătorul (Sf.) 122, 131.
 Ioan de toamnă (Sf.) 125.
 Ioan de vară (Sf.) 124.
 Ioan Milostivul (Sf.) 126.
 Ioan fierbe-piatră 124.
 Iordanul 122.
 Iosafat (Sf.) 113.
 Iosif (Sf.) 116.
 Iosua (văzut în lună) 69.
 Isis 113.
 Ispasul 128.
 Isus 60, 142.
 Iuda 8, 11, 124; — Iscariotul (văzut în lună) 70.
 Ivkraul 46.
 Izvor 142.
 Imbrăcămintă pusă pe dos 46.
 Imperecherea lupilor 134.
 Impletitură 135.
 Improurarea 103.
 Imprunături 135.
 Impunșătură de ac 135.
 Înălțarea 105, 109, 120, 128.
 Încălțăminte 46, 139; crearea încălțăminteii 63.
 Inchinarea lanțului Sf. Mării 121.
 Inchisoare 28, 30.
 Incuietoare 26, 30, 47.
 Ingeri izgoniți din cer 60.
 Innec 123, 126, 129, 154.
 Insurătoare 16.
 Întălnirea unci broaște 149; — unui lup 139.
 Întâmpinarea Domnului 85.
 Întunecimi de soare și de lună 73.
 Intunerecul 58.
 Invierea 138.
 Jidovul rătăcitor (văzut în lună) 70.
 Jigării 135, 136.
 Jivini 124, 138.
 Johannistag 99.
 Joia ciorilor 121; — curată 127; — frumoasă 121; — furnicii 121; — furnicilor 127; — iepelor 121, 127, 128; — mănioasă 121; — necurată*

- 128; — nepomenită 127, 128;
— seacă 121.
Joi-Mari 115, 128.
Jolmărița 115.
Judecată 149.
Jug 12—13.
Jupiter 113, 117.
- Kaprad* 46.
Keizer 61.
Kostroma 96.
Kostrubonko 96.
- Lăcăt 22, 26, 29, 30, 33, 47.
Lăcustă 65, 123, 129; creațiune a
lui Ahriman 64.
Langschwanz 136.
Lăptari 100.
Lapte 53; v. Mană.
Laptele câinelui 30.
Lăsatul secului 112, 137, 169.
Lasica 119.
Lătrat 43, 45.
Lăutari 50.
Lăuze 117.
Lăzar (Sămbăta lui) 127, 128.
Lăzărelul 128.
Legarea gurii lupului 136, 137, 138.
Legarea ploilor 153.
Legende cosmogonice 59.
Lenures 103.
Leu (pe care călărește soarele) 74.
Leuștean 100, 104.
Liliac 53; creat de diavo 64.
Limbă de broaște 162.
Limba cucului 29, 32.
Lingoare 122, 129.
Lipirea gurii sobei 137.
Logodna păsărilor 121, 123.
Lopată 76.
Lotus 59.
Lovituri 124, 125, 127, 129.
Luca (Sf.) 118, 119.
Lucifer (văzut în lună) 70.
Lucinul 126.
Lucruri pierdute 44.
Lumânarea dela Paști 75; lum. sfin-
țite 38.
Lumii (Sfârșitul) 74, 67.
Lumina 58, 63.
Luna 49, 53, 70, 71, 83, 84; — e
creată de diavol 64; — e sora
soarelui 71; — chiorită 71; — mân-
jită 71, 72; — mănăcată de vârcolaci
74; întunecime de lună 75; lună
nouă 54; lună plină 42; petele din
lună 66 urm.; S-ta Lună 75.
Luni 48, 53; Lunea albă 121; L. bur-
dufului 121; L. ciorilor 121; L.
curată 127; L. păsărilor 121; L.
păstorilor 127; L. rătăcită 128;
L. viermilor 121.
Lup 45, 88, 99, 119, 122, 123, 125,
126, 127, 128, 129, 130 urm.;
creațiune a diavolului 63, 132, a
lui Ahriman 64; lupi urmărind
soarele și luna 77; Ziua lupului
121, 126.
Lupercalia 86, 113, 134.
Lupta între Dumnezeu și diavol 62.
Lupu (Martirul) 119, 125.
Lut 62, 92, 137.
- Măcelari 116, 117.
Măcinicii 124.
Macoveii 125.
Macoveiul ursului 121.
Măgar 83; creat de diavol 63.
Magi (Regii) 115.
Maica Domnului 142, 143, 144, 156;
Maica Precista 142.
Maimuța (creațiune a diavolului) 63.
Malaria 157.
Malej 136.
Mama ploii 91, 92.
Mămăligă 48, 73.
Mana laptelui 99, 101, 102, 123, 155.
Mâna stângă 49.
Măncare 138, 140.
Mandragora 53, 55, 56.
Mandragoras 56.
Mani 113.
Mănicătoarea 124.
Manichei 59.
Mânie 126.
Manta care te face invizibil 15.
Mântuitorul 142.
Marcianii 59.
Marcu (Evangelistul) 124.
Marcu Aureliu (văzut în lună) 71.
Marcu boilor 124.
Mare 57, 141.
Marea Roșie 35.
Marena 96.
Măria mare (Sântă) 125.
Măria mică (Sântă) 126.
Marinari 119.
Marino (San) 117.
Marte 113.
Martin (Sf.) 113.
Mărtinii 123, 134.
Martiri 113.
Marțea albă 121; — ciorilor 121, 127;
— mâniașă 121; — seacă 121;
— vaselor 127.
Marți (S-ta) 116.

- Marzana* 96.
 Măsele (Dureri de) 116.
 Mătâni 48, 49, 75.
 Mătcălușul 128.
 Mateiu (Sf.) 117.
 Mătrăguna 19, 28, 46, 47 urm.
 Mătură 148.
 Măturarea casei 73.
 Măță 84; v. Pisică.
 Mavra (S-ta) 119.
 Melesteu 73.
Merois 34.
 Mestecău 73.
 Metalele (crearea lor) 64.
 Meteorologie 151, 152, 153.
 Miercurea frumoasă 121, 127; — neagră 121; — strămbă 121, 127.
 Miercure (S-ta) 116.
 Miere 47, 49, 51.
 Miezul Păresimilor 127.
 Migrațiunile păstorilor 59, 62, 142.
 Mihail (Arhanghelul) 60.
 Mihail (Sf.) 113.
 Mina (Sf.) 126.
 Mine de aur 40.
 Mistreț 59.
 Moara (crearea ei) 63.
 Moarte 129, 148, 149, 170.
 Mohor 18.
 Moise 67; — văzut în lună 70.
 Monstru ce provoacă eclipsele 77, 79.
 Moș Ajunul 116, 131.
 Moșii de Mărțișor 124.
 Moșilor (Sămbăta) 128.
 Mucenicii 124.
 Munții 61.
 Muscă 84, 85; creațiune a diavolului 64.
 Mușcătură de șarpe 18.
 Mușdeiu 104.
 Mutătoare 48, 52, 53.
 Muțenie 150.
 Muzicanți 118.

 Nădușală 145, 160—161.
Napia 141.
Năsrăvan 22.
 Năsrăvan 22.
 Nașterea Mântuitorului 142.
 Nașterea Sf. Ioan Botezătorul, 99, 112.
 Nașteri 127, 129.
 Nebuneală 126, 127, 128, 129.
 Necazuri 127, 129.
 Necuratul 37, 38, 40; v. Dracul, Diavolul.
 Nedeia 121.
Nediela (Sveta) 116.

 Negi 161, 162.
 Nevăstuică 32, 119, 136.
 Nicolae (Sf.) 120, 127; — de vară 124.
 Nod în papură 7.
 Nomol 141.
 Noroc 145, 154.
 Noroiu aruncat pe lună 72.
 Nuia 15, 154; — de alun 153; —nuiele văzute în lună 67, 70.
 Numărătoarea ouălor 121, 127.
 Nume ce nu trebuie pomenit 135, 136, 149, 150.
 Nunta șoarecilor 121, 124.

 Oaie 33, 45, 65, 83, 84, 134, 135; crearea ei 63.
 Oală 137, 148, 155.
 Oameni buni 61.
 Oamenii din lună 66.
 Obiele uscate în lună 69.
 Obrejenia 125.
 Ocări 125.
 Ochi 15; — de lup 140.
 Ol 148.
 Ologeală 118, 123, 129.
 Omida e creată de Ahriman 64; omizi 123, 129.
 Omului (creațiunea) 62, 63.
 Onufrie (Sf.) 124.
 Opăreală 123.
 Opărirea gâtului lupului 135.
 Opârliia 121, 125.
 Orăcăitul broaștelor 150, 151, 152.
 Oracolul de la Delphi 114.
 Orbire 124, 147, 162.
 Ormuzd 58, 64.
 Osie 126.
Otterkraut 45.
 Ouă de broască 158, 162.
Ouen (Saint) 119.
 Ovidenia 127, 137.

 Păcură 69, 104, 161.
 Pagubă 125, 129; — pe câmp 123.
 Pahar neinceput 51.
 Păianjen 65.
 Paje (furate de un Țigan) 67.
 Păine 47, 48, 50, 52, 146.
Pales 106.
 Pălie 125.
Palilia 99, 100, 103, 105, 108.
 Palmă 26, 27, 33.
 Palpitațiuni 154.
 Pământ 57, 61, 141; crearea pământului 141, 142; sfârșitul pământului 71.
 Pantelimonul 125.
 Papa 111.

- Paprat* 46.
 Papură (Nod în) 7.
 Păpuși aruncate în apă 92, 93, 95, 96; — de lut 91.
 Par 91.
 Păr (= pomul) 100.
 Păr 134; căderea părului 162; creșterea părului 108; — despletit 50, 94, 95, 139; — de lup 140; — la deget 159.
 Paralizie 34.
 Paraschiua (Cuvioasa) 126.
Parca 12.
 Păresimilor (Miezul) 127.
 Pasăre 83.
 Păstori 99, 100, 103, 105, 130, 131, 142.
 Păstoritul 130, 131.
 Pașterea oilor și a vitelor 101.
 Paști 105, 109, 112, 128.
 Pat 57, 139.
Patereni 61.
 Paulicieni 59, 60, 65.
 Pavel 69.
 Pavel (Apostolul) 59; — Sf. văzut în lună 70.
 Pavlichiani 61.
Pelegrin (San) 120.
 Pelin 104.
Peregrinus (Sanctus) 120.
 Pescar 117, 118.
 Pește 136; pești susținând stâlpiiământului 8.
 Pete roșii 162.
 Petele din lună 66 urm.
Pelka (Sveta) 116.
 Petru (Sf.) 113, 117; — patronul lupilor 133; — văzut în lună 70.
Pharaon 67.
 Piatră 35, 117, 119, 124, 125, 126; 128; zilele de piatră 121; — care redă vederca 17; piatra iadului 29; pietrele lui Săm-Pietru 121; v. Grindină.
Picus martius 24.
 Piele goală 40, 50.
 Pieptănatul 134; — cănepei 135.
 Pieptene 134.
 Pietrari 120.
 Pietru (Săm-) 121, 124, 125; — de iarnă 122, 134.
 Pilipii 123, 134; — de toamnă 127, 134; v. Filipii.
 Pilipu ăl șchiop 127.
 Pintelei călătorul 125.
 Piscă 83, 85; creată de Dumnezeu 63; creată de diavol 63.
 Pistru 158.
 Plâns 155.
 Plante (crearea lor) 64; — cu puteri miraculoase 16, 17.
 Ploaia 85, 93, 94, 146, 151, 152, 153; creată de Dumnezeu 64; — cu broaște 151—152.
 Pop. 108.
 Ploșniță 65.
 Plugul (crearea lui) 63.
 Plumbul (creat de diavol) 64.
 Pobrajeni 125.
 Pocituri 123, 125, 128, 129; — create de diavol 63.
 Pocroavă (Sf.) 126.
 Podagră 120, 160.
 Poftă de mâncare 17.
 Pomeni 113.
Pons Sublicius 92, 93.
 Popă 91, 95.
 Porc 83, 116.
 Borumbel 83; 85; creat de Dumnezeu 64.
 Postul mare 105; — negru 127; — Săm-Pietrului 124.
 Potcoavă 22, 29, 32.
 Potir 20.
 Potop 146.
Prassentatio Domini 85.
 Praf de broaște 157.
 Prag 104.
 Precupul 125.
 Preot (creațiunea lui) 63.
 Pricolici 73.
 Pricopol 125.
 Prigoare 31.
 Primăvara 98, 99.
 Primejdii 124, 126, 127, 129.
 Privighetoarca ę creată de Dumnezeu 64.
 Procesuni pe câmp 112.
 Procoavele 121, 126.
 Procopie (Sf.) 119.
 Procovă 42.
 Proorul Sf. Gheorghe 124.
 Proțap 63.
 Pui 83, 124.
 Pupăză 31.
 Purice 65, 155.
Purificatio S. Mariae virginis 85.
 Pușcă (Focuri de): trase spre soare sau spre lună 78, 79.
 Puț 92, 94, 145; puțuri acoperite în timpul eclipselor 79, 80.
Pythia 113.
 Răchită 100, 102.
 Rachiu 48, 156, 157.
 Răgușire 139, 154.

- Rădus* 76.
Răie 161, 162.
Răioși 119.
Rămă 83, 84, 85.
Ramuri verzi 100, 101.
Rândunică 17, 29, 31; creată de Dumnezeu 64.
Rânduniță 19.
Răni 158.
Rapăn 150.
Răsărirea soarelui 107.
Răscrucă 39.
Răstignirea Mântuitorului 162.
Rătăcirea drumului 45, 46, 55.
Rață 83, 84, 85.
Reumatism 160.
Roată 104.
Robigalia 112.
Robigus 113.
Roc (Sf.) 117, 120.
Roch (Saint) 120.
Roco (San) 117.
Rogations 112.
Ropotinii 121.
Ropotiniul țestelor 128.
Rosalia 116.
Roștopască 17.
Rouă 15, 19, 24, 28, 107, 108.
Rufelor (Spălatul) 135.
Rug 100.
Rusale (Sărat de) 128.
Rusalii 47, 112, 115, 128.
Rusalița 115.
Sac 63, 138.
Sacrificii omenеști 93.
Săgeată 18; săgeți asvărlite spre soare sau spre lună 78.
Saint-Jean 99.
Sămbătă 170; *Sămbăta Floriilor* 128; — S. în praguri 127; S. lui Lazăr 127, 128; S. morților 142, 127; S. Moșilor 128; S. ursului 121, 127; Sămbetele de piatră 121.
Sămedru 126.
Săm-Pietru 119, 121, 124, 125; — de iarnă 122, 134.
Săm ii 124.
Sănătate 54, 107, 154, 170.
Sânge (Vas cu): văzut în lună 68, 69.
San-Giovanni 99.
Sân-Medru 121, 126.
Sân-Toader 121, 127; *Sân-Toaderul cel Mare* 127.
Sânziene 31, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 46, 47, 99, 112, 124.
Săptămăna albă 127; — brânzei 127; — cailor 127; — luminată 128; — mare 127; — nebumilor 127.
Sărbătoarea darurilor 110; — dinților 124; — iernii 110; — Matroanelor 110; — părinților 110; — sclavilor 110; — Soarelui 112; — șarecilor 124; — tâlharilor 126; sărbători băbești 121, 122; sărbători creștine 111; sărbătorile lupilor 138.
Sarcină de nucie, de spini (în lună) 67.
Sare 47, 48, 102.
Sărirea peste foc 104, 105, 106, 107.
Sărutarea broaștei 155, 156.
Satanael 60.
Sava (Sf.) 127.
Scaiul e creat de diavol 64.
Scăldat 107, 154.
Scaloianul 90, 97.
Scănteiuță 49.
Scirpei Quirites 93.
Scorbură 31, 35.
Scorpie 98; — susținând stâlpii pământului 8.
Scorpionul e creat de Ahrimau 64.
Scripcă (crearea ci) 63.
Scrofule 160.
Scuiparea în gura broaștei 156.
Secetă 128, 129, 154.
Secure 137.
Semina 121.
Semn bun 149, 167, 168, 169, 170; — rău 148, 149, 167, 168, 169, 170.
Severo (San) 120.
Sferracavallo 32.
Sfinții 110 urm.
Sfredelire 135.
Sgomot făcut pentru alungarea vârcolacilor 74, 76, 78, 79, 102, 103.
Simion Stălpnicul 8, 11, 126.
Smt 96.
Soarele 49, 53; e creat de Dumnezeu 64; e fratele lunii 71; îndrăgostit de lună 74; e mâncat de vârcolaci 74; întunecime de soare 75; lupta între soare și lună 77; asfințitul soarelui 135; Sf. Soare 75.
Sol Invictus 112.
Solomon (Regele) 35.
Solștițiul de vară 99.
Somnul copiilor 150; — mieilor 108.
Sorb 152.
Spălatul rufelor 135.
Spasul dracului 36.
Spata dracului 36.
Sperietură 150, 158.
Spinarea lupului 36.
Spini 67, 69, 70.

- Spiridon (Sf.) 127.
 Spirite 98, 42.
 Spiritul binelui 58; — răului 58, 62.
 Spolocania 127, 137.
 Sporiș 49.
Sprengwurzel, *Springwurzel* 30.
Srieda (*Svela*) 116.
 Stafie ce strănută 166.
 Stâlpii pământului 8.
 Staul 101, 102, 103.
 Stele ce apără soarele și luna 76.
 Stoborul Blagoveșteniiilor 124.
 Stofă roșie 28, 31, 32.
 Strâmbarea gurii 127.
 Strănutul 165 urm.
 Strat de Rusale 128.
 Stretenia 86, 87, 123.
 Strigoaice 99, 101, 102, 104, 147.
 Strigoii 129, 148.
 Stropirea cu apă 103.
 Strugurele e creat de Dumnezeu 64.
 Sturz 33.
 Suflet de om osândit 145, 146.
 Suflete ce strănută 166.
 Sugel 159.
 Surghinați (Sfinții) 134, 138.
 Svârcolac 73, 76.
- Șamir* 35.
 Șarpe 16, 18, 32, 45, 119, 124, 126, 129, 132, 153, 154; — ce mănâncă soarele și luna 76.
 Soarele e creat de diavol 63, de Ahriman 64; soareci 124, 129, 136; nunta șoarecilor 124; sărbătoarea șoarecilor 124.
 Soporlă 132; creată de Ahriman 64.
 Ștefan 69.
- Tăciuni 105.
 Tălhari 99, 171; sărbătoarea tălharilor 126.
 Talpa casei 149.
 Tămăie 103; — neagră 104.
 Tâmplar 116.
 Tănase de ciumă 123.
 Tănase și Chirică 123.
 Tanda 121.
 Tărățe 76, 102.
 Tatăl soarelui 91, 92.
 Tecele 126, 134.
 Temniță 28; v. Inchiisoare
 Templul din Ierusalim 35.
 Tereza (S-ta) 117.
Theophanie (*Sainte*) 115.
 Therapon (Sf.) 110.
Thor 113.
 Tinichigii 120.
- Tiphaigne* (*Sainte*) 115.
Tisserands 61.
 Toader (Sân) 121, 127.
 Todorusale 128.
 Popor văzut în lună 66.
 Tors 135; torsul fără lumânare 79.
Toussaint 115.
 Trăsnet 40, 117, 123, 125, 126, 128, 129.
 Treime (S-ta) 128.
 Trepetnic 167.
 Trif cel nebun 123.
 Trifon (Sf.) 113, 131.
 Trifonul viermilor și al lăcustelor 123.
Trinité 115.
 Trisfetele 123.
 Troița 128.
 Tudose (Sf.) 122.
 Tunet 128, 129.
 Turta furnicii 121.
 Turta de pământ 57.
 Tuse 156.
 Tutunul e creat de diavol 64.
- Tănțar 85.
 Țigan văzut în lună 67.
- Ucigă-l-crucea 136
 Uger 104.
 Uliu 124, 142.
 Umăr; darea peste umăr a broaștei 156.
 Umflături la gât 150, 159.
 Ungerea ochilor lupului 136, 137.
 Unghie și carne 7.
 Untdelemn 158.
 Untură descântată 104; untură de lup 140.
 Urechi 119.
 Uriaș ce înhață soarele sau luna 76.
 Urină 155, 162.
 Urmă de lup 140.
 Urs 86, 87, 88, 99, 136; susține stâlpii pământului 8; Sămbata ursului 121, 127; Ziuă ursului 123 urm.
 Ursina 121.
 Ursit 148.
 Urzică 108, 142.
 Urzicare 108.
 Usturoiul 104, 119, 150, 161; — sfințit 27.
 Ușor 104.
- Vaca 65, 83, 146.
 Vangheliștu Ioan 124; — Marcu 124.
 Vântul e creat de Dumnezeu 64; vânturi 126.
 Vârcolac 73, 74, 75, 76, 102.

- Vărsat 119, 127, 129, 159.
 Vartolomei (Sf.) 119, 124.
 Varză 67, 124; e creată de Dumnezeu 64.
 Vasile (Sf.) 109, 122, 169.
 Vatră 137.
Vaudois 61.
 Vavila 126.
 Vederea pierdută 78; — recăpătată 17, 29.
Venera (Santa) 116.
 Venus 116.
Verbera officinalis 49.
 Verbină 53.
 Veriguță 156.
 Vestale 93, 94.
 Viar (Sf.) 114.
 Viața păstorească 99, 100, 130, 134.
 Vie 125, 129.
 Vieri 120.
 Viermi 75, 123, 124, 129, 165.
 Vieșpe 65; creată de diavol 64, de Ahriman 64.
 Viezure 89.
 Viitor 123, 129.
 Vin 48, 50, 54, 146.
Vincent (Saint) 120.
 Vineri 44, 54; Vinerea cea frumoasă 121; Vinerea mare 126; Vinerea Paștilor 128; Vinerea seacă 128; Vinerea seacă și șchlopă 121; Vine-riile scumpe 121.
 Vineri (S-ta) 116.
 Visce 38.
Vignu 59.
 Vite 40, 84, 117, 126, 135, 137, 138, 146; — create 63; — trecute prin foc 105, 106.
 Vlasie (Sf.) 119; 123.
 Vrabie 84, 85; creațiune a diavolului 64.
 Vrăji 74, 79.
 Vrăjitoare 102, 147, 148, 149, 155.
 Vrăjitori 28, 39, 44, 45, 52.
 Vrăjitorie 38.
 Vulcan 117.
 Vulpe 136; — văzută în lună 66.
 Vulturul e creat de Dumnezeu 64.
Welikij 136.
Wodan 113.
Wuiko 136.
 Zâne 115.
 Zaraf 117.
Zarathustra 58.
 Zarizanu 121.
 Zei 111, 113, 114.
 Zidar 117.
 Zilele Babăi 124; — de piatră 121.
 Ziua Crucii 122, 126; — Crucii de vară 125; — forfecarilor 127; — lupului 121, 126; — ursului 81 urm. 123.
 Zugraf 118.